

Proessen bak delprivatiseringen av Statoil i 2001 – fra selskap til vedtak

Aslak Versto Storsletten

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2018

Proessen bak delprivatiseringen av Statoil i 2001 – fra selskap til vedtak

© Aslak Versto Storsletten

År: 2018

Tittel: Prosessen bak delprivatiseringen av Statoil i 2001 – fra selskap til vedtak

Forfatter: Aslak Versto Storsletten

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven tar for seg prosessen bak delprivatiseringen av Statoil i 2001. Privatseringen av statsoljeselskapet var en av de mest sentrale endringene i selskapets historie, samtidig som det var ett av de fremste eksemplene på en mer markedsliberalistisk tilnærming i norsk politikk. Oppgaven undersøker hvordan prosessen foregikk, og hvilke faktorer som var avgjørende for at delprivatiseringen ble en realitet. Den bidrar også til å plassere børsnoteringen av selskapet i en bredere historisk kontekst. Det var Statoil som var den sterkeste drivkraften bak delprivatiseringen. Oppgaven undersøker hvorfor og hvordan Statoil tok initiativet. Det blir vist hvordan selskapet tok initiativet på grunnlag av omstruktureringene i industrien og støtte til forslaget fra sentrale beslutningstakere. Oppgaven tar også for seg utrednings- og vedtaksfasen i prosessen. Den viser hvordan både motstanden og støtten til forslaget var ideologisk fundert. Videre hvordan det var Arbeiderpartiet som avgjorde saken. Oppgaven argumenterer for at det var et tett samarbeid mellom aktørene i selskapet og aktørene som avgjorde sakens utfall. Prosessen bar preg av tette nettverk. Dessuten var kritiske utredninger av delprivatiseringen nesten fraværende. Oppgaven belyser hendelsesforløpet, aktørene og andre sentrale aspekter ved prosessen på en mer utdypende måte enn tidligere historisk forskning om temaet.

Forord

Først og fremst vil jeg takke Einar Lie for konstruktive tilbakemeldinger og hyggelig veiledning gjennom hele arbeidet med denne oppgaven. Takk til Statoil som har åpnet sine arkiver og bidratt til å skape en hyggelig og fri ramme rundt arbeidet. Takk til alle fra NTNU og UIO som har vært en del av historieprosjektet om Statoil. Det har vært inspirerende å være del av et prosjekt med så mange flinke mennesker. Det er for mange navn til at alle kan tas med her, men jeg vil trekke frem Ada Elisabeth Nissen, Eivind Thomassen og Jonas Fossli Gjersø – som alle har kommet med gode tips og tilbakemeldinger. Takk til mine medstudenter som har bidratt til de sosiale rammene rundt studiene. Alle som har stilt opp for intervjuer og samtaler fortjener en stor takk. Jeg setter stor pris på at de har tatt seg tid til å bidra til denne oppgaven. Takk til familie og venner for god støtte. Aller mest takk til min kjære mor.

Oslo, mai 2018

Aslak Versto Storsletten

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling	3
1.2	Litteratur	5
1.3	Avgrensning	7
1.4	Kilder og metode.....	8
1.5	Disposisjon.....	10
2	Det statlige eierskapets utvikling.....	12
2.1	Etableringen av et stort statlig eierskap	12
2.2	Etableringen av Statoil.....	13
2.3	Motvind for det statlige eierskapet.....	17
2.4	Omstrukturering av det statlige eierskapet	19
2.5	Fristilling og delprivatisering.....	21
2.6	Konklusjon.....	24
3	Den interne prosessen i selskapet	26
3.1	Avpolitisering og kommersialisering	26
3.2	Internasjonalisering	27
3.3	Konkurransen med Norsk Hydro	30
3.4	Tanken om delprivatisering modnes	32
3.5	Initiativfasen	34
3.6	Statoils møte med Olje- og energidepartementet.....	40
3.7	Lederskifte i Statoil	41
3.8	Videreutvikling av Statoil og SDØE.....	43
3.9	Konklusjon.....	47
4	Utredningsfasen i prosessen	49
4.1	Statoil utredet videre.....	49
4.2	Olje- og energidepartementet utredet saken	52
4.3	Tett samarbeid mellom Statoil og OED	55
4.4	Uenighet mellom Statoil og OED	56
4.5	Konsulentene.....	58
4.6	Fagforbundene	61
4.7	Konklusjon.....	64

5	Den politiske prosessen.....	67
5.1	Tydelige politiske skillelinjer	67
5.2	Splittelse i sentrum.....	69
5.3	Sterke krefter i Arbeiderpartiet ønsket delprivatisering	72
5.4	Motstand i Arbeiderpartiet.....	76
5.5	Arbeiderpartiets landsmøte.....	81
5.6	Oljegruppen.....	84
5.7	Vedtaket.....	86
5.8	Konklusjon.....	88
6	Konklusjon	91
	Kilder og litteratur.....	96

1 Innledning

Dette prosjektet skal gi en fremstilling av prosessen bak delprivatiseringen av Statoil i 2001. Opprettelsen av et heleid statlig oljeselskap i Norge ble enstemmig vedtatt i Stortinget, og Statoil ble etablert i 1972. Formålet med opprettelsen av statsoljeselskapet var å sikre nasjonens interesser på den norske kontinentalsokkelen. I løpet av tre tiår ble Statoil ett av de mest suksessfulle statseide selskapene i norsk historie. Så sent som på nittitallet var endringer i selskapets eierstruktur vanskelig å se for seg. Forslaget om delprivatisering i 1999 var gjenstand for en relativt bred protestbevegelse. For mange var det utenkelig at det norske «arvesølvet» skulle på børs. Delprivatisering av Statoil ble til tross for dette en realitet i 2001, og selskapets 29 år som heleid statsbedrift fikk en slutt. Delprivatiseringen var en av de mest sentrale endringene i selskapets historie. Historisk var det også en av de mest avgjørende beslutningene i norsk næringslivspolitik.

Statoil ble børsnotert 18. juni 2001. Dette representerte et vendepunkt for selskapet og satte samtidig punktum for en av Norges mest suksessfulle industripolitiske epoker. Statsoljeselskapet hadde vært viktig i utviklingen av den norske petroleumsvirksomheten, og det hadde bidratt med betydelige inntekter til det norske samfunnet. I løpet av 29 år hadde Statoil hatt et samlet netto overskudd på 80 milliarder kroner, avgitt 26 milliarder kroner i utbytte til eieren og betalt 170 milliarder kroner i skatt.¹ I tillegg til dette hadde selskapet bidratt med stor verdiskaping for det norske næringslivet generelt. Statoil hadde bidratt til utviklingen av den norske leverandørindustrien, samt norsk forskning, teknologi- og kompetanseutvikling. Denne verdiskapingen er vanskelig kvantifiserbar, men det er liten tvil om at Statoil har hatt positive ringvirkninger for norsk næringsliv. Historien om Statoils 29 år som heleid statsbedrift er på mange måter en solskinnshistorie. Sent på 1990-tallet var det bred politisk enighet om at Statoil fungerte utmerket som heleid statlig oljeselskap, men i løpet av perioden 1999 – 2001 fikk pipa en annen lyd. Det var stort flertall i Stortinget for å gjøre endringer. 26. april 2001 ble delprivatiseringen av Statoil politisk vedtatt.

¹ Martinsen 2004: 28.

Initiativet til delprivatiseringen ble tatt av den som ble eid, og ikke den som eide.² Det var altså selskapet selv som tok initiativet til endret eierstruktur. Et sentralt element i denne oppgaven er derfor bakgrunnen for at initiativet kom på akkurat det tidspunktet det gjorde.

Etter at Statoil hadde tatt initiativet, ble det utarbeidet utredninger angående eierskapet fra flere hold. Mange aktører hadde noe de skulle ha sagt da det dreide seg om norgeshistoriens største privatiseringsprosjekt. En privatisering av statsoljeselskapet kunne få vidtrekkende konsekvenser – både positive og negative – for det norske samfunnet, norske arbeidsplasser og norsk næringsliv generelt. Statoil var et symbol på den suksessfulle norske olje- og gasspolitikken. Et sentralt element i utredningsfasen er å se på hvem som kom med utredninger og hvilke forslag som ble presentert. De parlamentariske beslutningstakerne tok tross alt en beslutning basert på de utredningene og løsningsforslagene som ble lagt frem. Et annet sentralt element er samhandlingen mellom de aktørene som kom med utredninger og de som tok den endelige beslutningen. Noen av aktørene som utredet forslaget hadde sterkere innflytelse på norske politikere enn andre.

Da delprivatisering ble presentert som en mulig løsning i 1999, var det Kristelig Folkeparti (KrF), Venstre og Senterpartiet (Sp) som satt i regjering, med Kjell Magne Bondevik som statsminister. Det fantes motstand mot forslaget i den sittende mellompartiregjeringen. Arbeiderpartiet (Ap) fikk regjeringsmakt midt i prosessen, etter at Bondevik-regjeringen stilte kabinettsspørsmål og fikk flertallet mot seg i Stortinget.³ I partiet var det stor intern splittelse om delprivatiseringsalternativet. Det ble en åpen konflikt som fikk mye oppmerksomhet i offentligheten. Det var dessuten relativt tydelige politiske skillelinjer, og det var derfor Ap som fikk muligheten til å vippe avgjørelsen i den rettingen partiet ønsket. Ap gikk til slutt inn for å støtte delprivatisering. I kraft av å være vippeparti er Aps støtte til saken svært sentralt i dette prosjektet.

Videre er motstanden et viktig element. Motstanden i Ap hadde noen fellestrekk med motstanden fra andre partier. Vi skal dessuten se at motstanderne til delprivatisering også var motstandere i andre saker som i stor grad dreide seg om kontrollen med naturressurser. Slik som EF/EU debatten i 1970- og 1990-årene og Acer diskusjonen i 2018.

² Lie, Myklebust og Norvik 2014: 77.

³ Ap og Høyre ville at forurensningsloven skulle endres dersom dette var nødvendig for å kunne utbygge gasskraftverk basert på allerede eksisterende teknologi. Regjeringen ville ikke etterkomme de to partienes krav, og den stilte derfor kabinettsspørsmål. Regjeringen fikk flertallet mot seg i Stortinget, og den måtte gå av i mars 2000. Dette banet veien for Jens Stoltenbergs første regjering.

Privatiseringen av statsoljeselskapet var norgeshistoriens største privatiseringsprosjekt. Dette er i seg selv en grunn til at prosessen bak er viktig og relevant å skrive om. Men delprivatiseringen hører også hjemme under en bredere historisk kontekst. Den er et eksempel på overgangen fra den sosialdemokratiske orden – med hundre prosent statlig eierskap i flere av Norges mest sentrale bedrifter – til en mer markedsliberalistisk tilnærming. Et sentralt element i nyliberal politikk er privatisering – med mellomformer som AS-ifisering av offentlige selskaper.⁴ Helge Ryggvik skriver: «Hvis man med utgangspunkt i en smal økonomisk definisjon av nyliberalisme måler andelen av offentlig eiendom som er flyttet over til et omsettelig marked, er utvilsomt privatiseringen av Statoil i 2001 det enkelttiltak som har trukket Norge lengst i retning av en nyliberalistisk økonomi».⁵ Fristilling av statlige bedrifter og den deleide modellen ble svært utbredt i Norge omkring tusenårsskiftet.

Markedsliberalismen og markedsøkonomiske prinsipper fikk virkelig fotfeste i norsk politikk i denne perioden. Siden delprivatiseringen av Statoil er ett av de fremste eksemplene på overgangen fra stat og regulering til mer markedsorientering, er prosessen bak vedtaket et relevant forskningsprosjekt. Hendelsesforløpet, drivkreftene og aktørene i prosessen kan bidra til å forstå det historiske oppbruddet fra sosialdemokratiske normer om statlig eierskap.

Dette prosjektet vil se på prosessen som endte med at delprivatiseringen av Statoil ble politisk vedtatt i 2001. Oppgaven tar for seg den interne prosessen i selskapet og den politiske prosessen, samt utredningsfasen og kommunikasjonen mellom aktørene i selskapet og staten.

1.1 Problemstilling

Det overordnede målet for dette prosjektet er å gi en helhetlig historisk fremstilling av prosessen som førte til at Statoil ble delprivatisert i 2001. Hele prosessen vil altså være i fokus. Prosjektet har en overordnet hovedproblemstilling og tre underproblemstillinger som alle kan knyttes til hovedspørsmålet. Den overordnede problemstillingen er relativt åpen og konklusjonen vil trekkes på grunnlag av svarene som kommer gjennom underproblemstillingene. Hovedproblemstillingen lyder slik: Hvordan foregikk prosessen som endte med delprivatisering av Statoil i 2001, og hvilke faktorer var avgjørende for at

⁴ Kjeldstadli 2012: 42.

⁵ Ryggvik 2012: 50.

delprivatiseringen ble en realitet? For å svare på hovedproblemstillingen, vil jeg besvare tre mindre, mer konkrete underproblemstillinger. Det er en underproblemstilling knyttet til hvert av de tre hovedkapitlene: Ett til kapitlet om den interne prosessen i selskapet, ett til kapitlet om utredningsfasen i prosessen og ett til kapitlet om den politiske prosessen.

I kapitlet om den interne prosessen i selskapet er problemstillingen følgende: Hvorfor valgte Statoil å ta initiativet til nytt eierskap på akkurat dette tidspunktet? Selskapet tok initiativet gjennom konsernsjef Norvik tidlig i 1999, men Norvik har hevdet at han hadde ambisjoner om delprivatisering lenge før den tid.⁶ Det er derfor naturlig å belyse hvorfor initiativet ble tatt på slutten av nittitallet. Var det en bevisst strategi fra selskapets side å gå ut i 1999? Ble initiativet tatt på grunnlag av at selskapet visste det hadde støtte blant sentrale beslutningstakere?

I den delen av oppgaven som omhandler utredningsfasen i prosessen stiller jeg følgende spørsmål: Hvem var premissleverandørene for beslutningstakerne? Med premissleverandør for beslutningstakerne siktes det her til aktørene som la premissene for den politiske behandlingen. Det siktes til de aktørene som kom med utredninger, fikk mulighet til å presentere bestemte løsninger, hadde påvirkning i sentrale miljøer og slik sett hadde mulighet til å påvirke den politiske debatten. Var noen av aktørene som kom med utredninger angående saken mer sentrale enn andre som premissleverandører for de parlamentariske beslutningstakerne?

I kapitlet om den politiske prosessen er spørsmålet hvordan Statoil påvirket partienes holdning til delprivatiseringen? Mot slutten av nittitallet var det lite som tydet på endring i eierskapet til Statoil. Høyre var det eneste partiet som hadde programfestet en slik løsning. Men etter at Statoil tok initiativet, fikk forslaget støtte fra FrP, KrF, Venstre og til slutt Ap. Ingen av disse partiene hadde gått inn i stortingsperioden med et uttalt mål om å endre eierstrukturen i statsoljeselskapet. Det er derfor naturlig å anta at Statoil påvirket disse partienes støtte til forslaget. Men bar denne påvirkningen preg av å være noe annet enn normal lobbyvirksomhet? Problemstillingen rettes spesielt mot Ap. Det var stor splittelse og uenighet i partiet. Det var dessuten Ap som hadde mulighet til å vippe avgjørelsen i en retning eller en annen. Påvirkningsaspektet er derfor særlig sentralt i henhold til prosessen i Ap.

⁶ Norvik har uttalt til Lerøen at han fra dag en i Statoil hadde det klart for seg at selskapet måtte på børs for å få de samme betingelsene som konkurrentene, se Lerøen 2002: 80.

Disse tre underproblemstillingene gir et godt grunnlag for å svare på hvordan prosessen foregikk og hvilke faktorer som var avgjørende for at delprivatiseringen ble en realitet.

1.2 Litteratur

Det finnes en del litteratur om delprivatiseringen av Statoil, men den er ikke så omfattende som en kanskje skulle tro. Det finnes ingen helhetlig historisk fremstilling av delprivatiseringsprosessen. Målet med dette prosjektet er derfor å gi en slik fremstilling. Videre har den eksisterende litteraturen i liten grad benyttet seg av Statoils interne dokumentmateriale. Denne oppgaven vil ta i bruk det interne arkivmaterialet til selskapet i større grad en tidligere litteratur omkring temaet.

Et viktig bidrag til temaet er boken *Dråper av svart gull*, skrevet av Bjørn Vidar Lerøen. Boken ble utgitt i 2002, og den omhandler Statoils historie fra 1972 til 2002.

Delprivatiseringen av Statoil er beskrevet i bokens fjerde kapittel. Forfatteren har snakket med flere av de mest sentrale aktørene i prosessen. Lerøen har dessuten snakket med flere av de samme aktørene som undertegnede har snakket med i forbindelse med denne oppgaven. Dette har gitt et godt grunnlag for å sammenligne aktørenes uttalelser. Forfatteren har vært ansatt som spesialrådgiver i selskapet, og boken er skrevet på oppdrag fra Statoil. Dette er trolig grunnen til at boken bærer preg av å være passivt refererende. Lerøen skriver at Norvik tidlig hadde ambisjon om delprivatisering, men boken gir ingen god forklaring på hvorfor Statoil tok initiativet på akkurat det tidspunktet selskapet gjorde. Dette mener jeg er en svært sentral del av prosessen. Videre berør boken i liten grad hvorfor og hvordan de fleste politiske partiene i Stortinget kom frem til å støtte delprivatiseringen. For eksempel er konflikten i Ap nesten ignorert. Denne oppgaven fokuserer i større grad på behandlingen i Aps partiorganisasjon enn det Lerøen gjør. Nettopp fordi det var Ap som avgjorde sakens utfall. Lerøen har dessuten ikke benyttet seg av en historiefaglig tilnærming, og delprivatiseringens plass i en større historisk kontekst er ikke å spore.

En bok som beskriver delprivatiseringen relativt inngående er *Statoil til salgs*, skrevet av Wiktor A. Martinsen. Han var blant annet informasjonssjef i Statoil i åtte år og redaktør i

Arbeiderbladet (Dagsavisen).⁷ En styrke med boken er at den i stor grad fokuserer på prosessen i Ap. Noe som også står sentralt i denne oppgaven. Martinsen har en fortid i partiet, som personlig rådgiver ved statsministerens kontor i regjeringen Nordli og statssekretær i Brundtlands første regjering. Hans kontaktnettverk i Ap var derfor stort. Dette bærer boken preg av. Martinsens oppfatning er at Statoils tette kontaktnettverk i partiet var avgjørende for at delprivatiseringen ble en realitet. Denne oppgaven viser hvordan Martinsen langt på vei har rett i dette. Martinsen har ikke forholdt seg til en historiefaglig tilnærming.⁸ For eksempel inneholder boken noen grunnløse spekulasjoner om aktørenes motiver. Videre dreier boken seg mer om kritikk av Statoils argumenter enn om selve prosessen. Lerøen fremstiller prosessen som demokratisk og ryddig, mens Martinsen mener at avgjørelsen ble tatt på falske premisser og at prosessen var udemokratisk. De to bøkene representerer på en måte to motpoler. Dette har både vært nyttig og utfordrende for denne oppgaven.

Det finnes et par masteroppgaver i statsvitenskap som fokuserer på delprivatiseringen av Statsoljeselskapet. For dette prosjektet er *Spillet om Statoil*, skrevet av Karl Magnus Løvlien Eger, mest sentral. Eger har utført en casestudie av beslutningsprosessen som endte med delprivatiseringen av Statoil. Han undersøker om samhandlingen mellom aktørene i prosessen best kan tolkes i lys av et lukket eller åpent perspektiv.⁹ En styrke ved Egers oppgave er at den bygger på mye intervjumateriale. Han har foretatt anonymiserte intervjuer av aktører fra Landsorganisasjonen i Norge (LO), Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS), Ap, Olje- og energidepartementet (OED), Statoils styre og Statoils konsernledelse. Dette har gitt et godt sammenligningsgrunnlag. Siden Egers intervjuobjekter er anonyme, har han dessuten fått informasjon som undertegnede ikke har fått. Dette har vært svært nyttig for oppgaven. Eger viser hvordan det var tendenser til et lukket interessefellesskap i prosessen. Han peker på at det var et nært samarbeid mellom sentrale politikere, embetsverket i OED og ledelsen i Statoil gjennom store deler av prosessen. Dette blir på flere måter bekreftet i denne oppgaven. Eger setter sine funn opp mot ulike teoretiske perspektiver. Oppgaven bærer derfor preg av å være svært teoretisk rettet, slik avhandlinger i statsvitenskap ofte er. Oppgavens teoretiske perspektiver overskygger prosessens plass i en bredere historisk kontekst – noe som står sentralt i denne oppgaven. Eger gir dessuten ingen god forklaring på hvorfor Statoil tok initiativet i 1999.

⁷ Dagsavisen 12.04.2004: *Kunne hindret Statoil-salget*.

⁸ Kildehenvisningene i boken er ofte lite nøyaktige og litteraturlisten er ikke i alfabetisk rekkefølge.

⁹ Det lukkede og åpne perspektivet har ulike teoretiske kjennetegn som beskriver samhandling mellom aktører i beslutningsprosesser, se Eger 2008.

Fra historikerhold er Helge Ryggvik en av dem som har skrevet mest om temaer knyttet til norsk oljevirkksomhet.¹⁰ Mest brukt i denne oppgaven er Ryggviks bok *Til siste dråpe. Om oljens politiske økonomi*, fra 2009. Boken er i all hovedsak en debattbok om politikk og økonomi i oljevirkksomheten. Delprivatiseringen av Statoil er noe beskrevet i boken, men hverken den interne eller den politiske prosessen er grundig fremstilt. I boken er privatiseringen av statsoljeselskapet bare en liten del av et mye større bilde som forfatteren presenterer. Ryggviks kunnskap og perspektiver omkring norsk og internasjonal oljevirkksomhet har dog vært nyttig bakgrunnsstoff for denne oppgaven.

En annen historiker som har beskrevet delprivatiseringen er professor Einar Lie, fra Universitetet i Oslo.¹¹ Han har skrevet boken *Staten som kapitalist. Rikdom og eierskap for det 21. århundre*, fra 2014. Boken handler primært om den norske statens eierskap, og delprivatiseringen er bare beskrevet over noen få sider i boken. Den har likevel vært svært nyttig som bakgrunnsstoff for denne oppgavens tema. Boken bidrar med å plassere delprivatiseringen inn i en større kontekst. Egil Myklebust og Harald Norvik er medforfattere av boken. Norvik var sentral i delprivatiseringsprosessen, og boken har derfor vært et supplement til kildene denne oppgaven har tatt i bruk. Men boken kaster lite lys over utrednings- og vedtaksfasen i prosessen. Denne oppgaven gir et mer helhetlig bilde av hvordan prosessen foregikk enn både Ryggvik og Lie. Hendelsesforløpet, drivkreftene, aktørene og flere sentrale aspekter ved prosessen blir utdypet i langt større grad enn i tidligere historiske fremstillinger.

1.3 Avgrensning

Tematisk vil oppgaven forholde seg til prosessen som endte med delprivatiseringen av det norske statsoljeselskapet. Det kunne vært skrevet en hel del om fordeler og ulemper selskapet ville hatt ved å være helstatlig eller delprivatisert. Dette vil bli noe berørt fordi det støtter opp under argumentene og motargumentene omkring delprivatiseringen, men det er i all hovedsak

¹⁰ I 2000 avleverte Ryggvik sin doktorgradsavhandling: *Norsk oljevirkksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale: En studie av selskapsstruktur og internasjonalisering*. Ryggvik er ansatt som forsker ved TIK-senteret ved Universitetet i Oslo, og han har vært forfatter og medforfatter av flere bøker om norsk oljevirkksomhet.

¹¹ Lie har bidratt med en rekke bøker og vitenskapelige publikasjoner om temaer knyttet til nyere økonomisk og politisk historie. Han er for øvrig veileder for dette prosjektet.

prosessen bak delprivatiseringen som er prosjektets fokus. Det ville vært interessant å se på konsekvensene delprivatiseringen fikk for selskapet. For eksempel i hvor stor grad det førte til større kapitalakkumulasjon for Statoil. Dog er også dette utenfor oppgavens hovedfokus, og det vil derfor ikke bli berørt. Det er altså prosessen som ledet opp til delprivatiseringen som er sentralt for prosjektet. Både den interne og den politiske prosessen, samt utredningsfasen, vil bli beskrevet.

Tidsmessig vil prosjektet stort sett avgrenses til perioden mellom januar 1999 og april 2001. Nettopp fordi det var tidlig i 1999 at Statoil tok initiativet til delprivatiseringen. Det var da forslaget for første gang kom i offentlighetens søkelys. 26. april 2001 ble delprivatiseringen av statsoljeselskapet vedtatt i Stortinget, og derfor er dette et naturlig slutt punkt for oppgavens tidsmessige avgrensning. Prosjektet vil ikke ta for seg perioden mellom 26. april 2001 og 18. juni 2001. Selskapets vei til børsen etter at delprivatiseringen var politisk vedtatt vil altså ikke bli beskrevet. Selv om hovedfokuset er perioden mellom 1999 og 2001, vil også tiden før 1999 bli noe beskrevet. Den interne prosessen startet allerede med Norviks inntreden som konsernsjef i 1988. Det er derfor naturlig å se på de lange linjene fra 1988 til 1999 for å forsøke å besvare underproblemstillingen knyttet til den interne prosessen. Det var dessuten kommunikasjon mellom Statoil og sentrale politikere før Norvik presenterte forslaget om delprivatisering av selskapet. Altså vil tiden før 1999 bli noe berørt i deler av prosjektet. Dog er det perioden mellom januar 1999 og april 2001 som vil få hovedfokuset. Det var i denne perioden initiativet ble tatt og utrednings- og vedtaksfasen fant sted.

1.4 Kilder og metode

Denne oppgaven inngår i prosjektet «Statoils historie 1972-2022».¹² Som en del av dette prosjektet har forfatteren fått tilgang til Statoils interne dokumentmateriale. Arkivet Irion Mountain, som er et kommersielt fjernarkiv i Stavanger, er det som først og fremst har blitt

¹² Prosjektet om Statoils historie er et historiefaglig forankret forskningsprosjekt med varighet fra høsten 2016 til høsten 2022. I forbindelse med prosjektet gjennomføres det et phd-prosjekt, to postdok-prosjekter og en rekke mastergrader. Det skal også bli skrevet et bokverk og utarbeidet en nettressurs, begge beregnet for et bredt publikum. Prosjektet er finansiert av Statoil, men historiefaglige prinsipper blir lagt til grunn for arbeidet med Statoils historie. Dette betyr at vi som er involvert i prosjektet har fått fri tilgang til kilder, til å lage egne problemstillinger, trekke egne konklusjoner og utforme vår egen fremstilling. For mer informasjon, se forprosjekt (tilgjengelig på internett: <http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/prosjekter/statoils-historie/forprosjekt-statoil-06-04-2016-kr.pdf>).

benyttet. Her finnes Statoils arkivsaker som ikke har blitt avlevert til Norsk olje- og gassarkiv, blant annet møteprotokoller av nyere dato. Møteprotokoller for konsernledelsen og styret i Statoil har blitt systematisk gjennomgått i forbindelse med denne oppgaven, særlig møteprotokollene fra midten av nittitallet. Dette har vært relevant for å belyse den interne prosessen i selskapet og Statoils motiv for å ta initiativ til delprivatisering. Dog har det vært en stor svakhet at møteprotokollene til konsernledelsen inneholder svært få opplysninger og sakspapirer om delprivatiseringen. Styremøteprotokollene har vært av større nytte da disse inneholder mer informasjon, men i møteprotokollene til styret har informasjonen også vært begrenset – diskusjoner og lignende er svært kortfattet. Det er innkallelser og sakspapirene til styremøtene som har hatt størst relevans for oppgavens problemstilling. Her finnes flere rapporter og en rekke andre dokumenter, blant annet Statoils to privatiseringsutredninger, som har hjulpet til å forstå alle deler av prosessen. Videre finnes det diverse korrespondanse i arkivet, som har blitt benyttet for å belyse utredningsfasen og den politiske prosessen.

Prosjektet har også tatt i bruk noe arkivmateriale fra Norsk olje- og gassarkiv (statsarkivet i Stavanger).¹³ For eksempel har Statoils strategiplan for 1990 bidratt til å forklare den interne prosessen i selskapet. Det må også nevnes at forfatteren ikke har fått tilgang til Olje- og energidepartementets arkiv. For detaljer om arkivmaterialet henvises leseren til kildeoversikten bakerst i oppgaven og fotnotene i teksten.

Opgaven har også tatt i bruk en rekke offentlige dokumenter, blant annet stortingsmeldinger, stortingsproposisjoner, innstillinger fra energi- og miljøkomiteen i Stortinget og møteprotokoller fra Stortinget. Dette har vært relevant for å belyse de politiske partienes synspunkter omkring delprivatiseringen og behandlingen av saken i Stortinget. I tillegg har Aps landsmøteprotokoll vært relevant for å kaste lys over deler av prosessen i partiet.

Videre har diverse oppslag i pressen vært informative. Det har bidratt til en bedre forståelse av prosessen. Delprivatiseringen av statsoljeselskapet var flere ganger omtalt i pressen i den aktuelle perioden. Her ble både argumentene og motargumentene fremstilt. Særlig motstanderne brukte pressen aktivt som formidlingskanal. Presseklipp har derfor vært svært viktig for å forstå den politiske prosessen og motstanden. Forfatteren har i all hovedsak brukt mediearkivet Atekst for å lete seg frem.

¹³ Her finnes det som kalles Privatarkiv 1339 Statoil ASA 1972-2010. Det er deponert av Statoil, noe som betyr at Statoil fortsatt er eier.

Endelig har jeg i forbindelse med dette prosjektet utført fem kvalitative intervjuer, samt tilegnet meg nyttig informasjon gjennom samtaler av mer uformell art. De fem intervjuobjektene var Marit Arnstad, Yngve Hågensen, Karl-Edwin Manshaus, Harald Norvik og Jens Stoltenberg. Samtalene av mer uformell art har funnet sted i fellesskap med flere av deltakerne i prosjektet om Statoils historie. Oppgaven tar for seg et historisk fenomen som fant sted for få år siden, flere av de mest sentrale aktørene har derfor vært tilgjengelige. Intervjuene har bidratt med observasjoner og synspunkter som ikke har vært å finne i litteraturen og kildene. Informantene har dessuten vært sentrale aktører i prosessen, og derfor har de bidratt til å belyse oppgavens problemstilling. Det må tas høyde for at informantenes svar kun er en versjon av et større samspill med flere aktører – dessuten kan intervjusituasjonen ha bidratt til å forme informantenes fremstilling.¹⁴

Ett intervju foregikk over telefon og ett over epost. De resterende intervjuene ble foretatt ansikt til ansikt. I forkant av intervjuene ble det utarbeidet intervjuguider som dannet en struktur rundt intervjuene, men i hovedsak forløp møtene mer som samtaler. Jeg skrev et sammendrag av intervjuene rett i etterkant. Dette bidro med informasjon som ikke synes på båndopptakeren, slik som kroppsspråk.¹⁵ Videre brukte jeg diktafon og transskriberte senere intervjuene. Denne metoden har gitt en god analyse hvor også måten ting blir sagt på har blitt bevart. Tvetydighetene og nyansene knyttet til uttalelser har kommet tydelig frem ved bruk av diktafon.

Oppgaven har til dels en deskriptiv form. Det er et begivenhetsforløp, med aktører og hendelser, som står i fokus – den beskrivende formen er derfor viktig som en kronologisk ordningsmekanisme.¹⁶ Dog vil oppgaven også inneholde noe analytisk drøfting av hva som preget prosessen – særlig de enkelte underproblemstillingene vil bli drøftet.

1.5 Disposisjon

Oppgaven består av seks kapitler. Kapittel en har presentert temaet, problemstillingen, avgrensningen, kildene og metoden til oppgaven, samt tidligere litteratur omkring temaet som

¹⁴ Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg 2012: 44-46. Thagaard 2003: 11-14, 111-112.

¹⁵ Widerberg 2001: 101-102.

¹⁶ Andresen, Rosland, Ryymin og Skålevåg 2012: 149-154. Myhre 2014: 108-109.

blir tatt i bruk. Kapittel to er et historisk bakgrunnskapittel. Dette tar for seg opprettelsen av Statoil og forklarer hvorfor selskapet ble etablert som et helstatlig selskap i utgangspunktet. Kapitlet tar også for seg utviklingen av den norske statens eierskap. Dette blir gjort for å plassere delprivatiseringen av Statoil inn under en bredere historisk kontekst. Kapittel tre tar for seg den interne prosessen i selskapet før delprivatiseringen. Her er det initiativet og motivene til Statoil som står i sentrum. Kapitlet drøfter hvorfor initiativet kom på akkurat det tidspunktet som det gjorde. Kapittel fire dreier seg om utredningsfasen i prosessen. Alle de mest sentrale utrederne blir presentert, og det drøftes omkring hvem som var de sterkeste premissleverandørene for beslutningstakerne. Kapittel fem handler om den politiske prosessen. De mest sentrale beslutningstakerne står i fokus. Vi vil se på de kjempene partenes motiver og deres trekk og mottrekk – noe politisk historieforskning ofte er opptatt av.¹⁷ Partienes posisjoner i saken blir presentert, og Statoils påvirkning på politikerne blir drøftet. Kapitlet vil dessuten ta for seg motstanderne av forslaget. Kapittel seks avslutter oppgaven. Det inneholder oppgavens konklusjon og en oppsummering av de viktigste poengene.

¹⁷ Kjeldstadli 1999: 309.

2 Det statlige eierskapets utvikling

Statoil ble opprettet av et enstemmig Storting i 1972. Delprivatiseringen av selskapet ble vedtatt 29 år senere. For å forstå hvorfor Statoil ble delprivatisert snau tre tiår etter at det ble opprettet, er det fruktbart å se på hvorfor selskapet ble etablert helstatlig i utgangspunktet. De sentrale motivene bak opprettelsen av det helstatlige oljeselskapet var muligens ikke like aktuelle da delprivatiseringsdiskusjonen begynte. Likevel er opprettelsen av Statoil viktig som en historisk bakgrunn til delprivatiseringen av selskapet. Hvorfor ble Statoil etablert som et helstatlig oljeselskap? For å svare på dette vil kapitlet gi en beskrivelse av Statoils etablering. Det statlige eierskapet i Norge før opprettelsen av Statoil vil også bli kort beskrevet. Videre vil kapitlet se på utviklingen til de statlige eierposisjonene i Norge, spesielt fra 1970-årene. Motivene bak eierskapet, og hvor vellykket det har vært, er sentralt som historisk bakgrunn for denne oppgavens hovedfokus. Internasjonale trender ved statlig eierskap vil også bli berørt. Dette er hensiktsmessig for å plassere både etableringen og delprivatiseringen av Statoil inn under en bredere historisk kontekst. Privatiseringen av statsoljeselskapet var ikke nødvendigvis unikt i nasjonal og internasjonal sammenheng. Hvordan har det statlige eierskapet utviklet seg etter opprettelsen av Statoil?

2.1 Etableringen av et stort statlig eierskap

Før andre verdenskrig var det statlige engasjementet i produksjonsbedrifter svært lite i Norge.¹⁸ Men etter krigen ble statseierskapet etablert som et omfattende fenomen. En umiddelbar årsak til det statlige engasjementet rett etter krigen var Arbeiderpartiets ønske om en sterk industriell vekst. De private norske eierinteressene var relativt svake, og derfor ble tomrommet etter krigen fylt av staten som entreprenør.¹⁹ I økonomisk betydning var det Jernverket, aluminiumsverket i Årdal og Norsk Hydro som ga de dominerende eierposisjonene. Eierskapet i disse bedriftene kom til gjennom situasjonsbestemte forhold.²⁰ I tillegg til disse eierskapene skaffet den norske staten seg mindre andeler i en del annen

¹⁸ Byrkjeland og Langeland 2000: 27.

¹⁹ Sejersted 1993: 186-187. Lie, Myklebust og Norvik 2014: 46. Det var en viss opposisjon fra de borgerlige partiene mot det statlige industriengasjementet.

²⁰ I 1946 ble Jernverket etablert ut fra et ønske om at Norge skulle være selvforsynt med Jern og Stål. Aluminiumsverket i Årdal var et prosjekt som nazistene hadde begynt på, men etter krigen tilfalt prosjektet den norske staten. Med krigsoppgjøret falt også den tyske eierandelen i Hydro på den norske statens hender.

næringsvirksomhet i den første etterkrigstiden – blant annet i treforedlingskomplekset Union og i forskjellig elektroteknisk industri.

Tanken om industrimodernisme i Ap var et sentralt motiv bak etableringen av det store statlige eierskapet, men det fantes ingen helhetlig plan – der samlede motiver og strategier bak anskaffelsene kom til uttrykk.²¹ Historiker Tore Grønlie viser at det er vanskelig å identifisere få, enkle motiver bak det stadig større eierskapet.²² Hvert enkelt oppkjøp ble begrunnet pragmatisk og saklig. For eksempel var behovet for å være selvforsynt med strategiske innsatsvarer en sentral begrunnelse for å gå inn i Jernverket og elektroteknisk industri.²³ Staten ble også ved flere tilfeller brakt inn som problemløser ved virksomheter i driftsmessig vanskeligheter eller store strukturelle utfordringer, til dels også som garantist for fremtidsrettet økonomisk virksomhet i regioner og distrikter.²⁴ Det utvidede eierskapet kan også spores til et nasjonalistisk motiv – en slags resursnasjonalisme. Det var viktig å ha nasjonal kontroll over sentrale naturressurser som mineraler, malm og elkraft. Nasjonal kontroll over naturressurser var dessuten en tankegang med røtter tilbake til konsesjonslovene tidlig på 1900-tallet.

Hovedsakelig representerte ikke sekstitallet noe brudd med den tidlige etterkrigstidens statlige eierskap. Samlet hadde den norske staten et omfattende og strategisk viktig eierskap i noen av landets største bedrifter i tiårene etter andre verdenskrig. Selv om eierskapet kom til gjennom situasjonsbestemte forhold og pragmatisk politikk, ble det en slags statlig eierskapstradisjon i Norge. Med disse eierskapstradisjonene var det ikke kontroversielt å gå videre med statlige eierløsninger da olje- og gassforekomstene ble oppdaget omkring 1970.

2.2 Etableringen av Statoil

Etableringen av statsoljeselskapet kan ikke ses uavhengig av nasjonaliseringsbølgen som preget flere oljeproduserende land fra og med femtitallet. Nasjonaliseringstrenden innebar et fokus på hvordan man skulle sikret at grunnrenten fra oljeproduksjon tilfalt staten og befolkningen i de landene hvor oljen ble produsert. Grunnrente vil si de gevinstene ved

²¹ Lie, Myklebust og Norvik 214: 49.

²² Grønlie 1989.

²³ Byrkjeland og Langeland 2000: 28-29.

²⁴ Lie 2012: 101.

utnyttelse av naturressurser som ikke logisk sett er knyttet til verdiskapingen i en produksjonsprosess. Denne renten er en slags ressursrente.²⁵ Siden grunnrente ikke er en verdi som kommer direkte av verdiskaping, men en verdi som kommer fra ressursene i jorda, mener mange at dette er en verdi som skal tilfalle det samfunnet som eier disse ressursene. Denne tankegangen var et sentralt motiv bak den norske statens engasjement i oljenæringen. I tillegg var Norge et av få europeiske land som ikke hadde noe direkte statlig engasjement i oljevirksomheten.²⁶ For eksempel var Elf/Total i Frankrike, ENI i Italia og British Petroleum (BP) i Storbritannia alle statlig eide oljeselskaper.

Ved statlig engasjement skulle nasjonal styring og kontroll med oljevirksomheten sikres. Makt over virksomheten ble betraktet som fundamentalt for å sikre størst mulig del av grunnrenten, og får å beskytte Norge mot multinasjonale storselskaper. Selv om det var fire regjeringer som vekslet på å sitte ved makten mellom 1970 og 1974, og alle disse kom med utredninger angående oljevirksomheten, var formuleringen om nasjonal styring og kontroll med virksomheten et slags mantra i norsk politikk på syttitallet. Samtlige av regjeringene mellom 1970 og 1974 brukte formuleringen. Nasjonal styring og kontroll ble enda mer aktuelt ettersom diskusjonen omkring opprettelsen av Statoil foregikk samtidig som den politiske debatten om EF medlemskap i 1972. Debatten bidro til å forsterke kravet om demokratisk kontroll og selvråderett – Statoil var neppe blitt opprettet enstemmig på 1960-tallet, og aller minst i 1980-årene.²⁷

Et mulig alternativ til opprettelsen av Statoil var å etablere Norsk Hydro som et politisk redskap på norsk sokkel. I 1970 gjennomførte Per Bortens borgerlige koalisjonsregjering et oppkjøp fra 44 til 51 prosent i selskapet. Et mulig motiv med dette oppkjøpet var å gjøre det halvprivate Hydro til det politiske redskapet på norsk sokkel, i stedet for å etablere et rent statsselskap. Dog har dette motivet aldri vært helt kartlagt. Da Bortens regjering gikk i oppløsning på grunn av EF spørsmålet, og Trygve Brattelis regjering tok over i 1971, strandet det mulige forsøket på å gjøre Hydro til det foretrukne politiske redskapet på norsk sokkel.

I Brattelis regjering var det en trio som tok et stramt grep om den norske oljepolitikken. Finn Lied ble industriminister, Arve Johnsen ble Lieds statssekretær og senere Statoils første administrerende direktør, mens Jens Chr. Hauge ble Statoils første styreformann. Mange

²⁵ For en god beskrivelse og diskusjon omkring begrepet grunnrente, se Ryggvik 2009.

²⁶ Ryggvik 2009: 87.

²⁷ Lie 2012: 147.

hevder at Statoil er et ektefødt barn av det norske Arbeiderpartiet. Grunnen til dette er at det var i Aps industriutvalg at det ideologiske grunnlaget for etableringen av statsoljeselskapet ble lagt. Alle de tre spilte en avgjørende rolle i partiets industriutvalg – særlig Johnsen som var leder.

Trekløveren så på Hydro alternativet som en dårlig løsning. Utgangspunktet for disse tre var, i likhet med resten av det politiske Norge, å sikre nasjonal styring og kontroll med oljevirkosomheten. Ønsket deres var å finne det redskapet som ville gi Norge mest mulig av inntektene fra de nylig oppdagede oljeressursene. Hydro egnet seg dårlig fordi selskapet var en vel etablert aktør med sterke selvstendige og private egeninteresser. Det ville bli vanskelig å styre Hydro fordi den industrielle dynamikken, kulturen, og lojaliteten som var rotfestet i selskapet vanskelig kunne forandres gjennom endret eierstruktur.²⁸ Trioens tanker var at hvis man skulle utvikle et eget virkemiddel i oljepolitikken, måtte det være å bygge et statlig oljeselskap opp fra bunnen av.²⁹ Det måtte bli helstatlig for å understreke selskapets særskilte rolle, og for at det skulle kunne bli et reelt politisk redskap.

For Johnsen og de andre arkitektene bak opprettelsen av Statoil var nasjonal kontroll over oljevirkosomheten synonymt med teknologisk makt. De store globale oljeselskapene hadde styrt og utviklet petroleumsindustrien gjennom flere generasjoner. De hadde derfor monopol på mye av den viktige teknologien. Dette ga stor makt og innflytelse til de store oljeselskapene da nye petroleumsområder ble funnet – slik var det også i Norge. Utlendinger, og spesielt amerikanere, dominerte de første konsesjonsrundene og det norske oljeeventyret i starten. Skulle Norge bygge opp den nødvendige kompetansen måtte man få et operativt statsoljeselskap som kunne ta del i alle faser av produksjonsprosessen. Selskapet skulle bli et instrument som kunne bidra til fornorsking av petroleumsindustrien. Gjennom statsoljeselskapet skulle Norge bli en selvstendig og teknologisk kompetent oljenasjon. Statoil skulle først være passasjer i baksete, deretter flytte seg til forsete for å ta kjøretimer og til slutt kjøre bilen selv.³⁰

Statoil ble ansett som en viktig redskap for å sikre inntekter til staten og for å presse frem teknologiske løsninger og leverandørutvalg som var i overensstemmelse med ønsket om fornorsking av virksomheten. Ved at selskapet var helstatlig og operativt, skulle Norge ta del i

²⁸ Ryggvik 2009: 85.

²⁹ Johnsen 1988: 9.

³⁰ Lerøen 2002: 38.

alle faser av petroleumsindustriell virksomhet.³¹ Gjennom selskapet kunne den norske staten aktivt foreta leting og utvinning, ilandføring og videre markedsføring. Dette regnet man med ville bidra til omfattende ringvirkninger i det norske samfunnet. Et godt eksempel på hvordan Statoil ble brukt som et aktivt og proteksjonistisk instrument: Gjennom sin stemmemajoritet i Statfjord-lisensen tvang Statoil operatøren Mobil til å legge byggingen av fire moduler som skulle brukes til Statfjord A-plattformen, til norske verft, selv om utenlandske konkurrenter lå langt lavere i pris. Fra 1978 ble dessuten bestemmelser om hvordan selskapene skulle bidra til fornsking, gjennom teknologioverføring og leverandørutvalg, en del av konsesjonsbetingelsene. Før oljeprisfallet i 2014 var leverandørindustrien Norges nest største eksportindustri, etter olje og gass, før fisk. Dette endret seg etter at oljeprisen gikk kraftig ned i 2014, men det er allikevel et godt bilde på hvordan norsk industri har tjent på fornskningsprosessen, der Statoils tilstedeværelse og dominans på norsk sokkel har vært et sentralt innslag.

Opprettelsen av et helstatlig oljeselskap var ikke originalt – dette var heller tilfellet enn unntaket i de fleste oljeproduserende nasjoner på syttitallet. Det originale var derimot utviklingen av den norske modellen, med et mangfold av internasjonal konkurranse rundt et sterkt Statoil. På denne måten skulle Norges nasjonaliserte petroleumsindustri eksponeres for internasjonal konkurranse, og dermed bidra til norsk kompetanseutvikling. Den norske modellen innebar også et prinsipp om at man skulle ha tre norske selskaper. Statoil var den helstatlige aktøren. Norsk Hydro, som fikk hjelp av staten og etablerte seg som et «nytt» oljeselskap, ble den halvstatlige aktøren. Mens Saga Petroleum ble dannet av rene private næringsinteresser og var den private aktøren. På denne måten skulle Statoil utfordres av to andre norske aktører, og man skulle få en balanse mellom statlige og private norske interesser på kontinentsokkelen, samtidig som det skulle motvirke en for sterk maktkonsentrasjon. Statoil fylte sin rolle i den norske modellen gjennom å være et 100 prosent statlig eid selskap.

Statoil ble altså opprettet for å sikre nasjonal styring og kontroll med oljevirksomheten. Gjennom selskapet skulle grunnrenten tilfalle det norske folk, og petroleumsindustrien fornskes for å skape omfattende ringvirkninger i hele det norske samfunnet. Statoil skulle være et instrument for den norske staten i petroleumsvirksomheten. Statoil ble dessuten etablert i en periode da troen på statlig eierskap fortsatt sto sterkt i norsk politikk. Troen på

³¹ Hanisch og Nerheim 1992: 372.

statlig eierskap ble dog kraftig utfordret av de mange problemene som oppsto omkring de statlig eide bedriftene på syttitallet.

2.3 Motvind for det statlige eierskapet

Ser man bort i fra årene rett etter krigen, er syttitallet den perioden hvor det statlige eierskapet økte mest. Statens rolle i å utvikle en norsk oljebasert industri var en vesentlig grunn til dette, men styringsambisjonene til den norske staten var generelt sett store i 1970-årene. Statlige investeringer ble mer enn tidoblet i løpet av tiåret.³² Engasjementene som kom til på syttitallet kan knyttes til bedrifter som havnet i krise og trengte statlig hjelp. Staten ble dristigere enn tidligere i å gå inn i store problemengasjementer for å finne industrielle løsninger.³³ Flere problemer ble brakt fram for den norske staten som ble mer generøs i sin støttepolitikk.

De to største enkeltengasjementene i perioden var Nye Tofte og Emden prosjektet – begge hadde karakter av problemløsning. Nye Tofte var et prosjekt, initiert av Norske Skog, som gikk ut på å bygge et nytt produksjonsanlegg for å få lavere driftskostnader og minske miljøutslipp. Nye Tofte skapte umiddelbart problemer grunnet store startvansker og behov for ekstraordinære kapitalinnskytninger. Emden prosjektet gikk ut på å videreføre jernmalm fra Sydvaranger til Emden i Vest-Tyskland. Sydvaranger tok selv initiativet til prosjektet fordi de følte at fremtiden var usikker. Prosjektet var stort og ambisiøst, men de forventede inntektene uteble. Begge prosjektene endte i skifteretten i 1982 – med store tap på den norske statens hender.

Flere av de gamle storforetakene, som ble etablert rett etter krigen, kom også i vanskeligheter – særlig utover i 1980-årene. For eksempel var aluminiumskjempen Årdal og Sunndal verk (ÅSV) et av de gamle storforetakene som på åttitallet måtte ha finansiell støtte fra staten. Lønnsomhetsproblemene i disse storforetakene, og i de nye engasjementene fra syttitallet, vedvarte i lang tid fremover.

Statseide bedrifter seilte hovedsakelig i motvind fra syttitallet og utover på åttitallet. Dog var dette ikke spesielt for Norge, det var tilfelle i store deler av Vest-Europa. Et

³² Byrkjeland og Langeland 2000: 59.

³³ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 53.

forklaringsselement ligger i at mye av den statlig eide industrien i Norge og Europa var tung, kapitalintensiv industri, av den typen som etterkrigstidens velstand var bygget på.³⁴ Disse industriene ble hardt rammet av lavkonjunktorene på syttitallet – noe som førte til et høyt kostnadsnivå og svak produktivitetsutvikling. I flere europeiske land førte dette til noen år med subsidiering og redningsforsøk, etterfulgt av privatisering og avvikling av flere statsbedrifter.³⁵

I den vestlige verden var det dessuten en ideologisk reorientering fra stat og regulering til mer markedsorienterte løsninger – sammenbruddet til den keynesiansk inspirerte motkonjunkturpolitikken bidro med stor sannsynlighet til denne reorienteringen.

Markedsøkonomer og nyliberalistisk teori fikk større innpass i politikken. For eksempel fikk Friedrich Von Hayek nobelprisen i økonomi i 1974, Milton Friedman i 1976 og Georg Stigler i 1982 – de var alle nyliberalistiske økonomer. Markedsorienterte statsledere kom også til makten i flere vestlige land – blant dem Storbritannias Margaret Thatcher i 1979 og USAs Ronald Reagan i 1981. I USA ble infrastrukturselskaper, bank og telekommunikasjon deregulert fra andre halvdel av 1970-årene. I Storbritannia ble statseide virksomheter privatisert i stor skala på åttitallet, og flere europeiske land fulgte etter med omfattende privatiseringsprogram – blant annet Frankrike fra 1986-87 og Italia fra 1992.³⁶ Dette er land, som i likhet med Norge, hadde et omfattende statlig eierskap i mange tiår etter andre verdenskrig.

Privatiseringen av statsbedrifter slo også inn i oljesektoren. Særlig utover på nittitallet ble flere statsoljeselskaper privatisert. Fra 1979 reduserte den britiske staten gradvis sin eierandel i BP, og i 1987 var de statlige eierinteressene helt avviklet. I 1989 begynte den spanske staten privatisering av Repsol og selskapet ble børsnotert. Privatiseringen av Repsol fortsatte utover på nittitallet. Den franske staten solgte flere av sine eierandeler i Elf Aquitaine og Total i 1990-årene. Begge selskapene ble børsnotert i 1992. Italienske ENI ble børsnotert i 1995, og den italienske staten privatiserte nærmere 70 prosent av selskapet i andre halvdel av nittitallet. Både Hellenic Petroleum fra Hellas og Fortum fra Finland ble børsnotert og delprivatisert i 1998. Gjennom disse privatiseringene ble helstatlig eide oljeselskaper nærmest en kuriositet i Europa på slutten av nittitallet. Dog var det fremdeles noen helstatlig eide oljeselskaper i Øst-Europa.

³⁴ Ibid: 59-60

³⁵ Toninelli 2000.

³⁶ For en god beskrivelse av oppgangen og fallet til statseide bedrifter i disse landene, se Toninelli 2000.

2.4 Omstrukturering av det statlige eierskapet

Ved inngangen til 1980-årene fremsto flere av de norske statsbedriftene som økonomiske sluk. Privatisering ble et mer legitimt begrep i Norge som følge av lønnsomhetsproblemene til mye av den statlig eide virksomheten. Den første Willoch-regjeringen representerte et vendepunkt i norsk etterkrigstidshistorie ettersom det var denne regjeringen som på mange måter innførte markedsliberalismens epoke i Norge. Dog må det nevnes at det såkalte Lied-utvalget, nedsatt av Nordli-regjeringen, signaliserte en sterk omlegging i industripolitikken allerede i 1979.

Willoch regjeringene hadde ambisjoner om å etablere en næringspolitikk med betydelig større vekt på privat engasjement, men i første omgang ble det lite ut av Høyres privatiseringsambisjoner. Derimot ble det i praktisk politikk to fremstøt: Innføringen av et klart skille mellom statens forretningsdrift og dens forvaltningsoppgaver – tilrettelegging, regulering og kontroll – og økt frihet for statens bedrifter fra forvaltningen og den politiske styringen, for å oppnå større forretningsmessig effektivitet.³⁷ Det ble oppfattet som viktig at staten ikke på samme tid skulle opptre som både «dommer» og «spiller». I forhold til Statoil var det viktigste resultatet av Willoch regjeringenes politikk den såkalte vingeklippingen av selskapet.

I 1981 gikk statsviteren Terje Osmundsen og Høyres oljepolitiske komite til angrep på Statoil.³⁸ De rettet sterk kritikk mot den manglende samfunnskontrollen med inntektene fra sokkelen, mot sammenblandingen av forretningsmessige og forvaltningsmessige oppgaver i Statoil, og mot de store konkurransefortrinnene denne sammenblandingen ga Statoil i forhold til andre oljeselskaper på sokkelen.³⁹ Dessuten viste prognoser fra Olje- og energidepartementet at Statoil allerede i midten av 1990-årene ville ha en inntektsstrøm som representerte omkring 70 prosent av verdiskapningen på norsk sokkel, om man beholdt det eksisterende systemet.⁴⁰ Derfor mente man at inntektene til Statoil måtte begrenses for å dempe selskapets store innflytelse på sokkelen.

Fremstøtet mot Statoil møtte motstand i Ap, men resultatet ble allikevel et bredt tverrpolitisk oljeforlik i 1984. Statoil ble vingeklippet, og statens deltakelse i oljevirkosomheten ble delt i

³⁷ Grønlie og Flo 2009: 131.

³⁸ Osmundsen kom ut med debattboken *Gjøkungen. Skal Statoil styre Norge?* Og han ble statssekretær for Kåre Willoch.

³⁹ Grønlie og Flo 2009: 133.

⁴⁰ Lie 2012: 150.

to. En del skulle som tidligere kontrolleres av Statoil. Den andre delen – statens direkte økonomiske engasjement i oljevirksomheten (SDØE) – skulle kontrolleres av staten. Staten fikk med ordningen direkte eierandeler i felt på sokkelen, i tillegg til eierskapet i Statoil. Dette skulle begrense Statoils vekst på lang sikt, og hindre at selskapet alene fikk automatisk flertall i de eiergrupper som styrte utbyggingen og driften av de enkelte felt.⁴¹ Videre var opprettelsen av SDØE en ordning som skulle sørge for at staten tilegnet seg grunnrente uten å gå via Statoil. Dessuten skulle SDØE eierandeler i flere sentrale oljefelt sikre nasjonal kontroll, selv der hvor Statoil hadde mindre eierandeler. På denne måten ble to av de sentrale motivene bak opprettelsen av statsoljeselskapet – innkassering av grunnrente og nasjonal kontroll – videreført gjennom SDØE. Beregninger viser at den norske staten fikk om lag 625 milliarder 1999-kroner fra oljevirksomheten mellom 1990 og 1998. Av disse sto SDØE for 311 milliarder, skatter og avgifter for 294 milliarder, mens bare 15 milliarder var utbytte fra Statoil.⁴²

Etter SDØE ordningen ble Statoil et oljeselskap som i større grad lignet på andre normale oljeselskaper.⁴³ Det var også andre faktorer enn begrensningen av Statoils makt som sørget for en gradvis avpolitisering med behandlingen av de norske oljeselskapene. De norske selskapene hadde fått store fordeler i oppbyggingsfasen da de ble oppfattet som viktige instrumenter i norsk oljepolitikk. Historisk sett hadde Ap normalt støttet Statoil, mens Høyre hadde støttet Norsk Hydro og det private Sagas interesser. Den sterke favoriseringen av de norske selskapene gikk dog mot slutten.

De virkelig store og mest lovende feltene på norsk sokkel ble delt ut i 1970- og 1980-årene. Da oljeprisen falt i 1986 var ingen av de ekstremt prospektive – nærmest risikofrie – feltene igjen.⁴⁴ Dette førte til en normalisering av inntjeningsmulighetene på norsk sokkel. De internasjonale oljeselskapene fikk bedre vilkår, og favoriseringen av de norske selskapene ble kraftig reversert for å hindre at de internasjonale selskapene skulle forlate sokkelen. Favoriseringen av de norske selskapene ble enda mindre med EØS-avtalen på nittitallet, og dens prinsipper om likebehandling/ikke-diskriminering av selskaper. Norsk petroleumsvirksomhet ble bygget opp i en periode der de internasjonale rammene styrket nasjonenes muligheter for aktiv styring, men med EØS-avtalen kom de internasjonale

⁴¹ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 75. Willoch 1990: 292.

⁴² Byrkjeland og Langeland 2000: 83.

⁴³ Sejersted 1993: 203.

⁴⁴ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 75.

politiske rammene til å påvirke de norske myndighetenes handlingsrom på hjemmebane sterkere enn før.⁴⁵

Med langt mindre inntjeningsmuligheter på norsk sokkel, og avpolitiseringen, fikk de norske selskapene et ønske om å få større fotfeste internasjonalt. Dette bidro til at Statoil, Hydro og Saga ble oppfattet som mer like de internasjonale selskapene, som igjen førte til at favorisering ble enda mindre naturlig i det politiske miljøet. Etter et svært mislykket oppkjøp av oljeselskapet Santa Fe, ble Sagas økonomi så utsatt at selskapet ble slukt av Hydro og Statoil. Den norske modellen – med tre nasjonale oljeselskaper – ble langt på vei lagt til side gjennom oppkjøpet av Saga. Denne modellen gjenspeilte på en måte en aktivistisk myndighetsstrategi med sikte på å skape et oligopol dominert av Statoil, Hydro, Saga og norsk leverandørindustri. Andersen og Austvik viser hvordan denne myndighetsstrategien i stor grad har blitt realisert gjennom de norske selskapene og SDØEs dominerende rolle på norsk sokkel – i form av operatøransvar, investeringer og produksjon – og at den norske modellen har oppfylt ambisjonen om å skape et industrielt system med stor grad av nasjonal og statlig kontroll.⁴⁶ Altså var ikke oppkjøpet av Saga noen trussel mot den norske modellen fordi ambisjonene allerede var oppfylt.

Norge var på mange måter en forsiktig reformator på åttitallet – særlig sammenlignet med land som Storbritannia. Dog var det, i tillegg til mindre favorisering av norske oljeselskaper, flere tiltak med en mer markedsvennlig retning. Selskaper som ÅSV, Ilmenittsmelteverket i Tyssedal, Norsk Jernverk og Kongsberg Våpenfabrikk ble alle privatisert i forskjellig omfang i løpet av 1980-årene. Tiåret innevarslet det Byrkjeland og Langeland betegner som et klimaskifte.⁴⁷ Prosesser som omfattet omstilling og hel- og delprivatisering av statsbedriftene ble satt i gang. Disse prosessene fortsatte på nittitallet under både borgerlige- og Arbeiderpartiregjeringer.

2.5 Fristilling og delprivatisering

På nittitallet begynte virkelig omstruktureringen av det statlige eierskapet i Norge å ta form. Fristillingen av tidligere forvaltningsbedrifter er et eksempel på dette.

⁴⁵ Andersen og Austvik 2001.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Byrkjeland og Langeland 2000: 66.

Forvaltningsvirksomheter ble omdannet eller skilt ut fra sine gamle forvaltningsstrukturer for å kunne konkurrere med andre kommersielle aktører. Denne fristillingen dreide seg ikke nødvendigvis om at privat sektor var bra og at staten var dårlig, men om at den konkurransen som fantes i privat sektor bidro til å holde aktørene både i sjakk og på tå hev.⁴⁸ Premissene for fristillingen ble lagt i 1980-årene gjennom Hermansen-utvalget, men de faktiske vedtakene kom tidlig på nittitallet og omkring tusenårsskifte.⁴⁹ For eksempel ble forvaltningsbedriften Televerket omdannet til aksjeselskapet Telenor ved årsskifte 1994-95. Selskapet fikk dermed en friere stilling slik at det ble mer konkurransedyktig internasjonalt. Andre selskaper fulgte også over i aksjeselskapets form. Forretningsdelen i Statens Kornforretning ble skilt ut som A/S og fikk navnet Statkorn Holding i 1995. NRK ble aksjeselskap i 1996, og Arcus A/S ble skilt ut fra Vinmonopolet samme år. Men det var først ved slutten av 1990-årene at fristillingen virkelig skjøt fart.

I løpet av en femårsperiode rundt tusenårsskifte akselererte fristillingstempoet raskt. Aksjeselskapet og hel- og delprivatisering ble dagens orden.⁵⁰ Deler av virksomheten i Statsbygg ble skilt ut som aksjeselskapet Entra Eiendom i 2000. Luftfartsverket ble til statsaksjeselskapet Avinor i 2003. Mesta ble skilt ut i aksjeselskapets form fra Statens Vegvesen samme år. Posten og NSB ble omgjort til statsaksjeselskaper i 2002. Bane/Tele A/S ble skilt ut fra jernbaneverket i 2001. I 1999 vedtok Stortinget et nedsalg av aksjer på inntil 49 prosent i Statkorn Holding – senere ble salgfullmakten utvidet til en nedre grense på 34 prosent. Selskapet skiftet navn til Cermaq i 2001 og ble børsnotert i 2005. Arcus A/S ble delprivatisert i 2001 og 66 prosent av aksjene ble solgt. To år senere solgte staten seg helt ut av selskapet. I 2000 ble Telenor delprivatisert med påfølgende børsnotering. Delprivatiseringen ble begrunnet med at større forretningsmessig handlefrihet ville være fordelaktig for selskapet.⁵¹ Året etter fulgte delprivatiseringen av Statoil.

Det var Bondeviks to regjeringer – og Stoltenbergs første regjering i mellom de to – som satt ved makten da den sterke fristillingen i årene omkring 2000 fant sted. I ettertid fremstår det som en sterk statlig reformperiode med stor politisk vilje til å finne markedsløsninger på

⁴⁸ Amdam, Gran, Hansen og Sogner 2005: 290.

⁴⁹ Hermansen-utvalget, NOU 1989: 5 *En bedre organisert stat*, var en norsk offentlig utredning under ledelsen av Tormod Hermansen. Utvalget diskuterte organiseringen av statens virksomhet og var opptatt av å legge til rette for konkurranse og marked med stat og private som likestilte deltakere. For beskrivelse og diskusjon av Hermansen-utvalget, se Grønlie og Flo 2009: 135-138.

⁵⁰ Avsnittet bygger på Grønlie og Flo 2009: 183-185.

⁵¹ St.prp. nr. 66 (1999-2000): 7.

styringsproblemene som eksisterte i flere av de heleide statsbedriftene. Det virker på mange måter som om det var et liberaliseringsvindu i Arbeiderpartiet i denne perioden. Den sterke fristillingen og omstruktureringen av det statlige eierskapet kan ikke sees uavhengig av erfaringene man hadde hatt med de heleide statsbedriftene.

Etterkrigstidens eierskapsmodell for statens kommersielle selskaper ble på mange måter lagt til side gjennom flere nedleggelse og restruktureringer sent i 1980-årene og tidlig i 1990-årene. Erfaringene fra de klassiske heleide bedriftene hadde gitt mye mistillit til aktiv statlig næringsdrift. I de heleide statsbedriftene hadde det vært et direkte eller indirekte politisk ansvar bak strategiske og kommersielle beslutninger i selskapene – staten hadde derfor fått mye av ansvaret da ting gikk galt.

En viktig årsak til problemene i de heleide statsbedriftene var at det ikke ble trukket et adekvat skille mellom politikk og bedriftsstyring.⁵² Et eksempel var da Stortinget i 1996-97 tvang flere av statens selskaper til å avgi store og ekstraordinære utbytter for å dekke utgiftsøkninger på statsbudsjettet. Telenor var et av selskapene som ble rammet. Konsernsjef Tormod Hermansen mente at staten opptrådte «grådig og kortsiktig», og at Telenor ikke skulle være en «melkeku».⁵³ En eventuell delprivatisering og børsnotering ville ha umuliggjort slik utbyttepraksis fordi slike beslutninger ville blitt overlatt til selskapsorganet, som ville vært pliktig til å likebehandle sine eiere. Slik resonering ble stadig mer utbredt i Norges politiske miljø på slutten av nittitallet.

Fokuset på at staten måtte opptre som en mer profesjonell eier, ble mer utbredt, særlig omkring tusenårsskifte. Staten skulle i økende grad opptre på lik linje med private eiere. Videre ble tanken om å bruke statlig eierskap for å sikre politisk styring og kontroll med virksomhetene ansett som lite egnet i den langt mer internasjonale økonomien.⁵⁴ Den deleide modellen ble oppfattet som mer funksjonell og mindre belastende enn den heleide modellen. En viktig grunn til dette var de erfaringene staten hadde hatt med Norsk Hydro som et delprivatisert selskap. Disse var grunnleggende positive ettersom selskapet hadde skapt lite hodebry for staten – i motsetning til de heleide selskapene. Det statlige eierskapet i Norsk Hydro hadde bidratt med stabilitet på eiersiden, samtidig som de private eierne og selskapets tilstedeværelse på Børs hadde bidratt med økt inntjenings- og kostnadsbevissthet.

⁵² Lie, Myklebust og Norvik 2014: 39.

⁵³ Sitert etter Grønlie og Flo 2009: 185.

⁵⁴ Byrkjeland og Langeland 2000: 75.

Telenor brukte den vellykkede «Hydro-modellen» som argument for at selskapet burde delprivatiseres og børsnoteres.⁵⁵ I 2000 fikk Telenor det som ønsket. Selskapet ble børsnotert, og statlig nedsalg med nedre grense på 51 prosent ble vedtatt i Stortinget – bare Sosialistisk Venstreparti stemte imot. Den deleide modellen har gått fra å omfatte Norsk Hydro alene, til også å omfatte selskaper som Telenor, Kongsberg Gruppen, DNB, Yara og Statoil.

2.6 Konklusjon

Like etter andre verdenskrig ble det etablert en slags statlig eierskapstradisjon i Norge. Denne ble videreført da oljen ble oppdaget omkring 1970, men opprettelsen av Statoil var ikke alene et produkt av tradisjoner. Internasjonale trender og EF-spørsmålet bidro også til etableringen – det er lite sannsynlig at Statoil ville blitt opprettet enstemmig om oljen ble oppdaget ti år senere. Videre ble Statoil opprettet som et helstatlig selskap fordi de potensielt enorme inntektene fra næringen skulle tilfalle den norske staten. Som et helstatlig selskap fylte Statoil sin rolle i den norske modellen. En modell som innebar tre norske selskaper og et mangfold av internasjonal konkurranse rundt de norske selskapene. Statoil ble betraktet som et instrument for den norske staten. Et redskap med mål om å presse frem teknologiske løsninger og leverandørutvalg som var i overensstemmelse med ønsket om fornsking av virksomheten. Fornrsking skulle bidra til nasjonal styring og kontroll med petroleumsvirksomheten, samtidig som det skulle bidra til omfattende ringvirkninger i Norge.

Vingeklippingen av Statoil og opprettelsen av SDØE førte til at selskapet ikke lenger var instrumentelt viktig for den norske staten. Selskapet hadde på mange måter gjort jobben med fornsking av oljeindustrien, og det var derfor ikke lenger like sentralt som et redskap for staten. To av de sentrale motivene bak opprettelsen av Statoil – innkassering av grunnrente og nasjonal kontroll – ble videreført gjennom SDØE. Målet om å opprette en selvstendig og kompetent norsk oljeindustri var på mange måter nådd. De norske selskapene hadde opparbeidet seg kompetanse og erfaring, samtidig som den norske leverandørindustrien hadde utviklet seg til å bli internasjonalt anerkjent. Lavere inntjeningsmuligheter, EØS-avtalen og økt internasjonalt engasjement hadde dessuten ført til at det ikke lenger var mulig å favorisere

⁵⁵ Grønlie og Flo 2009: 185.

statsoljeselskapet på samme måte. På slutten av nittitallet var det ikke mulig å benytte Statoil som et redskap i like stor grad som ved oppstartsfasen i 1970-årene.

Etter opprettelsen av Statoil begynte nedgangen for statlig eide virksomheter. Særlig internasjonalt ble privatisering mer utbredt og statlig eierskap i stor grad sett ned på – markedsliberalismens epoke var kommet. For eksempel ble flere europeiske statsoljeselskaper privatisert. Sammenlignet med store deler av den vestlige verden var Norge en treg og forsiktig reformator. På syttitallet økte faktisk det statlige eierskapet i landet, men erfaringene fra dette engasjementet ble etter hvert utslagsgivende for at også Norge omstrukturerte det statlige eierskapet. Omstruktureringen begynte på åttitallet, men skjøt virkelig fart på nittitallet. Tidligere forvaltningsvirksomhet ble omgjort til aksjeselskapets form. I en femårsperiode ved tusenårsskiftet ble hel- og delprivatisering en del av den politiske dagsorden. I noe forskjellig omfang, ble flere statsselskaper privatisert. Året før delprivatiseringen av Statoil, ble også Telenor delprivatisert med påfølgende børsnotering. Det var mange av de samme argumentene. Det var en statlig reformperiode, med et slags liberaliseringsvindu i Arbeiderpartiets politikk, hvor viljen til å finne markedsløsninger på problemene til det statlige eierskapet ble svært utbredt. Den deleide modellen kom etter hvert til å omfatte flere av Norges største og mest vellykkete selskaper.

3 Den interne prosessen i selskapet

Initiativet til delprivatiseringen av Statoil ble ikke tatt av eieren, men av selskapet selv. I dette kapitlet vil den interne prosessen i selskapet og initiativfasen stå i sentrum. Hvorfor valgte Statoil å ta initiativet til endret eierskap på akkurat dette tidspunktet? Var det en bevisst strategi fra selskapets side å gå ut i 1999? Dette vil bli belyst nærmere i kapitlet. Videre vil sakens behandling i selskapets styre og konsernledelse være i fokus. Kapitlet vil også gi en beskrivelse av Statoils argumenter, og hvordan selskapet valgte å utrede sine standpunkter.

3.1 Avpolitisering og kommersialisering

Harald Norvik overtok etter Arve Johnsen og ble ansatt som Statoils andre konsernsjef i 1988. Norvik kom fra det private næringslivet – med årene hadde han forskjellige stillinger i Akergruppen. Han var adm. direktør i Astrup Høyer og divisjonsdirektør i Akerkonsernet da han overtok stillingen som leder for Statoil. Akerkonsernet var involvert i olje- og gassvirksomheten og leverte blant annet teknologi til flere oljeplattformer. Det var derfor ikke en helt ukjent bransje for den nye konsernsjefen. Statoils tillit var sterkt svekket etter en periode med skandalebeskyldninger og politiske angrep som følge av kostnadsoverskridelsene ved Mongstad-utbyggingen. Det var derfor en utfordrende tid for statsoljeselskapet.

Hovedutfordringen til Statoil på kort sikt var å øke tilliten til selskapet og styrke dets økonomi. Da Norvik tok over i 1988 hadde Statoil en egenkapital på 12 prosent. Den lave egenkapitalen ble av konsernsjefen oppfattet som dramatisk. Staten som eier var uforutsigbar – det var vanskelig for Statoil å vite hvor mye selskapet skulle få i utbytte. Dette var et problem for selskapet fordi det hadde lav egenkapital. Statoil sørget for at selskapet fikk etablert en avtale med staten om at eieren skulle unngå å ta ut maksimalt med utbytte inntil Statoil hadde nådd en egenkapitalandel på 35 prosent. Denne avtalen oppfattet Norvik som en tillitserklæring.⁵⁶

I en samtale har Norvik påpekt at han også var opptatt av at Statoil måtte avpolitiseres.⁵⁷ Selskapet hadde siden opprettelsen blitt brukt som et politisk redskap – særlig tilknyttet

⁵⁶ Samtale med Harald Norvik 09.03.2017.

⁵⁷ Avsnittet bygger på en samtale med Harald Norvik 09.03.2017.

Arbeiderpartiet. Norviks målsetning var å lede Statoil mot en mindre politisk og mer målrettet forretningsmessig drift. Norvik la vekt på at selskapet ikke lenger skulle favorisere norsk leverandørindustri ved tildeling av kontrakter, men oppføre seg som et hvilket som helst annet oljeselskap. Videre måtte selskapet ut av partipolitikken, slik at det ikke lenger ble oppfattet som et industripolitisk verktøy tilhørende Ap. Som et symbolsk grep meldte Norvik seg ut av Ap og etablerte nærmere kontakt med alle de politiske partiene. Statoil skulle ikke lenger bli oppfattet som Aps selskap, men som vi skal se hadde Statoil fortsatt et bredt nettverk i partiet.

Mer fokus på verdiskaping og ytterligere kommersiell atferd var Statoils målsetting på begynnelsen av nittitallet. Selskapet forsøkte å gjøre noe med forholdet mellom Statoil og SDØE. Norvik mente at det kunne skapes merverdi både for Statoil og det norske samfunnet ved en mer aktiv forvaltning av SDØE-porteføljen. Han oppfattet det som et problem at porteføljen ikke var knyttet til en sterkere strategisk og kommersiell tenkning i en stadig mer konkurransepreget verden.⁵⁸ Forsøket på å slå sammen Statoil og SDØE ble dog blankt avvist av eieren. Statoil mislyktes med å reise en debatt angående SDØE på begynnelsen av nittitallet, men selskapet lyktes i å få aksept hos eieren for en vel så viktig sak – Statoils internasjonalisering.

3.2 Internasjonalisering

I store deler av den vestlige verden på starten av nittitallet ble internasjonalisering svaret på nesten alt i næringslivet – også i Norge.⁵⁹ Innenfor norsk oljevirksomhet var den dominerende oppfatningen at aktiviteten på norsk kontinentalsokkel var nådd toppen. Dette forsterket ønsket om internasjonalisering for norsk oljevirksomhet. Samtidig som mulighetene så ut til å forsvinne på norsk sokkel, kom nye muligheter til internasjonalt. Berlinmurens fall og sammenbruddet til Sovjetunionen åpnet opp for oljeindustrien i mange nye, prospektive områder. Russland, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Turkmenistan, Tadsjikistan, Kirgisistan og Usbekistan åpnet sine områder for de internasjonale oljeselskapene. Men også land utenfor det gamle sovjet åpnet opp sine områder. Land som Kina, Vietnam, Venezuela, Angola og Nigeria ga en mer sentral rolle til utenlandske selskaper da deres petroleum skulle utvinnes.

⁵⁸ Lerøen 2002: 82.

⁵⁹ Ryggvik 2009: 197.

Statoil mente at det måtte ta følge med den internasjonale oljeindustrien ut i den store verden om selskapet skulle fortsette å vokse.

Norvik oppfattet det som eksistensielt viktig at Statoil kunne fortsette å vokse. Uten vekstpotensialet ville selskapet vanskelig kunne opprettholde hele sin organisasjon, mente han. Det var ikke bare Norvik som var opptatt av den typen ekspansjonstenkning – det var en sterk allmenn oppfatning i tiden at internasjonalisering og vekst var den eneste riktige strategi for selskaper som ville overleve.⁶⁰ Det kan diskuteres om et selskap må vokse for å være vellykket – slik er det nødvendigvis ikke – men hele Norviks tid som leder for Statoil bar preg av denne typen ekspansjonstenking. I 1990 la Statoil frem sine internasjonaliseringsplaner for det politiske miljø. I forbindelse med et møte i Polyteknisk forening hold Norvik et foredrag med den betegnende tittelen: «Statoil på verdenstoppen».⁶¹ Konsernsjefen hadde på en måte en ideologi som gikk ut på at vekst var det eneste riktige for et selskap som skulle lykkes. Han var en eksponent for typiske og utbredte tanker i samtiden.

For å vokse så måtte selskapet hevde sin posisjon i de nye områdene. Dette var ikke nødvendigvis lett for et selskap som var helstatlig. Statoil kunne fort bli oppfattet som et utenrikspolitisk instrument tilhørende den norske staten. Lille Statoil hadde dessuten lite å stille opp med i forhold til de store internasjonale oljeselskapene. Selskapet valgte derfor å samarbeide med den britiske giganten BP.⁶² Oppstrøms internasjonalt foregikk samarbeide primært i Angola, Nigeria, Aserbajdsjan og Vietnam, men det var også noe satsing i Russland, Kasakhstan og Kina. BP var et langt større selskap enn Statoil og fordelingen mellom de to ble derfor to tredjedeler til BP og en tredjedel til Statoil. Av hovedområdene fikk Statoil hovedansvaret for Nigeria.⁶³

Statoils aktivitet i Nigeria viste fort ulempen med å være et helstatlig selskap ute i den store verden. I 1995 ble en rekke opposisjonelle henrettet av militærregimet i landet. Dette utløste store protester internasjonalt og i Norge. Reaksjonene mot hendelsene i Nigeria rettet seg i stor grad mot oljeselskapene. Mange mente at den beste måten å tvinge gjennom en kursendring i nigeriansk politikk var at oljeselskapene trakk seg ut av landet. Reaksjonene rammet særlig Statoil hardt fordi det var et statsoljeselskap. Norske politikere, og mange

⁶⁰ Ryggvik 2000: 345.

⁶¹ Ibid: 136.

⁶² Statoil oppfattet BP som en god partner i kraft av deres størrelse og brede erfaring, mens BP hadde lite penger – noe Statoil hadde mye av gjennom selskapets dominerende posisjon på norsk sokkel.

⁶³ Ryggvik 2009: 229.

nordmenn generelt, følte at Statoil var et felleseie som kunne brukes som et instrument for å reagere utenrikspolitisk i forhold til de nigerianske myndighetene.⁶⁴ Det var altså store krav om at Statoil skulle trekke seg ut fordi det var et helstatlig selskap, mens slike krav ikke ble rettet mot Sagas aktivitet, i for eksempel Libya. Statoil ble på en måte behandlet strengere enn sin norske konkurrent fordi selskapet var helstatlig.⁶⁵

I andre halvdel av nittitallet begynte Statoil å tape mer terreng til de internasjonale konkurrentene. Som nevnt ble mange nye prospektive områder åpnet for oljeleting i perioden 1989-1999 – i tillegg til Vest-Afrika og tidligere Sovjetunionen, land som Brasil og Iran. Industrien var preget av en sterk internasjonaliseringstrend, og dette førte til et forretningsmessig temposkifte. Fusjoner og konsolidering ble svært utbredt i olje- og gassindustrien i andre halvdel av 1990-åra. De mest slående eksemplene var BPs fusjon med Amoco og senere Arco, fusjonen mellom Exxon og Mobil i 1998 og fusjonen mellom Total, Finna og senere Elf i 1999. Det dreide seg om den største omstruktureringen av oljeindustrien siden oppløsningen av Standard Oil i 1911.⁶⁶

Gjennom disse fusjonene ble betydningen av størrelse, konkurransedyktighet og evnen til kostnadsbesparelser tillagt mer vekt. Det ble en overgang til færre og større selskaper – dette fikk betydning for de konkurransemessige utfordringene mellom selskapene. Særlig de største selskapene ble vesentlig større. Gruppen av såkalte «supermajors» ble utvidet fra to, Exxon og Royal Dutch/Shell, til tre, ExxonMobil, Royal Dutch/Shell og BP.⁶⁷ Mellomsjiktet av selskaper ble i tillegg langt tynnere. For Statoil ble avstanden opp til de største selskapene enda større enn den hadde vært da selskapet startet sin internasjonalisering i 1990. Statoil var dermed lenger unna målet om å ta skrittet opp til de aller største oljeselskapene. Utfordringene disse restruktureringene skapte kunne møtes med Eiermessige virkemidler.

Den store fusjonsbølgen startet på et tidspunkt da oljeprisen var lav, og for mange av selskapene dreide det seg derfor om å beskytte seg i en hard konkurransesituasjon. Det dreide seg om det som i økonomisk teori blir betegnet som horisontal og vertikal integrering – altså at selskapene ekspanderte ved å kjøpe opp likestilte konkurrenter, eller kjøpe seg nedover eller oppover i produksjonskjeden.⁶⁸ Fusjonsbølgen slo også inn i Norge med Statoils og

⁶⁴ Lerøen 2002: 260.

⁶⁵ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

⁶⁶ Ryggvik 2009: 244.

⁶⁷ St.prp. nr. 36 (2000-2001): 7.

⁶⁸ Chandler 1994: 36-45.

Hydros overtakelse av Saga Petroleum i 1999. Saga ble etablert ut fra et ønske om maktbalanse mellom statlige og private norske aktører på sokkelen – tre selskaper skulle motvirke en for sterk maktkonsentrasjon. Men etter et mislykket oppkjøp av oljeselskapet Santa Fe, som i stor grad svekket Sagas økonomi, ble selskapet slukt av Statoil og Hydro. Statoils overtakelse av deler av Sagas aktiva var også et tiltak fra Statoils side som ville gi selskapet en mer robust produksjonsprofil og posisjonere Statoil for en fremtidig delprivatisering.⁶⁹ Med andre ord oppfattet Statoil overtakelsen av Sagas aktiva som fordelaktig fordi dette ville bli oppfattet som attraktivt i kapitalmarkedet, og dermed øke Statoils verdi ved en senere børsnotering. Oppkjøpet av Saga var altså et tiltak, fra Statoils side, for å bedre selskapets konkurranseposisjon i en stadig mer konkurranseutsatt oljeverden.

3.3 Konkurransen med Norsk Hydro

Det var ikke bare internasjonalt Statoil begynte å tape terreng til konkurrentene, også på hjemmebane ble Statoils konkurransedyktighet utsatt. EØS-avtalen, som trådte i kraft i 1994, la begrensninger på statens utøvelse av sitt eierskap. Den var mer presis enn tidligere regler om forholdet mellom statlig eierskap og konkurransemarkedet. EØS-avtalen forutsatte at landene som deltok, tillot konkurranse mellom selskaper uten særordninger. Hvis staten ønsket å fortsette bruken av Statoil som et redskap, ved å gi selskapet fordeler, så ville den fort blitt rammet av EØS-regelen om likebehandling. Gjennom avtalen fikk ikke staten lenger lov å gi Statoil særrettigheter eller noen særlige fordeler i konsesjonssammenheng – slik som selskapet hadde fått i tidligere år. Statoils tid som et politisk redskap gikk mot slutten fordi man ikke lenger styrte norsk oljevirkosomhet gjennom eierskapet – Statoil var i større grad drevet og oppfattet som et normalt oljeselskap.⁷⁰ Det var ikke lenger mulig å forskjellsbehandle Statoil slik at selskapet fikk fordeler kontra konkurrentene på norsk sokkel. Derfor mente Statoil at selskapet bare sto igjen med ulempen det innebar å være eid hundre prosent av den norske staten.

Den største konkurrenten til Statoil på norsk sokkel, Norsk Hydro, var deleid av den norske staten. Norvik oppfattet eiermodellen til Hydro som mer vellykket enn eiermodellen til

⁶⁹ Dok. Nr. 19/99, orienteringsnotat om Statoils eierposisjon i Saga, til Statoilstyret fra Harald Norvik, 16.05.1999, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

⁷⁰ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018. Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

Statoil. «I Hydro var staten en tung, langsiktig, tydelig og respektert eier, men selskapets tilstedeværelse på børs gjorde at Hydro ble normalisert – målt og veiet på samme måte som konkurrentene», sier han.⁷¹ Hydro var underlagt en annen lovgiving enn Statoil fordi selskapet var børsnotert. Da Statoil gjennom EØS-avtalen mistet mye av sine særordninger, kom selskapet i en noe underordnet konkurransstilling i forhold til Hydro. Statoil kunne risikere at deres investeringer ble en sak i Stortinget og avgjørelser måtte bli klarert politisk. Dette forlenget prosessen med langsiktige oppdrag.⁷² Hydro hadde derimot et ordinært eiersystem – hvor styret og bedriftsforsamlingen gjorde de vedtakene de skulle uten å få klarering fra Stortinget. Statoil hadde derfor mindre handlingsrom enn Hydro. Det kan tenkes at dette førte til misunnelse fra Statoil.

Staten var på mange måter strengere med Statoil enn med Hydro. Et eksempel på dette var da Saga kom i spill på slutten av nittitallet. Statoil ønsket å kjøpe opp Saga, men fikk et absolutt nei til det fordi Stortinget hadde vedtatt at det skulle være tre oljeselskaper i Norge.⁷³ Kort tid etter kjøpte i stedet Hydro store deler av Saga. Som et børsnotert selskap hadde Hydro styrebehandlet og vedtatt at de kom til å kjøpe opp Saga, og nærmest bare informert staten om det.⁷⁴ Forskjellen var altså at Statoil måtte ha klarering fra Stortinget for et slik oppkjøp, mens Hydro kunne vedta det på egen hånd. Deleide Hydro hadde en handlefrihet som heleide Statoil ikke hadde.

Da det gjaldt engasjement i utlandet, ble også Statoil behandlet strengere enn Saga og Hydro – alle prosjekter og investeringer måtte klareres. Statoil hadde derfor mindre handlingsrom til å gjøre ting som var åpenbart lønnsomt enn de hel- og halveide private selskapene Saga og Hydro.⁷⁵ Dette oppfattet selskapet som et handicap, og det forsterket åpenbart ønsket om mer frihet. Ledelsen i Statoil mente at selskapet ikke hadde en markert armlengdes avstand som selskapet ville hatt dersom det var børsnotert.⁷⁶

Utbyttepolitikken til staten ga heller ikke særlig mye frihet til Statoil. Finansdepartementet tok ofte ekstraordinært utbytte fra selskapet for å saldere statsbudsjettet. Det er helt åpenbart vanskelig å drive et selskap når finansministeren stadig tar ut ekstra i utbytte – det skaper

⁷¹ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

⁷² Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

⁷³ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

⁷⁴ Ibid. Statoil godkjente Hydros oppkjøp av Saga, mot at selskapet fikk deler av Sagas aktiva som kompensasjon.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

uforutsigbarhet. En eventuell delprivatisering og børsnotering ville ha umuliggjort slik utbyttepraksis fordi slike beslutninger ville blitt overlatt til selskapsorganet, som ville vært pliktig til å likebehandle sine eiere.

3.4 Tanken om delprivatisering modnes

Fra 1996-1997 begynte Norvik å ha diskusjoner med konsernledelsen angående eierskapet.⁷⁷ Det var Norvik selv som tok initiativet til disse samtalene. Her ble det diskutert hvordan EØS-avtalen la hindringer på Statoils rolle som politisk redskap. Videre diskuterte Norvik de strukturelle endringene i bransjen med konsernledelsen. Han fremhevet hvordan fusjonene førte til at industrien ble preget av konsolidering og større selskaper. Dette påvirket Statoils konkurransesituasjon internasjonalt. Norvik hadde da vært sjef for oljeselskapet i et snaut tiår, og industrien han arbeidet i bar mer og mer preg av fusjoner og privatisering. Det er naivt å tro at konsernsjefen ikke ble påvirket av de tankene som dominerte industrien selskapet var en del av. Norvik var bare en aktør som trolig ble påvirket av omgivelsene, omstendighetene og situasjonen – altså strukturen rundt han som aktør.⁷⁸ Samtalene med konsernledelsen la til rette for en diskusjon omkring Statoils fremtidige utvikling. Diskusjonene munnet ut i et spørsmål om endringer i eierskapet var mulig å få til, men ifølge Norvik skal alle i konsernets toppledelse ha vært støttende til et forslag om delprivatisering.⁷⁹ Dette bekreftet daværende konserndirektør og visekonsernsjef Terje Vareberg til Lerøen, og uttalte at han «var helt enig med Harald Norvik i at vi måtte få i gang en fordomsfri diskusjon om eierskap».⁸⁰

Etter diskusjonene med konsernledelsen, begynte Norvik og plante sine tanker omkring Statoils utvikling i både media og sentraladministrasjonen. Til media bygget han opp en beskrivelse av konkurransesituasjonen og hva som egentlig skjedde i oljebransjen internasjonalt og i Norge.⁸¹ Denne beskrivelsen presenterte han for de store mediene – Aftenposten, Dagbladet, NRK og VG – i separate møter utover i 1997-1998. Han sa ikke privatisering konkret, men han snakket om behovet for en utvikling av eierrelasjonene. Det samme kommuniserte han til partigruppene på Stortinget – ikke som noe konkret forslag, men

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Myhre 2014: 165-183.

⁷⁹ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

⁸⁰ Lerøen 2002: 84.

⁸¹ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

som en form for høyt-tenking som skulle legge til rette for et delvis privat eierskap.⁸² Norvik var opptatt av å vise hvordan Statoil sto overfor helt nye utfordringer med den internasjonale ekspansjonen. Det han gjorde var på mange måter å lage et bakgrunnstepp – et rammeverk – som pekte på at norsk petroleumsvirksomhet sto overfor en ny tid. En gjennomgang av mediene i 1997-1998 viser ingen tegn til at de argumenterte for endringer i eierskapet. Men like i etterkant av Norviks uttalelser i januar 1999, hvor han fremhevet at det var på tide med endring i eierskapet, gikk både VG og Dagbladet ut på lederplass og argumenterte for at det var riktig å lytte til Norviks poenger og ta hans utfordring om eierskapsdiskusjon.⁸³ Det kan tenkes at de to avisene argumenterte slik på grunn av beskrivelsen Norvik hadde presentert for dem i forkant, men dette er ikke sikkert. Norvik hadde uansett forsøkt å bygge opp en nysgjerrighet og kunnskap omkring Statoils utvikling før han tok det endelige initiativet til endret eierskap.

Mot slutten av 1998 begynte endret eierskap å bli diskutert på styremøtene i Statoil. Det var et tema på styremøtet både 28. oktober og 24. november. På begge disse styremøtene ble det påpekt at endringer i eierskapet kunne være nødvendig, men at dette måtte vurderes noe mer over tid.⁸⁴ En viktig grunn til at eierskapet ble et høyaktuelt tema i 1998 var selskapets økonomi. Statoil var ikke et særlig kostnadseffektivt selskap – kostnadssammenligninger tydet på at selskapet hadde høye driftskostnader sammenlignet med andre selskaper på norsk sokkel.⁸⁵ Behovet for økt omstillingsevne, sterkere prestasjonskultur og forretningsmessig fokus ble tydelig gjennom Statoils svake resultater i 1998. Det må dog nevnes at stort sett hele oljeindustrien hadde dårlige resultater i 1998 – dette skyltes først og fremst det store oljeprisfallet. De finansielle hovedtallene for 1998 viser at Statoils driftsinntekter gikk ned med 18 milliarder kroner i forhold til året før.⁸⁶ Den lave oljeprisen, med et gjennomsnitt på 12.7 dollar per fat i 1998 – kontra gjennomsnittlige oljepris på 19.1 dollar per fat i 1997 – var en avgjørende faktor for Statoils svake resultat i 1998. I følge Statoils egne beregninger førte redusert oljepris til resultatsvekkelse på vel seks milliarder kroner fra 1997 til 1998. Videre viste tall på årlig avkastning til eier i perioden 1994 til 1998 at Statoil lå langt bak flere av konkurrentene. Statoils årlige avkastning til eieren lå i perioden på 4.5 prosent under

⁸² Lie, Myklebust og Norvik 2014: 78.

⁸³ Verdens Gang 23.01.1999: *Hva vil vi med Statoil?* Dagbladet 02.02.1999: *Stato og Hydroil?*

⁸⁴ Styremøteprotokoll 28.10.1998 og 24.11.1998, Statoil, arkivstk 11.S95.333-3, Iron Mountain Norge.

⁸⁵ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 80.

⁸⁶ Tallene i avsnittet er hentet fra Statoilkonsernet 1998, finansielle hovedtall 1998, 19.02.1999, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

gjennomsnittet i forhold til sammenlignbare selskaper. Endringer i eierskapsstrukturen var en måte å møte disse utfordringene på.

På styremøtet 16. desember 1998 holdt Norvik en presentasjon for styret i Statoil og informerte om sine intensjoner.⁸⁷ Han hadde ikke noe formelt forslag, men påpekte overfor styret at Statoil var i en situasjon hvor det å få endret selskapets eierstruktur ville være nødvendig, og at selskapet burde fremme dette synspunktet i offentligheten. «Jeg ba ikke styret vedta det, men jeg ba dem om ikke å si nei», sier Norvik.⁸⁸ Det har blitt hevdet at konsernsjefen ikke informerte enkeltpersoner i styret om når han konkret ville gå ut i offentligheten med dette synspunktet.⁸⁹ Yngve Hågensen, daværende styremedlem, bekrefter at det var diskusjoner blant noen styremedlemmer om måten konsernsjefen tok initiativet på.⁹⁰ Men med tanke på at endret eierskap var fremste tema på dagsorden i det siste styremøte før konsernsjefen tok initiativet, og at Norvik på dette styremøtet påpekte at selskapet selv burde gå ut i offentligheten, kan ikke konsernsjefens utspill ha kommet så overaskende på enkelte styremedlemmer som noen hevder. Det var uansett konsernsjefen selv som tok initiativet. Det formelt korrekte ville vært at Norvik tok opp saken med styret, som igjen tok opp saken med eieren.

3.5 Initiativfasen

Det var under et foredrag 20. januar 1999 at Norvik luftet forslaget om en ny struktur i norsk petroleumsvirksomhet. Foredraget var på det årlige arrangementet, oljeindustripolitisk seminar, i regi av norsk petroleumforening. Møtet var i 1999 et lukket arrangement for politikere, embetsfolk og ledere i oljeindustrien, men ikke mer lukket enn at det som ble sagt og diskutert på seminaret fort fant veien ut i offentlighetens lys. Under sitt foredrag på seminaret sa Norvik at «vi trenger en bred politisk enighet om en ny struktur i norsk petroleumsvirksomhet, på samme måte som i 1972 og 1984».⁹¹ Gjennom sitt foredrag i Sandefjord åpnet Norvik slusene for en diskusjon omkring Statoils eierskap, men utspillet han

⁸⁷ Styremøteprotokoll 16.12.1998, Statoil, arkivstk 11.S95.333-3, Iron Mountain Norge. Sakspapirer til styremøtet 16.12.1998, Statoil, arkivstk 11.C95.366-6, Iron Mountain Norge.

⁸⁸ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

⁸⁹ Eger 2008: 58. Martinsen 2004: 64-65.

⁹⁰ Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

⁹¹ Lerøen 2002: 80.

kom med tidlig i 1999 ble av mange oppfattet som problematisk. Det ble pekt på at Norvik ikke hadde rett til å mene noe om hvem som skulle eie selskapet. Tore Sandvold, daværende ekspedisjonssjef i Olje- og energidepartementet, var blant dem som mente at måten Norvik gikk ut på var uryddig.⁹² Det at Statoils konsernsjef på egenhånd initierte en diskusjon om eierskap ble oppfattet som et klart brudd med prinsippene for eierstyring og selskapsledelse. I ettertid har Norvik ved flere anledninger erkjent at måten han gikk ut på var noe kritikkverdig, men at han tok sjansen fordi han mente det var riktig tidspunkt for en privatiseringsdiskusjon.⁹³

Norviks vurdering var at endringen, for å kunne lykkes, måtte initieres av han selv.⁹⁴ Departementet ville ikke ha gått inn for et så dristig forslag – selv om de hadde ønsket en endring. Regjeringen kunne nok tenke seg en slik endring, men ikke belastningen ved å foreslå det. Høyre, som hadde programfestet delprivatisering av Statoil for inneværende stortingsperiode, kunne gjort det, men det hadde hatt liten effekt ettersom den sittende mellompartiregjeringen og Arbeiderpartiet fort ville avvist et slikt forslag fra høyresiden. Styret som organ kunne i teorien ha gjort det, men det ville vært det samme som å be om å få gå av. Derfor mente Norvik at han var den eneste som kunne gjøre det. Han oppfattet det som nødvendig at debatten ble satt i gang. Det må dog nevnes at Norvik ikke bare var en solospiller. Som tidligere nevnt hadde han støtte i konsernledelsen, og i en pressemelding fra selskapet ble det påpekt at både «Statoils styre og ledelse mener at tiden er moden for en gjennomgang av Statoils eierstruktur».⁹⁵

Konsernsjefen var riktignok ikke en solospiller, men han har uttalt at det tidlig var klart for han at Statoil måtte på børs for å få de samme betingelsene som konkurrentene.⁹⁶ En gjennomgang av Statoils interne arkivmateriale viser at delprivatisering var et tema internt i selskapet allerede på begynnelsen av nittitallet. I 1990 nedsatte konsernledelsen en arbeidsgruppe som skulle belyse forskjellige aspekter ved en eventuell delprivatisering.⁹⁷ Arbeidsgruppen belyste problemstillinger vedrørende Statoils markedsverdi, og den la frem prinsippmodeller for hvordan en delprivatisering kunne gjennomføres i praksis.⁹⁸ Videre ble

⁹² Ibid: 81. Intervju med Harald Norvik 25.04.2017. Samtale med Elisabeth Berge 02.11.2017.

⁹³ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

⁹⁴ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 78.

⁹⁵ Pressemelding 22.01.1999: *Behov for gjennomgang av Statoils eierstruktur*, Statoil.

⁹⁶ Lerøen 2002: 80.

⁹⁷ Pa 1339-Statoil ASA, problemstillinger vedrørende en eventuell delprivatisering, 24.01.1990, Eg-L0016, arkivstk 10.C95.223-1, statsarkivet i Stavanger.

⁹⁸ Ibid.

det i Statoils strategiplan for 1990 pekt på at delprivatisering var aktuelt. I strategiplanen – som var avlevert til styret og signert av Norvik – sto det at selskapet gradvis måtte adressere at endret eierstruktur kunne øke muligheten for suksess: Gjennom tilgang til markedet for egenkapital, gjennom en mer effektiv beslutningsprosess og gjennom større handlefrihet og attraktivitet med hensyn til allianser/samarbeid med andre selskaper.⁹⁹

At konsernledelsen tidlig sørget for utredning av en eventuell delprivatisering, og at konsernsjefen i 1990 mente at selskapet gradvis måtte kommunisere fordelene ved endret eierstruktur, er et tydelig tegn på den ideologiske tankegangen til ledelsen i selskapet. De fremste argumentene for delprivatisering – EØS-avtalen, omstruktureringene i bransjen og selskapets internasjonale ekspansjon – var jo ikke særlig valide på begynnelsen av nittitallet, men delprivatisering var ønskelig allerede da. Dette er et tegn på at Norvik av rene ideologiske grunner var for å endre eierstrukturen. Altså en ideologisk tankegang som går ut på at det er mer effektivitet, større handlefrihet og mer profesjonelt eierskap i den delvis private modellen enn i den helstatlige modellen. Videre en forståelse av at internasjonalisering av norsk oljevirkosomhet måtte være et hovedmål. Det virker som Norvik hadde et selskapsforankret syn på eierstyring, altså at selskapets utviklingsmuligheter var viktigere enn dets rolle for eieren. Med tanke på at konsernsjefen kom fra det private næringslivet, er det ikke overaskende at han hadde stor tro på markedsløsninger. Norvik var på en måte en eksponent, en slags «agent», for nyliberalistiske holdninger som dominerte samtiden. Når det gjelder markedsliberalistiske endringer og deregulering, finnes det dessuten forskning som tyder på at det hadde større oppslutning i ledersjiktene enn i resten av befolkningen omkring tusenårsskifte i Norge.¹⁰⁰

Delprivatisering var altså et tema internt i selskapet nesten ti år før Norvik tok initiativet. Helge Ryggvik hevder at den norske bankkrisen på slutten av åttitallet og begynnelsen av nittitallet, som i praksis endte med at staten for en periode overtok det norske bankvesenet, bidro til at alle planer om privatisering ble lagt døde, mens Norvik hevder at privatisering ble lagt på is fordi tiden ikke var moden for en delprivatiseringsdiskusjon.¹⁰¹ Hans situasjonsforståelse var at norske politikere ikke ville vedta delprivatisering på den tiden. Det er altså liten tvil om at Norvik tidlig hadde ambisjoner om delprivatisering av

⁹⁹ Pa 1339-Statoil ASA, Statoils strategiplan 1990, 03.05.1990, Abb-L0020, arkivstk 00.S95.103-7, statsarkivet i Stavanger.

¹⁰⁰ Kaldal 2012: 125-126.

¹⁰¹ Ryggvik 2009: 211. Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

statsoljeselskapet. Etter hvert som tiden gikk, med EØS-avtalen, Statoils stadig større internasjonale engasjement og fusjonene i bransjen, fikk argumentene for delprivatisering mer tyngde.

Det kan ha vært flere grunner til at Norvik valgte å gå ut da han gjorde – de strukturelle endringene i bransjen, lav oljepris og Statoils svake resultater i 1998 kan ha vært avgjørende. På slutten av nittitallet var det dessuten mindre politisk kontroversielt å kritisere det helstatlige eierskapet – både befolkningen og politikerne var mer åpne for delprivatiseringsløsninger enn de var bare noen år i forveien. Spesielt viktig var det at Arbeiderpartiet var mer åpne for markedsløsninger enn de hadde vært tidligere. Som vist i kapittel to var det en slags ideologisk reorientering fra stat og regulering til mer markedsorienterte løsninger. Dette ble særlig tydelig i Norge på slutten av nittitallet.

En annen avgjørende faktor kan ha vært at Norvik hadde bestemt seg for å gå av ved årsskiftet 1999-2000, uavhengig av kostnadsoverskridelsene ved Åsgard-feltet. Dette hadde han varslet styreformannen om ved årsskifte 1998-1999.¹⁰² Skulle Norvik lykkes med sin ambisjon om endret eierskap, var det derfor nå han hadde sjansen. Det kan også tenkes at han ikke var redd for at utspillet i Sandefjord skulle koste han jobben fordi han allerede hadde bestemt seg for å slutte.

Norvik og resten av konsernledelsen visste dessuten at de hadde ryggdekning i styret, og da spesielt fra ett styremedlem – Yngve Hågensen. Konsernledelsen vurderte styret som satt under Kjell O. Kran som svært kommersielt rettet.¹⁰³ De fleste hadde erfaring fra ulike virksomheter innen næringslivet – blant dem Tormod Hermansen som var konsernsjef i Telenor. Hermansen var en viktig bidragsyter til at det gamle Televerket ble børsnotert, og han var en av de fremste forkjemperne for delprivatisering i Statoil-styret. Hågensen var en av de få som representerte politikken i styret, og han var derfor viktig å overbevise. Etter lang tid i Statoils styre hadde Hågensen gitt uttrykk for at han så ulemper ved den helstatlige eierskapsmodellen. Norvik, Hågensen og Jens Stoltenberg hadde dessuten hatt uformelle samtaler i andre halvdel av nittitallet hvor de diskuterte framtiden til selskapet – her ga Hågensen og Stoltenberg uttrykk for at endringer i eierskapet ikke var utelukket.¹⁰⁴ Statoil var fult klar over partienes standpunkter og visste at det var Ap som ville avgjøre saken. Det at

¹⁰² Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

¹⁰³ Eger 2008: 56.

¹⁰⁴ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018. Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

daværende LO-leder og daværende nestleder i Ap ikke var negative til en eventuell delprivatisering, gjorde at Norvik og konsernledelsen følte seg trygge på at dette ville bli en sak som Ap kunne gå inn for. Hågensen, med sin forankring som leder i LO, var også viktig for å få aksept for delprivatisering blant fagforbundene og de ansatte i Statoil. Norvik ville neppe gått ut med et privatiseringsforslag om han ikke hadde trodd at dette var politisk gjennomførbart – siden Hågensen og Stoltenberg ikke var negative, så utsiktene lyse ut.

En av Norviks viktigste medarbeidere i initiativfasen var Tom Therkildsen. Han hadde vært statssekretær for Jens Stoltenberg, og hadde derfor et bredt kontaktnettverk i Arbeiderpartiet. I mai 2000, midt oppe i delprivatiseringsprosessen, ble Therkildsen på nytt ansatt av Stoltenberg, men denne gangen som statssekretær ved statsministerens kontor – her jobbet Therkildsen videre med privatiseringen av statsoljeselskapet. Men før dette, fra og med høsten 1997, var han ansatt som strategisk rådgiver for Norvik i Statoil. Therkildsen hadde en sentral rolle i utformingen av Statoils privatiseringsutredning. Han jobbet tett med konsernsjefen i forbindelse med presentasjonene Norvik hadde for styret, presse og politikere i forkant av privatiseringsframstøtet, og Therkildsen var den som sammen med Norvik skrev presentasjonen som ble holdt i Sandefjord. Norvik hadde, i likhet med Therkildsen, et bredt kontaktnettverk i Ap – han hadde vært gruppesekretær for partiets stortingsgruppe med ansvar for industri og finansspørsmål fra 1973, og han var senere personlig sekretær for statsminister Odvar Nordli og statssekretær i OED. Det kan derfor stilles spørsmål ved Statoils avpolitisering. Gjennom Norvik og Therkildsen var Statoil fortsatt et selskap med tilknytning til Ap.

I sine presentasjoner pekte konsernsjefen på at utfordringene, som restruktureringene i omgivelsene og markedene skapte, måtte møtes med eiermessige virkemidler. Han var også opptatt av at en børsnotering ville gi Statoil større kostnadseffektivitet, og dermed føre til bedre økonomiske resultater for selskapet og staten. Et tredje element Norvik la sterk vekt på i sine presentasjoner var behovet for entydige roller og insentiver i forretningsdriften. Statoil hadde som heleid statlig selskap mange roller og former for ansvar: Som verdiskaper for staten, rådgiver for fagdepartementet, forretningsmessig ivaretager for SDØE og selger av SDØEs petroleumsvolumer, kommersiell partner i lisenser og prosjekter – i Norge og internasjonalt – og som kommersiell leverandør i energimarkedene og nedstrømsmarkedene. Norvik påpekte at mangfoldet av roller, og interne interessekonflikter, kunne true verdiskapingen på sikt, og at det var krevende for organisasjonen å arbeide med parallelle,

dels motstridende, insentiver over lang tid.¹⁰⁵ Norvik ønsket en sterk og entydig insentivstruktur, med vekt på lønnsomhet og langsiktig verdiskaping.

Norvik sa aldri privatisering i Sandefjord, eller på presentasjonene før dette, men han skisserte en rekke mål for eierstrukturen i Statoil. Han var opptatt av å skape gevinst for både selskapet og eieren, og mente dette best kunne oppnås ved å sikre Statoil tilnærmet samme finansielle og markedsmessige handlefrihet som konkurrentene. Han påpekte viktigheten av å beholde en sterk statlig, og dermed nasjonal, kontroll over selskapet. Men det var åpenbart hva Norvik ønsket – delprivatisering og børsnotering av statsoljeselskapet.

Konsernsjefen valgte å legge opp til en informasjons- og mediestrategi parallelt med sitt foredrag i Sandefjord. Konsernledelsen hadde hatt en diskusjon på forhånd, der de ble enige om at de måtte gå åpent ut i offentligheten med en gang, og samtidig være tilgjengelig for media – slik at de kunne svare på eventuelle spørsmål.¹⁰⁶ Dette for å forhindre at offentligheten fikk feilaktige tolkninger av saken fra forskjellige kilder. Saken måtte ikke lekke ut på feil premisser. Norvik påpekte overfor pressen at det ville være en fordel å få inn flere medeiere, i tillegg til staten, i en så konkurranseutsatt industri. Privat kapital ville bli nødvendig for å styrke insentiver og kommersialisert utvikling i selskapet. 22. januar uttalte Norvik til Aftenposten at «det viktigste er å sikre en best mulig avkastning for eieren. Det å være på børsen er å passe på at man får en god avkastning».¹⁰⁷ Han la altså vekt på at en delprivatisering ville være fordelaktig for både staten og selskapet selv.

Ledelsen i Statoil hadde uformelle møter med alle de politiske partiene på Stortinget i løpet av våren 1999.¹⁰⁸ Her ble det drøftet hvilke muligheter som befant seg i en omstrukturering av eierskapet. Dog var Norvik opptatt av at saken måtte få sin behandling i de politiske partiene. Konsernsjefen sier at han derfor brukte lite energi på direkte møtevirksomhet med politikerne.¹⁰⁹ Men det er liten tvil om at han allerede hadde brukt energi på møtevirksomhet med en av de viktigste politikerne i beslutningsfasen – Jens Stoltenberg. Etter at Norvik hadde gått ut var spørsmålet veldig enkelt – hva ville departementet gjøre med dette? Statoil hadde tatt initiativet, og måtte avvente for å få departementets reaksjon.

¹⁰⁵ Statoils eierstruktur, presentasjon av Harald Norvik til Statoils styre, 16.12.1998, Statoil, arkivstk 11.C95.366-6, Iron Mountain Norge.

¹⁰⁶ Eger 2008: 53.

¹⁰⁷ Aftenposten 22.01.1999: *Vil ha Nytt olje-Norge*.

¹⁰⁸ Dagens Næringsliv 27.01.1999: *Statoil lobber blant partiene*.

¹⁰⁹ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

3.6 Statoils møte med Olje- og energidepartementet

I februar valgte Statoil å opprette en egen SDØE-enhet, hvor Elisabeth Berge ble direktør. Hun hadde vært ansatt i selskapet siden 1990, og hun hadde blant annet vært direksjonssekretær for konsernledelsen. Berge ble en sentral aktør fra selskapet i den videre delprivatiseringsprosessen. Statoil hadde ansvaret for å ivareta SDØE, og dette ble en del av selskapets organisasjon. Men for å skape et skille mellom forretningsdriften i Statoil og selskapets ivaretagelse av SDØE opprettet Statoil denne enheten. Dette var en slags forløper til privatiseringen, der Petoro ble opprettet for å ivareta SDØE. Nettopp for å forberede et skille mellom Statoil og SDØE opprettet selskapet denne enheten. Det var et symbolsk grep, men også et taktisk grep, for å markere at Statoil var et selskap som ikke måtte forbindes med at det hadde ansvaret for SDØE-porteføljen.¹¹⁰ Med enheten ble ivaretagelsen av SDØE mer profesjonell og oversiktlig, og det kan derfor ha vært enklere å argumentere for ønsket om å overføre SDØE-andeler som Statoil senere kom med.

16. februar hadde Statoil-styret et eiermøte med departementet, som blant annet var representert med statsråd Marit Arnstad, departementsråd Karl-Edwin Manshaus og ekspedisjonssjef Tore Sandvold. På møtet var videreutvikling av Statoil og SDØE en av sakene på dagsorden. På møtet viste Statoil til tre årsaker som gjorde at det var behov for å drøfte eierstrukturen i selskapet.¹¹¹ For det første ble endringer i markedene og konkurranseposisjonen til Statoil fremhevet: Sterk produksjonsvekst innenfor og utenfor OPEC, kraftig svekkelse av etterspørsel etter olje, økende internasjonalisering av oljeindustrien, økt skattlegging av petroleumsprodukter, redusert lønnsomhet i industrien og kraftige omstruktureringer – særlig gjennom fusjoner og oppkjøp – var faktorer som Statoil mente ville innebære hardere konkurranseklima i alle delmarkeder for selskapet.

For det andre viste Statoil til endringene i statens eierrolle: Den var begrenset som følge av forpliktelser Norge hadde påtatt seg gjennom EØS-avtalen – Statoil kunne ikke lenger favoriseres i like stor grad. Her viste Statoil også til eierstrukturen som innebar at selskapet ikke ble eksponert for løpende vurderinger i kapitalmarkedet, og at mulighetene til å bruke eiermessige virkemidler i en strategisk sammenheng var sterkt begrenset. For det tredje pekte styret på endringene i Statoils organisasjon og forretningsstrategi: Kravene til eierkompetanse

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Møte mellom styret i Statoil og statsråden, 16.02.1999, notat til styret, vedlegg 3, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

var blitt større fordi Statoil hadde blitt et mer krevende selskap å eie – blant annet som følge av internasjonaliseringen. Selskapets risikobilde var annerledes og mer komplisert, og rollen som instrument for staten i Norsk petroleumspolitikkk var borte.

Videre ble SDØE-ordningen drøftet på møte. Statoils styre la sterk vekt på at ordningen ikke var ideell verken for Statoil eller for staten.¹¹² Ordningen tvang selskapet til å legge større vekt på andre hensyn enn de rent bedriftsøkonomiske, og dermed oppsto det målkonflikter. Det ble også pekt på at SDØE-porteføljen burde ha en egen forretningsstrategi som ville bidra til å maksimere statens samlede inntekter. I det store og det hele kommuniserte Statoil overfor Olje- og energidepartementet en rekke årsaker til at eierskapet burde bli diskutert, og det er liten tvil om at departementet tok dette til seg. Den 30. april 1999 fikk Statoils styre et brev fra olje- og energiministeren der hun ba selskapet om en redegjørelse for videreutvikling av Statoil og SDØE.¹¹³ Departementet svarte på initiativet som Norvik hadde tatt i Sandefjord, men samtidig skjedde det mye i Statoils organisasjon.

3.7 Lederskifte i Statoil

Statoilledelsen var fullt klar over at det fantes kritiske røster til privatisering i den sittende regjeringen – olje- og energiminister Marit Arnstad fra Senterpartiet var en av disse. Før Sandefjord-konferansen skal konsernledelsen bevisst ha valgt å unngå diskusjoner med statsråden fordi de var klar over hennes standpunkt, men da Arnstad gikk ut i fødselspermisjon i mars 1999 ble en av de mest kritiske røstene litt borte.¹¹⁴ Den vikarierende statsråden Anne Enger Lahnstein ble oppfattet som noe mindre kritisk og mer tilbøyelig til å samarbeide i privatiseringsdiskusjonen.¹¹⁵ Lahnstein hadde dessuten en dobbeltrolle som både sittende kulturminister og vikarierende olje- og energiminister, i tillegg var hun vikarierende statsminister for Kjell Mange Bondevik under hans fravær. Hun hadde derfor et betydelig politisk ansvar ved siden av å være oljeminister. Dog hindret ikke dette henne fra å sette sitt preg på norsk olje- og gassvirksomhet. 30. april ba hun Statoil om å redegjøre for

¹¹² Ibid.

¹¹³ Videreutvikling av Statoil og SDØE – Statoilstyrets rapport av 13. august 1999: Vedlegg 1 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 115.

¹¹⁴ Eger 2008: 59-60.

¹¹⁵ Ibid.

videreutvikling av selskapet, og før dette – etter en knapp måned på posten – svingte hun med sabelen som følge av nok en kostnadsoverskridelse.

Samtidig som privatiseringsdiskusjonen bygde det seg opp et misstillitsforhold mellom Statoil og OED som følge av utbyggingen ved Åsgard-feltet. Prosjektet fikk til slutt en budsjettoverskridelse på omkring 17 milliarder kroner. 23. april 1999 valgte fungerende statsråd Lahnstein å kaste hele styret som følge av overskridelsene – styreleder Kjell O. Kran, konsernsjef i Telenor Tormod Hermansen og LO-leder Yngve Hågensen var blant dem som forsvant ut døra. Kort tid etter valgte Norvik å stille sin plass til disposisjon. Noe annet ville knapt vært mulig, det var tross alt han som hadde ledet selskapet inn i den vanskelige situasjonen. Statoils to første konsernsjefer gikk altså begge av som følge av kostnadsoverskridelser.

Det skal ha vært stor skuffelse internt i Statoil da konsernsjefen måtte fratre fra sin stilling, men ifølge Elisabeth Berge hadde Norvik full forståelse for at statsråden valgte å kaste ledelsen.¹¹⁶ Lahnstein satt i en mindretallsregjering under press og måtte forsvare overskridelsene i Stortinget – å sparke ledelsen ble derfor den enkleste utveien. Man kan spekulere i om Åsgard-saken kunne ha skjedd i et børsnotert selskap. Det har for eksempel vært overskridelser i internasjonale oljeselskaper uten samme konsekvenser. Videre kan man peke på at Norsk Hydro og deres budsjettsprekke i utbyggingen av Visund-feltet – som prosentmessig var større enn Åsgard sprekken og derfor tilsvarende kritikkverdig – ikke førte til lignende kritikk fra verken pressen eller politikerne.¹¹⁷ Dette er altså et godt eksempel på at Åsgard-saken neppe ville fått like store konsekvenser om Statoil var børsnotert.

Lahnstein og OED utnevnte høyesterettsadvokat Ole Lund som ny styreleder og tidligere Ap politiker Rund Bjerke som nestleder – altså nok en tidligere Ap mann i selskapet. Daværende departementsråd i OED, Karl-Edwin Manshaus, bekrefter at embetsverket i departementet var klar over at Ole Lund var relativt privatiseringsvennlig.¹¹⁸ Den nye styrelederen hadde i begynnelsen primært to oppgaver. For det første måtte han finne en erstatter for konsernsjefen. Dog er det liten tvil om at Lund og Norvik fant en god tone. På det første styremøte med det nye styret ble det vedtatt at Norvik skulle fortsette å lede selskapet til en

¹¹⁶ Samtale med Elisabeth Berge 02.11.2017.

¹¹⁷ Martinsen 2004: 62.

¹¹⁸ Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

etterfølger var funnet.¹¹⁹ For det andre skulle Lund fortsette med privatiseringssaken – dette ble på mange måter hans kjernesak i sin første tid hos Statoil. På det nevnte styremøte påpekte det nye styret at privatiseringssaken skulle fortsette å gå sin gang, og at saken skulle være det fremste tema på dagsorden i samtlige styremøter fremover.¹²⁰ Det nye styret hadde altså full tillit til den retningen som Norvik og konsernledelsen hadde staket ut for selskapet.

At Lund og det nye styret valgte å beholde Norvik i en god stund, var et klart tegn på at de hadde samme perspektiver på hvilken retning eierskapet burde ta. Statoil var allerede godt i gang med den interne utredningen om videreutvikling av selskapet, og det var derfor et poeng å beholde Norvik som leder inntil utredningen var ferdig utarbeidet, godkjent av styret og overlevert til departementet.¹²¹ Offentliggjøringen av utredningen ble Norviks siste store – og kanskje viktigste – opptreden som sjef for Statoil.

På styremøte 19. august ble Olav Fjell ansatt som ny konsernsjef, og det ble vedtatt at han skulle gå sammen med Norvik en periode før han kunne tiltre stillingen på egenhånd 24. september 1999.¹²² I konsernledelsen tok Fjell med seg Inge K. Hansen, som etterhvert fikk ansvaret for å delprivatisere Statoil og få selskapet på børs. Både Fjell og Hansen var positivt innstilt til privatisering av statsoljeselskapet – det var neppe tilfeldig at et privatiseringsvennlig styre og to privatiseringsvennlige ledere ble oppnevnt i Statoil. De to fortsatte sammen med resten av selskapet å jobbe iherdig for en børsnotering, men før de fikk en avgjørende rolle i prosessen arbeidet Statoil med sin interne privatiseringsutredning – her var det fortsatt Harald Norvik som spilte førstefiolin.

3.8 Videreutvikling av Statoil og SDØE

Den 13. august 1999 la Statoil frem sin rapport om «videreutvikling av Statoil og SDØE». Rapporten ble lagt frem som et innspill til regjeringens oljemelding, og rent formelt var den et svar på en henvendelse fra departementet som hadde kommet rett i etterkant av at det nye styret ble utnevnt. Rapporten ble vedlagt som første vedlegg i St.prp. nr. 36 (2000-2001) om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE som ble lagt frem av Stoltenbergs første

¹¹⁹ Styremøteprotokoll 03.05.1999, Statoil, arkivstk 11.S95.333-3, Iron Mountain Norge.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Eger 2008: 62.

¹²² Styremøteprotokoll 19.08.1999, Statoil, arkivstk 11.S95.333-4, Iron Mountain Norge.

regjering 15. desember 2000. At rapporten ble lagt frem nesten halvannet år før stortingsproposisjonen den var en del av, viser at den var en sentral premissleverandør i den videre utredningen av Statoils eierskap. Formelt var dette et innspill fra styret, men utformingen av rapporten foregikk hovedsakelig under Norviks ledelse.

Det er liten tvil om at det nye styret i Statoil var handlekraftig. Bare noen måneder etter at styret var utnevnt, sto det klart med rapporten om Statoils fremtid. Men allerede før det nye styret var utnevnt, hadde Norvik og hans nærmeste medarbeidere kommet i gang med utredningen. 20. april 1999 ble første utkast til rapporten oversendt styret.¹²³ Etter dette fortsatte Norvik, sammen med konsernledelsen, å utbedre rapporten. Tom Therkildsen skal ha vært svært sentral i utarbeidelsen av rapporten. Han hadde bakgrunn fra politikken og var god til å skrive, Therkildsen visste derfor hvordan en god utredning skulle se ut. Erling Øverland, som var direktør i konsernledelsen med ansvar for økonomi og finans, var også sentral i utredningsarbeidet. Jurister som jobbet med dokumentasjon til styret var også involvert. Etter hvert som arbeidet gikk fremover ble nye versjoner lagt frem for det nye styret som kom med innspill til utbedringer. Hele selskapets ledelse var altså i sving for å få rapporten ferdigstilt. Det nye styret var opptatt av at det i tillegg til rent prinsipielle fremstillinger også var viktig å komme frem til konkrete forslag.¹²⁴ Hva som skulle skje med SDØE var et av de store temaene internt i Statoil, og SDØE-ordningen fikk derfor mye plass i selskapets rapport. Det var viktig å vise at Statoils forslag ville øke den totale verdien til både selskapet og den norske staten.

Etter at styret hadde overlevert rapporten til departementet fredag den 13. august ønsket Statoil straks å innkalle til en egen pressekonferanse. Dette ville ikke fungerende statsråd Lahnstein ha noe av – kompromisset ble derfor en felles pressekonferanse i Oslo konserthus.¹²⁵ Her holdt styreformannen og konsernsjefen en pressebriefing der selskapets vurderinger og anbefalinger ble gjennomgått i detalj.

Rapporten var på litt over 50 sider og ga en omfattende og grundig gjennomgang av Statoils argumenter. Selskapet reiste hovedsakelig tre forslag i rapporten.¹²⁶ For det første ble det foreslått at Statoils eierstruktur burde endres slik at selskapet kunne få inn private medeiere og

¹²³ Sakspapirer til styremøtet 27.04.1999, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

¹²⁴ Styremøteprotokoll 03.05.1999, Statoil, arkivstk 11.S95.333-3, Iron Mountain Norge. Styremøteprotokoll 25.05.1999, Statoil, arkivstk 11.S95.333-4, Iron Mountain Norge.

¹²⁵ Lerøen 2002: 94.

¹²⁶ Videreutvikling av Statoil og SDØE – Statoil styrets rapport av 13. august 1999: Vedlegg 1 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 121.

bli tatt opp til notering på børsen. For det andre anbefalte Statoil at det nye selskapet burde styrkes med hele eller vesentlige deler av de ressursene som lå i SDØE, for at verdien av statens kommersielle interesser kunne økes og for at Statoil kunne bli en robust og slagkraftig norskbasert aktør i de internasjonale markedene. En slik overføring ville gi Statoil økt konkurransekraft og større markedsverdi. For det tredje foreslo Statoil at det ble etablert en ny ivaretakerordning for de delene av SDØEs ressurser som eventuelt ikke ble satt i en selskapsmessig sammenheng. Forslagene dreide seg altså om å samle så mye av statens petroleumsformue som mulig i Statoil før en eventuell delprivatisering.

I rapporten pekte selskapet på de tidligere nevnte endringene i markedsforhold, konkurranseforhold og statens eierrolle. Den lave oljeprisen ble fremhevet og Statoil mente at det var mye som tydet på at oljeprisen ville holde seg lav – dette ville skape utfordringer for selskapets økonomi. Videre mente selskapet at statens mange roller utover det å være eier av Statoil var problematisk. Altså rollen som regulator, forvaltningsmyndighet, lovgiver og skatteinnkrever. Statoil mente at det over tid ville bli vanskelig for staten å ivareta alle disse funksjonene og samtidig være en kommersiell eier av selskapet, blant annet fordi Statoils konkurransebilde var mer komplisert og fordi det ville eksistere målkonflikter mellom de ulike rollene staten skulle fylle.¹²⁷ Rapporten fremhevet også behovet for tilsvarende markedsmessig overvåking som konkurrentene, og det ble vist til at om Statoil skulle holde følge med de omfattende restruktureringene i bransjen ville eiermessige virkemidler – blant annet i form av aksjebytter eller ved bruk av aksjer som betalingsmiddel – bli helt sentrale.¹²⁸ Slike eiermessige løsninger ville bli mulig om selskapet ble børsnotert. Det at Statoil ikke lenger kunne fungere som et instrument i norsk petroleumsvirksomhet, blant annet som følge av EØS-regelen om likebehandling, ble også poengtert. Behovet for at selskapet skulle være heleid av staten var derfor ikke lenger til stedet i deres øyne. Et annet viktig poeng i rapporten var selskapets behov for å vokse, og ønske om å etablere en sterkere stilling som gasselskap i Europa.

I hovedsak var det ønsket om et større og mer konkurransedyktig Statoil rapportens argumenter munnet ut i. Helge Ryggvik er blant dem som mener at rapporten var for ensidig orientert mot Statoils behov som selskap, og i liten grad fokuserte på hvilke konsekvenser det ville få for det norske samfunnet at statsoljeselskapet ble underlagt en helt ny styringsform.¹²⁹

¹²⁷ Ibid: 139-147.

¹²⁸ Ibid: 117.

¹²⁹ Ryggvik 2009: 266-267. Martinsen 2004: 136-139.

Statoil argumenterte dog for at en børsnotering ville være positivt for det norske samfunnet. Selskapet mente at notering på børs og private investorer ville sørge for et mer profesjonelt drevet selskap, og dermed sørge for at den norske staten tjente mer penger på Statoil. Det er riktignok forståelig at selskapets argumentasjon møtte kritikk da rapporten helt klart hadde et mål for øye – nemlig å argumentere for delprivatisering og børsnotering av statsoljeselskapet. Alternative løsninger ble ikke skissert i rapporten, og særlig ønske om overføring av hele eller deler av SDØE hevet mange øyenbryn.

Forslaget om å delprivatisere Statoil og diskusjonen om SDØE foregikk parallelt helt frem til det endelige vedtaket i Stortinget. Forslagene ble fremmet samtidig, men det dreide seg om to forskjellige operasjoner. SDØE kunne blitt overført til Statoil uten delprivatisering, og Statoil kunne blitt privatisert uten SDØE. Da Statoil foreslo at hele eller deler av SDØE skulle overføres til selskapet, ble derfor mange provosert. SDØE-ordningen sørget jo for at staten innkasserte grunnrente uten å gå via Statoil, og mange mente derfor at en overføring til et delprivatisert selskap ville bety at private aktører fikk sine hender på norsk grunnrente. Denne argumentasjonen er forståelig om man ser på hva som har skjedd i ettertid. I 2008 var statens samlede inntekter fra oljevirkksomheten 415 milliarder kroner – 153,8 milliarder fra SDØE og bare 16,9 milliarder som utbytte fra Statoil.¹³⁰ Hadde staten overført hele SDØE til Statoil, ville Norge fått et større engangsbeløp ved salget av Statoil-aksjer, og utbytte/skatter fra selskapet ville vært noe mer betydelig grunnet økt størrelse, men det ville neppe ha gjort opp for de inntektene den norske staten har fått gjennom SDØE-ordningen i ettertid.¹³¹

Statoil kan nok ha følt et slags eierskap til SDØE fordi det var selskapet som hadde ansvaret for salget av SDØE-ressursene. Mange i selskapet var dessuten misfornøyd med ordningen, og som tidligere nevnt forsøkte Norvik å gjøre noe med den allerede tidlig på nittitallet. Med delprivatiseringsdiskusjonen ble hele norsk petroleumsvirksomhet debattert, og Statoil øynet muligheten til å gjøre noe med ordningen. Det var dessuten viktig for Statoil at SDØE-saken skulle avklares før delprivatiseringen slik at selskapet kunne komme med styrket økonomi til notering på børsen.

I rapporten viste Statoil til at de som ivareta for SDØE var pålagt å maksimere verdien av statens samlede inntekter i lisensene og i avsettingen av staten petroleum, og at denne beslutningsmodellen i visse situasjoner medførte at Statoil måtte velge alternativer som ikke

¹³⁰ Ryggvik 2009: 269-270.

¹³¹ Ibid.

var de mest lønnsomme for selskapet.¹³² Statoil var altså opptatt av at selskapets og SDØEs interesser noen ganger kunne være motstridene, og at det derfor ikke alltid var lønnsomt for Statoil som forvalter å maksimere verdien av SDØE-porteføljen. De fokuserte på å vise at en videreføring av SDØE-ordningen ville medføre tap for både staten og for selskapet, men ønsket om en overføring av SDØE-andeler dreide seg trolig mest om å styrke selskapet selv. Ved en overføring ville selskapet bli økonomisk styrket, og derfor mer attraktivt da man skulle få private investorer inn på banen. Dette ville bli en bedre balanse i forholdet mellom egenkapital og gjeld, et sterkere vekstpotensialet og en fremtidig kapitalflyt som private aktører ville oppfattet som positiv. En overføring av SDØE-andeler ville med andre ord økt verdien til selskapet, og dermed lokke til seg flere investorer.

På direkte spørsmål har Norvik bekreftet at forslaget om å overføre hele SDØE var en forhandlingsstrategi. «Vi visste at det ikke ville gå, men det var et forsøk på å få mest mulig», sier han.¹³³ Statoil endte til slutt med å få muligheten til å kjøpe 15 prosent av SDØE-porteføljen. Dette sørget for en bedre balanse i selskapets økonomi da det ble børsnotert. I ettertid har Norvik erkjent at dette var en god løsning, og at en overføring på noe særlig mer til Statoil ville vært usunt.¹³⁴

3.9 Konklusjon

Oppfatningen om at utsiktene på norsk sokkel så mørke ut, mens det så desto lysere ut internasjonalt, førte til at Statoil startet sin internasjonalisering. Aktiviteten i utlandet og konkurranse med store internasjonale oljeselskaper viste fort ulempen med å være et helstatlig selskap. Gjennom de mange restruktureringene og fusjonene i markedet og industrien ble Statoils svakheter enda tydeligere. Selskapet hadde ikke samme konkurransedyktighet og evne til kostnadsbesparelser som de store børsnoterte selskapene. Med tanke på at norske politikere og embetsmenn allerede hadde godtatt Statoils internasjonalisering, var argumentet om bedre konkurransedyktighet internasjonalt svært aktuelt. I andre halvdel av nittitallet ble den helstatlige eierskapsmodellen også en svakhet på hjemmebane. EØS-avtalen sørget for at

¹³² Videreutvikling av Statoil og SDØE – Statoil styrets rapport av 13. august 1999: Vedlegg 1 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 118-119.

¹³³ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

¹³⁴ Ibid.

Statoil ikke lenger kunne favoriseres i like stor grad som tidligere. Fordelene Hydro hadde ved å være børsnotert ble mer og mer synlige. Statoil fikk mer kritikk, og selskapets ledelse mente at det ikke hadde samme markedsmessige frihet som sin norske konkurrent. Dette forsterket ønsket om delprivatisering og børsnotering. Statoil hadde også et ekstra ansvar som ivaretaker av statens direkte eierandeler på sokkelen – et ansvar selskapet følte det fikk lite igjen for.

Konsernsjef Norvik var den mest sentrale aktøren bak selskapets initiativ, og han hadde tidlig hatt ambisjoner om delprivatisering. Lav oljepris og Statoils svake resultat i 1998 var trolig sterkt avgjørende for at forslaget kom året etter. Norviks situasjonsforståelse førte til at han selv tok initiativet i januar 1999. Konsernsjefen hadde dessuten støtte fra flere i både konsernledelsen og styret. Statoil visste også at norske politikere var mer åpne for delprivatiseringsløsninger enn tidligere. Selskapet hadde fra Norviks inntreden hatt mål om avpolitisering, men gjennom Norvik, Hågensen, Therkildsen og senere Bjerke var selskapet fortsatt indirekte tilknyttet Ap. Selskapet hadde derfor et bredt kontaktnettverk i partiet. Norvik sier at han brukte lite energi på direkte møtevirksomhet med politikere, men han hadde hatt uformelle samtaler med Stoltenberg – som skulle vise seg å bli en av de viktigste politikerne i beslutningsfasen. Norvik brukte energi på møtevirksomhet med Stoltenberg fordi han visste det var Ap som kom til å avgjøre saken. Det at konsernsjefen hadde beredt grunnen for endringer i eierskapet – i viktige miljøer – tyder på at det var en bevisst strategi å ta initiativet på akkurat dette tidspunktet. Samtalene med Stoltenberg og Hågensen – som ikke var negative til delprivatisering – var trolig svært avgjørende for at Norvik tok sjansen på å fremme selskapets privatiseringsønske. Etter at initiativet var tatt ble Statoil bedt om å utrede videre av departementet. Samtidig skjedde det mye i Statoils organisasjon, men lederskifte la ingen demper på delprivatiseringsønsket.

Da Statoil la frem sin rapport om «videreutvikling av Statoil og SDØE» i august 1999, var initiativet til delprivatisering tatt og premissene for den videre utredningen lagt. Det var da tid for en offentlig debatt vedrørende fremtiden til norsk petroleumsvirksomhet – også her var Statoil en aktiv deltaker, dog med nytt styre og ny ledelse. I den offentlige debatten kom i tillegg politikere, byråkrater, presse, fagbevegelsen og andre eksterne aktører til å spille en avgjørende rolle.

4 Utredningsfasen i prosessen

Da forslaget om å delprivatisere Statoil kom på bordet, var det naturligvis mange som hadde noe de skulle ha sagt. Det dreide seg jo om norgeshistoriens største privatiseringsprosjekt. I Statoils privatiseringsutredning lå det også et forslag om å omorganisere Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE). SDØE fikk derfor stor plass sammen med Statoil i utredningsarbeidet. I dette kapitlet vil utredningsfasen i prosessen stå i sentrum. Hvordan foregikk utredningen? Vi skal også se på hvem som var premissleverandører for beslutningstakerne. Med premissleverandør for beslutningstakerne siktes det her til aktørene som la premissene for den politiske behandlingen. Det siktes til de aktørene som kom med utredninger, fikk mulighet til å presentere bestemte løsninger, hadde påvirkning i sentrale miljøer og slik sett hadde mulighet til å påvirke den politiske debatten. Hvem var premissleverandørene for beslutningstakerne?

4.1 Statoil utredet videre

Det var selskapet selv som først fikk i oppgave å utrede eierskapet. Statoil tok initiativet og fikk dermed muligheten til å legge de første premissene i debatten. Statoil kom i en direkte konsultasjonsposisjon overfor myndighetene siden det var selskapet som først presenterte sine synspunkter. Men også i den videre utredningen var Statoil en svært aktiv deltaker.

Det nye styret og den nye konsernledelsen la ingen demper på delprivatiseringsprosessen. Den nye styrelederen, Ole Lund, hadde tidligere hatt flere styrelederverv, og han var dermed en erfaren styreleder. Lund hadde fått vite at Yngve Hågensen var positivt innstilt til delprivatisering, og han så derfor at det var en realistisk mulighet for at Arbeiderpartiet kunne sikre politisk flertall. Det nye styret, med Lund i spissen, ansatte Olav Fjell som konsernssjef, slik at privatiseringsprosessen kunne fortsette å gå sin gang. Fjell hadde lang erfaring fra bankvesenet, og derfra hadde han erfaring med privatisering av statsbedrifter. Fjell tok med seg Inge K. Hansen i konsernledelsen. Han hadde også erfaring fra bankvesenet. Hansen ble finansdirektør i Statoil, og han var en av de i selskapet som hadde hovedansvaret for delprivatiseringen.

Privatisering og børsnotering ble hovedfokuset til den nye konsernledelsen. I utredningsfasen ble en stor del av arbeidet flyttet fra konsernledelsens rådgivere til fagpersoner innen finans og økonomi. Fjell var leder for en gruppe på om lag ti personer som hadde faste og regelmessige møter. Delaktig i gruppen var representanter fra konsernledelsen, personer med funksjonsansvar innenfor det juridiske feltet i forhold til SDØE, EØS og norsk sokkel, samt noen eksterne rådgivere.¹³⁵ Gruppen holdt oversikten over hvordan Statoil gikk frem i prosessen. En annen gruppe internt i selskapet jobbet med saken på heltid. Gruppen var ledet av Elisabeth Berge og bestod kun av funksjonsansvarlige. Gruppen utredet de økonomiske, juridiske og informasjonsmessige spørsmålene og rapporterte videre til Fjell.¹³⁶

Statoil henvendte seg flere ganger til offentligheten for å utdype selskapets standpunkter. Fremstillingen av saken i media var naturligvis en avgjørende faktor for det endelige vedtaket. Det var derfor et poeng for Statoil å være aktivt ute i media slik at selskapet kunne legge premissene for debatten. Ole Lund skrev for eksempel et debattinnlegg i Dagsavisen. Her argumenterte styrelederen for at endringene på norsk sokkel og i internasjonal oljevirksomhet gjorde det nødvendig med delprivatisering av Statoil. Han argumenterte også kraftig for overføring av SDEØ-andeler til selskapet, og han mente dette ville skape en «unik mulighet til å bygge et internasjonalt konkurransedyktig norsk selskap».¹³⁷

Statoil henvendte seg også til aktørene i Olje-Norge. Petroleumsnæringen hadde naturligvis mye å si da det dreide seg om privatisering av statsoljeselskapet. 18. januar 2000 – temmelig nøyaktig ett år etter Norviks privatiseringsutspill – holdt Olav Fjell et foredrag på norsk petroleumforenings 20. oljeindustripolitiske seminar i Sandefjord, altså på det samme seminaret som Norvik hadde åpnet debatten for delprivatisering. I Fjells foredrag var selvfølgelig børsnotering av Statoil hovedfokuset. Fjell snakket om hvordan Statoil og norsk oljeindustri hadde gitt gode resultater i lang tid, men at tiden var moden for endring i det norske oljeregimet. Han begrunnet dette med de omfattende endringene i oljeindustrien: Omfattende industriell restrukturering gjennom fusjoner og oppkjøp, kraftige svingninger i oljeprisen – derfor økt usikkerhet om fremtidige prisnivåer, deregulering av markedet, skjerpet konkurranse i alle deler av verdikjeden og åpning av nye ressursområder for

¹³⁵ Eger 2008: 69.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Dagsavisen 24.09.1999: *Videreutvikling av Statoil og SDØE*.

internasjonal konkurranse.¹³⁸ Videre argumenterte Fjell for at utsiktene på norsk sokkel så dårlige ut fordi produksjonen av de mest lønnsomme feltene mest sannsynlig var nådd toppen. Han argumenterte for at delprivatisering og overføring av SDØE-andeler til selskapet var den beste måten å maksimere statens samlede verdier i petroleumsvirksomheten.¹³⁹ Fjell forsøkte altså å overbevise aktørene i oljeindustrien om at Statoils forslag var den beste løsningen.

Etter diskusjoner med OED og etter å ha observert den offentlige debatten for øvrig, mente Statoil at det var behov for å utdype selskapets tenkning og forslag i den offentlige debatten.¹⁴⁰ Selskapet lagde derfor en ny rapport som ble offentliggjort på vårparten i 2000. Rapporten fikk navnet «sammenslåing av Statoil og SDØE og delprivatisering av Statoil: En redegjørelse for Statoils synspunkter». Navnet på rapporten var mer konkret enn navnet på utredningen som selskapet la frem i august 1999 – det var helt tydelig at Statoil kom til å fokusere mye på ønsket om å få overført en del av SDØE. I rapporten la selskapet vekt på at en sammenslåing av Statoil og SDØE var en unik mulighet for å skape et slagkraftig, norskbasert energiselskap som ville bli blant de ledende i Europa. Ekspansjonstenkingen til ledelsen i selskapet er altså tydelig. Videre mente Statoil at norske gassinteresser ville bli best ivaretatt ved å kommersialisere statens samlede interesser og holde disse samlet. Dette mente selskapet ville skape betydelig merverdi som ville maksimere verdien av statens petroleumsformue.¹⁴¹ Rapporten reflekterte det utredningsarbeidet som var underveis i OED, men kan vel så mye betraktes som et debattinnlegg fra selskapets side.

I hovedsak var Statoils fokus gjennom hele prosessen å argumentere for delprivatisering og kommersialisering av SDØE på flere arenaer. Årsrapporten for selskapet i 2000 – på mange måter konsernets viktigste publikasjon – fikk et overordnet budskap og forsidetittelen «et sterkere Statoil». Dette var for øvrig også tittelen på konsernets informasjonsbrosjyre om delprivatisering og SDØE. Årsrapporten fikk dette navnet fordi konsernledelsen mente det var viktig å fortelle at Statoil var et livskraftig og kommersielt orientert selskap som var klar for de utfordringene endring i eierskapet ville åpne for.¹⁴² Statoil var altså svært opptatt av å vise

¹³⁸ Sakspapirer til styremøtet 17.01.2000, Olav Fjells foredrag på NPFs 20. oljeindustripolitiske seminar i Sandefjord 18.01.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-8, Iron Mountain Norge.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Orienteringsnotat til styret vedrørende videreutvikling av Statoil og SDØE, 24.02.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

¹⁴¹ Rapport om sammenslåing av Statoil og SDØE og delprivatisering av Statoil, 24.02.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

¹⁴² Sakspapirer til møte i konsernledelsen 30.10.2000, Statoil, arkivstk 11.S95.294-6, Iron Mountain Norge.

at selskapet var klar for delprivatisering og børsnotering. Men det var mange andre som også hadde mye de skulle ha sagt.

4.2 Olje- og energidepartementet utredet saken

Det var naturlig nok OED som fikk ansvaret for å utrede delprivatisering og børsnotering av Statoil. Internt i OED fikk daværende ekspedisjonssjef, Tore I. Sandvold, og daværende underdirektør, Johan Alstad, hovedansvaret for utredningen. Fra departementets side var også daværende departementsråd, Karl-Edwin Manshaus, mye involvert – han var tross alt sjefen til Sandvold og Alstad. De hadde alle lang erfaring som statens representanter i oljenæringen. Manshaus spilte en sentral rolle i etableringen av Statoil og opprettelsen av oljedirektoratet. Han var fra 1978 ekspedisjonssjef i OED, og han hadde vært departementsråd siden 1988. Sandvold begynte i 1973 som økonomisk rådgiver i Industridepartementets petroleumdivisjon. I 1978 ble han underdirektør i Olje- og energidepartementet. Johan Alstad hadde jobbet i OED siden 1982. Byråkratene som arbeidet med delprivatiseringsforslaget hadde altså opp mot 30 års erfaring. Flere av dem hadde fulgt Statoil siden etableringen i 1970-åra og vært med på SDØE kompromisset på midten av åttitallet.

Før Norvik holdt sitt foredrag i januar 1999 hadde han ikke offisielt informert OED. Flere i departementet skal ha reagert på den uregelmessige måten Norvik gikk ut på. Det ble oppfattet som uryddig at konsernsjefen mente noe om hvem som skulle eie selskapet. Det formelt korrekte ville vært at styret tok opp saken med eieren. For fagmiljøet i OED var det riktignok ingen stor overraskelse at Norvik mente det han gjorde. De ble på ingen måte sjokkert over Norviks utspill, men erkjenner at forslaget kom litt tidligere enn forventet.¹⁴³ I ettertid har Sandvold sagt at Norvik viste mot, og at han gjorde saken en tjeneste ved å åpne for en debatt som ville komme før eller senere.¹⁴⁴

Det at Norvik ønsket å få inn flere medeiere i selskapet, og at OED ga Statoil oppgaven med å redegjøre for eierskapet, tyder på at departementet var innforstått med en utredning som åpnet for delprivatisering. Hadde OED vært kraftig motstander av delprivatisering, ville Statoil

¹⁴³ Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

¹⁴⁴ Lerøen 2002: 81.

neppe fått oppgaven med å utrede. Utnevnelsen av privatiseringsvennlige Ole Lund som ny styreleder la heller ingen demper på prosessen. Departementet kunne ansatt en styreleder som var mindre positiv til endring i eierskapet. Det ville ha lagt en demper på utviklingen av delprivatiseringsprosessen.

De negative spenningene som oppsto mellom OED og Statoil etter Norviks utspill skal ha forsvunnet relativt fort. Det viste seg at de to var enige om mye. Både departementsråd Manshaus og ekspedisjonssjef Sandvold konkluderte tidlig med at den eksisterende eiermodellen hadde betydelige svakheter, og derfor burde endres.¹⁴⁵ OED var enige med Statoil i at utviklingen på norsk sokkel – med færre lønnsomme funn og høyere leteknostnader – gjorde at forholdene måtte legges mer til rette for selskapet. Produksjonen og investeringene på sokkelen falt, og dette rammet Statoil hardt fordi selskapets hovedområder var i Norge. OED var enig i at løsningen på denne utfordringen var å satse mer internasjonalt. Skulle selskapet hevde seg i utlandet måtte det bli større og mer lik sine internasjonale konkurrenter. Dette innebar at selskapet måtte ha større handlefrihet. Ledelsen i OED la altså ingen demper på privatiseringsdiskusjonen. Hadde det sterke fagmiljøet i OED sagt klart nei til delprivatisering ville det neppe ha gått igjennom.

OED hadde også ansvaret for utformingen av St.prp. nr. 36 (2000-2001) om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE. Stortingsproposisjonen ble utarbeidet på vanlig vis. Departementet skrev den – og la derfor premissene for Stortingets behandling av proposisjonen. OED var også ansvarlig for å innhente bidrag fra de som var berørt av proposisjonen. Bidragsyterne var Statoil, Hydro, Oljeindustriens Landsforening (OLF), Norsk oljeforening for rettighetshavere, Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), UBS Warburg, Pareto Securities, Thommessen Krefting Greve Lund, Arntzen, Underland & Co og Erling Selvig. Det kunne for eksempel tenkes at en norsk forskingsinstitusjon skulle være bidragsyter, men slik ble det ikke.

Det er for øvrig påfallende at NHO fikk være bidragsyter i proposisjonen, mens fagbevegelsen ikke var representert. NHO forslo at staten burde selge aksjer i Statoil til private minst i et så stort omfang at det skapte et likvid og interessant marked for aksjen både for utenlandske og norske investorer slik at børsnotering kunne gi reelle markedssignaler.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Eger 2008: 65-66. Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018

¹⁴⁶ SDØE og statlig/privat eierskap i oljesektoren – brev fra NHO den 29. mars 2000: Vedlegg 5 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 195.

NHO var altså for delprivatiseringen av Statoil. Organisasjonen mente dette ville bidra til at selskapet ble mer effektivt drevet og at avkastingen på den statlige kapitalen i Statoil ville bli høyere. Videre mente NHO at SDØE-andeler burde bli overført til Statoil før børsnotering, og at det ikke burde opprettes et nytt statlig selskap for forvaltningen av resterende SDØE-andeler.¹⁴⁷ Oljeindustriens Landsforening, en bransje- og arbeidsgiverorganisasjon tilsluttet NHO, fikk også komme med bidrag. OLF tok ikke stilling til eierskapet i Statoil, men påpekte at SDØE burde bli mer kommersielt rettet fordi dette ville føre til bedre konkurransekraft for norsk petroleumsvirksomhet.¹⁴⁸ NHO var altså enige med de synspunktene Statoil hadde presentert. Dette ga Statoils argumenter ekstra tyngde.

Hydro ble også bedt av OED om bidrag til proposisjonen. Det var naturlig etter at Hydro og Statoil hadde slukt Saga. Hydro var tross alt ett av to norske oljeselskaper. Selskapets synspunkter var derfor viktig. Hydro var positive til en delprivatisering av konkurrenten. Selskapet fremhevet blant annet at deres lange erfaring som børsnotert selskap understøttet de hovedsynspunktene som Statoils styre og ledelse hadde fremført til fordel for en delprivatisering.¹⁴⁹ Hydro mente Statoil ville bli mer profesjonelt drevet dersom selskapet ble børsnotert. Dette ville være til fordel for den norske staten. Videre mente Hydro at SDØE-andeler burde bli overført fra staten til kommersielle selskaper for blant annet å styrke de norske oljemiljøene i en skjerpet internasjonal konkurranse.¹⁵⁰ Det var naturlig at Hydro ønsket en endring i SDØE-ordningen. Selskapet hadde muligheten til å styrke seg selv gjennom overtakelse av SDØE-andeler. Hydro var dog opptatt av at Statoil ikke måtte få tilført for mye av SDØE-ressursene. Generaldirektør i Hydro, Egil Myklebust, uttalte blant annet til Dagsavisen at «hvis Statoil får hele SDØE, vil det gjøre Statoil til så dominerende på norsk sokkel at det ikke blir noe reell konkurranse».¹⁵¹

Hydro mente altså at Statoil burde bli delprivatisert, og at begge selskapene burde få muligheten til å kjøpe SDØE-andeler. Hovedkonkurrenten til Statoil på norsk sokkel støttet opp under mange av Statoils argumenter. Det var stor enighet mellom de to norske

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Uttalelse fra den internasjonale oljeindustri om fremtidig disponering av statens direkte økonomiske eierandel i utvinningstillatelsene – Brev fra Oljeindustriens Landsforening og Norsk oljeforening for rettighetshavere av 10. november 1999: Vedlegg 4 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 189-190.

¹⁴⁹ Norsk Hydros vurdering av det statlige engasjement i oljevirkosmheten – Brev fra Norsk Hydro av 1. september 1999: Vedlegg 3 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 186.

¹⁵⁰ Ibid: 180-181.

¹⁵¹ Dagsavisen 02.09.1999: *Vil ha den siste olje*.

oljeselskapene. Dette må ha vært et viktig premiss da den politiske avgjørelsen ble tatt. Dog var det OED og Statoil som spilte hovedrollene i utredningsfasen.

4.3 Tett samarbeid mellom Statoil og OED

Fra Statoil hadde tatt initiativet i januar 1999 til selskapet leverte sin utredning i august 1999, var det lite kommunikasjon mellom Statoil og OED. Men i perioden etter at Statoil hadde levert sin utredning, og frem til den endelige stortingsproposisjonen ble brakt til Stortinget, var kommunikasjonen langt mer omfattende mellom de to. Det ble nedsatt faste utvalg mellom Statoil og OED for å samordne arbeidet i prosessen. Det var i hovedsak aktører fra toppsjiktet som deltok, og det var regelmessige møter. Møtene foregikk gjennom en egen komite som var nedsatt av ekspedisjonssjef Sandvold i OED og konserndirektør Inge K. Hansen i Statoil. I møtene deltok som oftest to fra Statoil og to fra OED. Fra Statoil var hovedsakelig Inge K. Hansen – konserndirektør med ansvar for finans og økonomi – og direktør Svein A. Killingland representert. De to hadde for øvrig det operative hovedansvaret for å få selskapet på børs. Fra OED var hovedsakelig ekspedisjonssjef Sandvold og underdirektør Alstad representert. Møtene er et tegn på at aktørene fra Statoil og OED hadde mulighet til å påvirke og drøfte hverandres synspunkter.

Hensikten med møtene var todelt. For det første dreide det seg om å orientere den andre part om hvordan utredningsarbeidet lå an. For det andre ble det forhandlet og diskutert mulige løsninger. Departementet og selskapet var begge for at Statoil skulle delprivatiseres, men det var fortsatt mye uklart i prosessen. En gjennomgang av møtereferatene viser hva som ble drøftet og gjennomgått: Koordinering av arbeidsplaner og forventet tidshorisont for børsnotering, valg av finansielle og juridiske rådgivere, koordinering med andre departementer, verdivurdering av SDØE, rådgivere for salg av SDØE-andeler og børstilretteleggere.¹⁵² I tillegg ble den politiske debatten diskutert. Det var altså ikke et tema om Statoil skulle delprivatiseres, men snarere hvordan en børsnotering skulle foregå.

Statoil og OED arbeidet altså med delprivatisering og børsnotering før det var politisk vedtatt. De la grunnlaget for den delprivatiseringen som senere fant sted. Det at representanter fra

¹⁵² Verdisetting av SDØE portefølje, referat fra møte mellom Statoil og OED 19.05.2000, 25.05.2000, 06.06.2000, 20.06.2000 og 30.06.2000, Statoil, arkivstk -PRIVAT-0003, Iron Mountain Norge.

konsernledelsen deltok i utredningsarbeidet med OED tyder på at Statoil hadde mye innflytelse på forhandlingene. Selskapet hadde på en måte kontroll på prosessen før delprivatiseringen var vedtatt. Samarbeidet mellom Statoil og OED kan betraktes som et interessefellesskap. Selskapet og departementet var begge innforstått med at eierskapet burde bli endret. De samhandlet tett for å oppnå dette, men var ikke enige om alt. Da det kom til SDØE diskusjonen viste det seg at OED hadde sterke meninger.

4.4 Uenighet mellom Statoil og OED

I Statoils utredning ble det foreslått at store deler av SDØE skulle overføres til selskapet. 30. august 1999 ba derfor oljeminister Arnstad selskapet om en nærmere utredning omkring hvilken ivaretakerordning Statoil kunne tenke seg for de SDØE-andelene som ikke ble satt inn i en selskapsmessig sammenheng.¹⁵³ Svaret fra Statoil-styret ble lagt ved som vedlegg 2 i St.prp. nr. 36 (2000-2001) om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE. Styret anbefalte som tidligere at store deler av SDØE burde overføres til selskapet. Videre mente styret at de delene av SDØEs ressurser som eventuelt ikke ble kommersialisert burde få en ny ivaretakermodell. Styret var opptatt av at det ikke burde bli etablert nye statlige organer eller selskaper med formål å være ivaretaker av SDØE, men at ordningen ble tilpasset en situasjon der SDØEs lisensinteresser og avsetning av statens petroleum ble ivaretatt av kommersielle aktører som ikke var heleid av staten.¹⁵⁴ Statoil var med andre ord opptatt av at så mye som mulig av SDØE skulle bli overført til selskapet, og at resterende SDØE-ressurser ikke skulle bli ivaretatt av heleide statlige selskaper eller organer. Statoil fikk altså i oppgave å utrede og presentere bestemte løsninger overfor OED og politikerne.

OED var enig med mye av Statoils argumentasjon for børsnotering – og gikk slik sett hånd i hånd med statsoljeselskapet. Men det var også noen uenigheter dem imellom. Det var for eksempel uenighet angående hvor stor andel av aksjene som skulle selges. De sterkeste motsetningene mellom OED og Statoil dreide seg riktignok om SDØE og de resterende SDØE-andelene. Våren 2000 var SDØE alene vurdert å være verdt mer enn 500 milliarder

¹⁵³ Sakspapirer til styremøtet 23.09.1999, brev til Statoilstyret fra Marit Arnstad 30.08.1999, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

¹⁵⁴ Ivaretakerordning for SDØE – Brev fra Statoil av 1. september 1999: Vedlegg 2 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): 170.

kroner, omtrent det samme som verdien av alle selskapene notert på Oslo Børs på samme tid.¹⁵⁵ I 2000 sto SDØE for omkring 40 prosent av investeringene på den norske kontinentalsokkelen, og staten mottok nærmere 100 milliarder kroner fra ordningen. Det er derfor ikke underlig at SDØE fikk en stor plass i delprivatiseringsdiskusjonen.

Statoil ønsket en overføring av hele eller vesentlige deler av SDØE til selskapet. Dette ønsket dreide seg om å styrke selskapet før en børsnotering. Forslaget skapte ingen entusiasme blant ledelsen i OED – Sandvold hadde problemer med å finne argumenter for en tilbakeføring av SDØE til selskapet.¹⁵⁶ Han mente Statoil leverte ujevne resultater, og at det derfor var risikabelt å plassere hele SDØE og Statoil i en organisasjon. En tilsvarende skepsis var det også i Finansdepartementet – her ville embetsmennene ikke selge en eneste SDØE-andel. Men de ledende i OEDs fagmiljø var likevel åpne for overføring av en mindre andel. Dette ville gjøre Statoil mer attraktivt i kapitalmarkedet og øke verdien til selskapet før notering på børs. Det dreide seg om det de internt i OED betegnet som «brudepynting» før en børsnotering.¹⁵⁷ Det skal ha vært diskusjoner internt i OED vedrørende hvor stor del av SDØE Statoil skulle ha mulighet til å kjøpe. Det ble argumentert for alt mellom 10 og 30 prosent, men det var bred enighet i departementet om at noe mer enn 30 prosent var helt uaktuelt.¹⁵⁸ Det gikk til slutt som OED ønsket og foreslo – 15 prosent av SDØE ble solgt til Statoil. Selskapet fikk mindre enn det håpet på. Hadde departementet ikke gått så sterkt ut og avvist en mer betydelig overføring, kan det tenkes at Statoil ville fått muligheten til å kjøpe flere SDØE-andeler. På den annen side – hadde embetsmenn i Finansdepartementet fått det som de ønsket, ville ikke Statoil fått mulighet til å kjøpe noen andeler. OEDs synspunkt veide derfor tyngre enn Finansdepartementets synspunkt da avgjørelsen ble tatt.

Når det gjaldt ivaretakerordningen for de resterende SDØE-andelene var det også uenighet mellom Statoil og OED. Statoil ønsket at kommersielle aktører skulle ha det forretningsmessige ansvaret for de SDØE-ressursene som ikke ble satt inn i en selskapsmessig sammenheng. Videre ønsket Statoil at kommersielle aktører skulle ha ansvaret for transporten og salget av statens gass. Med andre ord ønsket ikke Statoil at det skulle opprettes nye statlige selskaper med forvaltningsansvar for statens petroleum. OED derimot utarbeidet et forslag om

¹⁵⁵ Andersen og Austvik 2001: 374.

¹⁵⁶ Lerøen 2002: 98.

¹⁵⁷ Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

¹⁵⁸ Lerøen 2002: 98. Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

å opprette to nye statlige selskaper for disse funksjonene.¹⁵⁹ Statoil-styret mente det ville bli svært utfordrende å etablere gode insentivmekanismer i disse selskapene, og at det derfor ikke ville være et godt grunnlag for å sikre høyest mulig verdiskaping fra den norske petroleumsvirksomheten.¹⁶⁰ Også her gikk det som OED ønsket. Petoro ble opprettet for å ivareta de forretningsmessige forholdene knyttet til SDØE, og Gassco ble opprettet for å transportere gass fra den norske kontinentalsokkelen til Europa. Det politiske vedtaket ble slik som OED foreslo. Embetsmennene i OED hadde altså sterke meninger, men de søkte også informasjon fra eksterne aktører – slik som konsulentselskaper.

4.5 Konsulentene

Det var en rekke rådgivere involvert i prosessen. Dette er ikke unaturlig da det dreide seg om historiens største privatiseringsprosjekt i Norge. Da markedsorienteringen fikk sitt gjennomslag i landet på slutten av åttitallet, blomstret rådgivningsbransjen opp i det norske forretningsmiljøet.¹⁶¹ Slik sett er konsulentbransjens vekst et produkt av reorienteringen mot mer nyliberalistisk politikk. Det var staten – representert ved OED – og Statoil som var ansvarlige for innhenting av konsulentbidrag. Delprivatiseringen er et godt eksempel på hvilket omfang rådgivningsbransjen etter hvert har fått. OED alene brukte 25 millioner kroner på ekstern konsulenthjelp bare for å utrede Statoils forslag.¹⁶² Som vi tidligere har sett var både selskapet og departementet positive til delprivatisering av statsoljeselskapet. Det er derfor rimelig å anta at rådgivningsbidrag ble innhentet for å underbygge de argumentene som selskapet og OED hadde lagt til grunn for anbefalingen om delprivatisering. Altså for å søke legitimitet og støtte i rådgivernes utredninger.

Et konsulentselskap som var involvert, er McKinsey. Selskapet hadde vært inne på mange plan i Statoil, og det hadde vært rådgiver for konsernledelsen siden åttitallet. McKinsey kjente derfor Statoil svært godt. McKinsey utarbeidet ikke noen rapport vedrørende børsnotering av Statoil, men deres analyser ble likevel brukt indirekte. Konsulentselskapet bidro blant annet med analyser av konkurransesituasjonen, lønnsomheten på norsk kontinentalsokkel og

¹⁵⁹ Sakspapirer til styremøtet 17.01.2000, utkast til brev til OED om videreutvikling av Statoil og SDØE, Statoil, arkivstk 11.C95.366-8, Iron Mountain Norge.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Martinsen 2004: 77.

¹⁶² Aftenposten 08.11.2000: *Dyre råd til Akselsen*.

industrielle utviklingstrekk internasjonalt som Statoil brukte i utredningen selskapet kom med på sensommeren 1999.¹⁶³ OED brukte Statoils utredning for å underbygge forslagene i stortingsproposisjonen. Departementet tok derfor indirekte i bruk McKinseys analyser.

Et annet rådgivingselskap som var involvert, er ECON senter for økonomisk analyse. Lederen for ECON, Kjell Roland, var så tidlig som 24. september 1999 ute med et innlegg i Dagens Næringsliv og argumenterte for at SDØE-ordningen burde bli avvirket.¹⁶⁴ ECON skal også ha utarbeidet en forskningsrapport som både Statoil og OED var med på å finansiere. I rapporten argumenterte ECON for en omorganisering av statens eierrolle i petroleumssektoren og et klarere skille mellom eier- og forvalterrollen på bakgrunn av endret konkurransesituasjon i de europeiske energimarkedene.¹⁶⁵ Konsulentselskapet var klar på at staten kunne bli en mer profesjonell eier, og på den måten øke verdiene i energisektoren.¹⁶⁶ ECON støttet altså OED og Statoil i at det var på tide med endring i petroleumsvirksomheten. Rådgivingselskapet var delaktig i utredningsarbeidet, men skal ikke ha vært en vesentlig konsulent for de premisene som Statoil og OED la til grunn for delprivatisering.¹⁶⁷

Både McKinsey og ECON var altså noe involvert i utredningsarbeidet. Ingen av dem var negative til delprivatisering, og de støttet i så måte Statoils og departementets synspunkter. Det er jo sånn at konsulenter ofte blir brukt for å støtte egen oppfatning. Ofte velges en konsulent fordi man vet hva rådgiveren vil komme frem til, eller man kommuniserer til konsulenten hvordan det er ønskelig at studien skal bli lagt opp. Hverken McKinsey eller ECON la nye premisser til grunn i prosessen, men de støttet opp under allerede etablerte argumenter for delprivatisering. De bidro derfor med ekstra legitimitet til det utredningsarbeidet som var godt i gang.

Fagmiljøet i OED var sterkt og hadde mye faglig kompetanse. Sånn sett var det ikke mye nytt konsulentselskaper som McKinsey og ECON kunne bidra med. Men det departementet aldri hadde gjort før, var å fremby et selskap for notering på børs for første gang – en såkalt IPO (Initial Public Offering). Den første OED henvendte seg til for å få hjelp med dette var Samferdselsdepartementet, som hadde stått for børsnoteringen av Telenor rett i forkant. Her fikk Sandvold og Manshaus gode tips og informasjon om feilgrepene i Telenor-prosessen.

¹⁶³ Eger 2008: 73-74.

¹⁶⁴ Dagens Næringsliv 24.09.1999: *Forvaltningen av oljeformuen*.

¹⁶⁵ Aftenposten 27.04.2000: *Forskningssenteret ECON: Vil samle Statoil, Hydro og Statkraft i ett selskap*.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Eger 2008: 74-75. Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018. Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

OED hadde likevel behov for ekstra hjelp, og leide derfor inn konsulenter som skulle hjelpe administrasjonen.

Departementet benyttet Philip Lambert som strategisk rådgiver. Han bidro med informasjon om hvordan finansmarkedene opererte og hvordan man skulle gå frem i en børsnoteringsprosess. Videre ga han tips om hva som var attraktivt for investorer, hvordan man presenterte selskapets portefølje og i hvilke fora dette skulle gjøres. Lambert skal ha vært til stor nytte for OED.¹⁶⁸

OED brukte i tillegg UBS Warburg som rådgiver i løpet av prosessen. UBS bidro med risiko- og markedsanalyser. Disse analysene ble brukt for å underbygge de faglige argumentene til departementet. UBS gjennomførte også verdivurdering av hele SDØE-porteføljen basert på kommersielle og markedsmessige forhold. Her bidro også en annen av OEDs rådgivere – Pareto Securities ASA. Verdivurderingen ble gjennomført for å fastsette hvilken pris Statoil skulle betale for SDØE-andelene.

Både UBS og Pareto hadde for øvrig også bidrag i stortingsproposisjonen som lå til grunn for det politiske vedtaket. Begge to anbefalte delprivatisering av Statoil og overføring av SDØE-andeler til selskapet. Dette er altså nok et eksempel på at konsulentene støttet opp under selskapet og departementets argumenter.

Morgan Stanley Dean Witter og DnB Makets var, i tillegg til UBS, hovedtilretteleggere for børsnoteringen. De to bankene var klare på at Statoil og staten ville få mest ut av sine petroleumsressurser ved å slå sammen Statoil og SDØE. En analytiker hos Morgan Stanley Dean Witter utalte blant annet til Dagens Næringsliv at «staten vil oppnå de største synergiene ved å samle mest mulig reserver i en enkelt portefølje».¹⁶⁹ DnB mente Statoil ikke kunne bli en konkurransedyktig internasjonal aktør basert kun på organisk vekst, og at hovedoppgaven til selskapets styre burde være å kjempe for SDØE-andeler.¹⁷⁰ Begge støttet altså opp under Statoils argumenter.

Statoil, OED, konsulentene og børstilretteleggerne var altså alle for delprivatisering og overføring av SDØE-andeler – dog i noe forskjellig omfang. De var på en måte alle del av et interessefellesskap som ga hverandre legitimitet. På den annen side, hvis Statoil og rådgiverne

¹⁶⁸ Eger 2008: 76. Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

¹⁶⁹ Dagens Næringsliv 25.08.1999: *To år før Statoil er klar for børs*.

¹⁷⁰ Dok nr: 43/99, verdivurdering av Statoil 1999, 19.08.1999, Statoil, arkivstk 11.C95.366-7, Iron Mountain Norge.

hadde fått det som ønsket, ville det blitt overført vesentlig mer av SDØE til selskapet. Embetsmennene i OED var de eneste i dette interessefellesskapet som var skeptiske til overføring av betydelig SDØE-andeler. Deres rolle i prosessen må derfor ikke undervurderes. Det må påpekes at departementet var vant til å håndtere store selskaper. OED hadde jobbet med verdens største oljeselskaper siden syttitallet. Embetsmennene var også vant til å arbeide med store konsulentselskaper som var involvert i oljeindustrien. Dette spilte sannsynligvis en avgjørende rolle da OED drøftet med de andre involverte partene.

Vi har nå vært innom alle bidragsyterne, med unntak av OEDs juridiske rådgivere, i stortingsproposisjonen som ble fremlagt for Stortinget i desember 2000. I proposisjonen var innslaget av rapporter som kunne forventes å være negative til delprivatisering så å si fraværende. Fagbevegelsen var ikke representert, men flere fagforbund var likevel aktive under utredningsfasen i prosessen.

4.6 Fagforbundene

LO-leder Yngve Hågensen hadde, som tidligere nevnt, hatt uformelle samtaler med Norvik og Stoltenberg hvor han ikke utelukket delprivatisering. Hågensen hadde i mange år vært for statlig styring som prinsipp, og han var i sine yngre år «religiøs i forhold til statlig eierskap».¹⁷¹ Men etter mange år i Statoils styre begynte han å se ulemper med den helstatlige eierskapsmodellen. EØS-avtalen – med dens klare ordlyd om ikke å favorisere statlige selskaper, statens behandling av Statoil, negativt konkurranseforhold til Hydro og ulempen med å være helstatlig internasjonalt ble etter hvert avgjørende for at Hågensen endret syn i spørsmålet om eierskap.¹⁷² Hågensen kan regnes som en sentral aktør fordi han gjennom sin rolle som LO-leder hadde stor innflytelse i landsorganisasjonen – som igjen hadde innflytelse på Arbeiderpartiet.¹⁷³ Men selv om Hågensen hadde stor makt i LO var ikke hans syn enerådende. Flere forbund i LO hadde sterke meninger og var aktive i utredningen av Statoils eierskap.

Sommeren 1999 nedsatte LO et eget utvalg for å utrede statens eierskap med utgangspunkt i de forslagene som ledelsen i Statoil hadde presentert. Utvalget skulle danne et grunnlag for

¹⁷¹ Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

¹⁷² Ibid. Dagens Næringsliv 14.05.1999: *En Boomerang*. Lerøen 2002: 89.

¹⁷³ Prosessen i Arbeiderpartiet blir nærmere beskrevet i neste kapittel.

LOs standpunkt i saken. Arbeidsgruppen var ledet av daværende nestleder i LO, Jan Balstad, og besto av de tre mest berørte fagforbundene i petroleumsnæringen: Fellesforbundet, Norsk Kjemisk Industriforbund (NKIF) og Norsk Olje- og petrokjemisk Fagforbund (NOPEF).¹⁷⁴ Utvalget hadde møter med både forkjempere og motstandere av delprivatisering i Ap. Arbeidsgruppen skal blant annet ha hatt møter med en av Aps mest sentrale privatiseringsmotstandere, Finn Lied, men opplevde argumentasjonen hans som ideologisk motivert.¹⁷⁵ Både utvalget og LO generelt var opptatt av at debatten ikke måtte få ideologiske overtoner.

Arbeidsgruppen la frem sin utredning i juni 2000. Den åpnet for delprivatisering av Statoil og børsnotering på 10 prosent. Utvalget mente selskapet måtte få utvikle seg ved å bygge strategiske allianser med andre selskaper, og at dette lettere kunne oppnås ved børsnotering.¹⁷⁶ Arbeidsgruppen tok ikke stilling til hvor stor del av SDØE som burde overføres til Statoil, men fastslo at den burde være betydelig slik at selskapet kunne klare å utvikle seg videre internasjonalt.¹⁷⁷ Utredningen ga en ekstra tyngde til argumentene for delprivatisering siden det var de tre mest berørte forbundene som deltok.

NOPEF var særlig viktige fordi det var det største fagforbundet i oljesektoren. NOPEFs leder, Lars Anders Myhre, skal ha vært svært aktiv i utvalget, og han kan slik sett regnes som en sentral aktør i utformingen av den innstillingen som utvalget til slutt la frem.¹⁷⁸ Men også NOPEFs nestleder, Leif Sande, var pådriver for delprivatisering. Så tidlig som 14. august 1999 påpekte han overfor Klassekampen at sterkere satsing i utlandet ville styrke norske arbeidsplasser.¹⁷⁹ NOPEF var dog ikke alene om sine synspunkter. På landsmøtet til NKIF var det bare 12 av 200 stemmeberettigede som stemte mot delprivatisering av statsoljeselskapet, og landsmøtet sluttet seg enstemmig til å åpne for at både Statoil og Hydro kunne overta deler av SDØE.¹⁸⁰ Det siste forbundet i utvalget, Fellesforbundet, var også for delprivatisering. Ledelsen i Fellesforbundet skal ha fremmet en resolusjon der forbundet gikk inn for

¹⁷⁴ Utvalget bestod av Jan Balstad, Erlend Hansen og Eystein Gjelsvik fra LO, Kjell Bjørndalen og Norvald Mo fra fellesforbundet, Jan Strømme og Olav Støylen fra NKIF, samt Lars Anders Myhre og Leif Sande fra NOPEF.

¹⁷⁵ Eger 2008: 79.

¹⁷⁶ Norsk Telegrambyrå (NTB) 09.06.2000: *LO-utvalg åpner for delprivatisering av Statoil*.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Lerøen 2002: 99. Eger 2008: 80.

¹⁷⁹ Klassekampen 14.08.1999: *Støtter ikke Statoils røvertokt*.

¹⁸⁰ Bergens Tidende 21.10.2000: *Økonomiske notiser*.

deprivatisering allerede høsten 1999.¹⁸¹ Alle de mest berørte forbundene i LO var altså for delprivatisering, men det var ikke bare pådrivere for saken i LO.

LOs største forbund, Norsk Kommuneforbund, var aktiv i å argumentere imot privatisering. Forbundet representerte 250 000 LO-medlemmer. I mai 2000 vedtok forbundsstyret en uttalelse om Statoil, med en klar konklusjon: «Statoils primære oppgave må være å ivareta norske interesser på norsk sokkel, sekundært å operere internasjonalt. (...) Å privatisere Statoil og plassere selskapet på børs må derfor ikke skje. Dette vil innebære at store samfunnsverdier gis bort til private».¹⁸² Jan Davidsen, som var leder av Kommuneforbundet, satt både i LOs sekretariat og Aps sentralstyre. Han hadde derfor bredt kontaktnettverk og kunne argumentere imot delprivatisering hos sentrale beslutningstakere. Norsk Tjenestemannslag (NTL), med sine 50 000 medlemmer, var også imot delprivatiseringen.

Det var altså stor splittelse internt i LO da det kom til delprivatisering av statsoljeselskapet. Men det var et tydelig skille. Forbundene som var mest berørt og tilhørte privat sektor var for forslaget, mens forbundene som sto langt unna industrien og representerte offentlig sektor var motstandere. LO-ledelsen la aldri frem noe konkret forslag om endret eierskap i Statoil. Det nevnte utvalgets rapport og toppledelsens synspunkter var derfor avgjørende for hvordan man skulle oppfatte LOs syn på forslaget. De mest berørte forbundene i LO var for delprivatisering, og ledelsen i både NOPEF og Fellesforbundet hadde tidlig uttrykt seg positive til forslaget. LOs leder og nestleder var også positive. Dette må ha veid tungt da avgjørelsen ble tatt, særlig i Arbeiderpartiet.

En annen hovedsammenslutningen på arbeidstakersiden, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS), var også ute med sine synspunkter i debatten. YS ga tidlig uttrykk for at de ønsket å bevare den helstatlige oljemodellen. Dette kom fram på et styremøte som ble avholdt kort tid etter at Statoil hadde fremlagt sin utredning.¹⁸³ Det mest berørte forbundet i YS var Oljearbeidernes Fellessammenslutning (OFS). På daværende tidspunkt organiserte OFS 5600 medlemmer i oljenæringen, 1300 av disse jobbet i Statoil. OFS sin store medlemsmasse ga forbundet mulighet til å påvirke debatten. OFS argumentere mot delprivatisering fordi forbundet var skeptisk til Statoils utenlandssatsing og redd for å miste

¹⁸¹ Ryggvik 2009: 271.

¹⁸² Aftenposten 07.09.2000: *Full splittelse i LO om delprivatisering.*

¹⁸³ Eger 2008: 81.

arbeidsplasser.¹⁸⁴ I tillegg pekte OFS på at et statlig selskap kunne være bedre å ha i en såkalt moden oljeprovins fordi et børsnotert selskap ville være opptatt av å kutte produksjonen da det nærmet seg lønnsomhetsgrensen, mens et statlig oljeselskap kunne drive til oljen var fått opp.¹⁸⁵ OFS var altså opptatt av at økonomiske lønnsomhetsforhold ikke skulle påvirke ressursforvaltningen.

YS hadde mange medlemmer i oljesektoren, særlig gjennom OFS, og en skulle tro at deres stemme derfor hadde betydning. YS hadde et par møter med privatiseringsmotstandere fra Sosialistisk Venstreparti og Oslo-Ap, men bortsett fra det skal det ha vært få som var interessert i å lytte til deres argumenter.¹⁸⁶ YS hadde dessuten ikke den samme politiske påvirkningskraften som LO – spesielt da det gjaldt Ap. LO hadde et fagpolitisk samarbeid med partiet som YS ikke hadde. Gjennom samarbeidskomiteen – det formaliserte samarbeidet mellom LO og Ap – hadde LO mulighet til å påvirke og samhandle med partiet. Med tanke på at det var Ap som kunne sikre politisk flertall for delprivatiseringen, må derfor LO regnes som en sterkere premissleverandør for beslutningstakerne enn YS.

4.7 Konklusjon

Statoil var på mange måter en av de sterkeste premissleverandørene for beslutningstakerne. Det var selskapet som tok initiativet til delprivatisering, og Statoil var den første til å utrede saken. Selskapet formet på en måte debatten fordi det var først ute med å presentere bestemte løsningsforslag. Selskapet fortsatte aktivt å fremme sine synspunkter. Styrelederen var aktivt ute i media for å legge premisser i debatten. Konsernsjefen henvendte seg til aktørene i oljeindustrien for å berede selskapets standpunkt i et viktig miljø – et miljø det var naturlig at beslutningstakerne lyttet til. Selskapet fulgte opp sin første privatiseringsutredning med en ny rapport. Den kan betraktes som et debattinnlegg fra selskapets side, og den var slik sett et forsøk på å legge ytterligere premisser forut for den politiske debatten. Videre kom Statoil i en direkte konsultasjonsposisjon overfor myndighetene og OED. Det ble nedsatt faste utvalg mellom Statoil og OED for å samordne arbeidet i prosessen. Statoil hadde derfor mulighet til å påvirke embetsverket som sto for statens utredning av saken. Selskapet var også delaktig i

¹⁸⁴ Klassekampen 14.08.1999: *Støtter ikke Statoils røvertokt.*

¹⁸⁵ Aftenposten 06.03.2001: *Fransk-norsk front mot oljeprivatisering.*

¹⁸⁶ Eger 2008: 81.

OEDs utredningsarbeid før delprivatisering var politisk vedtatt – slik sett er det liten tvil om at Statoil var en premissleverandør for beslutningstakerne.

OED var også en sterk premissleverandør for beslutningstakerne. OED ba Statoil om en utredning som embetsverket visste ville foreslå delprivatisering. Utnevnelsen av privatiseringsvennlige Ole Lund som ny styreleder bidro til at delprivatiseringsprosessen fortsatte å gå sin gang. OED kunne tross alt gått for en styreleder som var mer skeptisk til delprivatisering. Departementet var dessuten positivt innstilt til selskapets forslag. Hadde det sterke fagmiljøet i OED sagt klart nei til delprivatisering ville det neppe ha gått igjennom. Det var OED som sto for utredningsarbeidet av stortingsproposisjonen, som lå til grunn for behandlingen av saken i Stortinget. Utredningsarbeidet ble satt i gang lenge før saken var politisk vedtatt. Departementet bestemte hvem som skulle komme med bidrag og legge premisser for stortingsbehandlingen. I proposisjonen var innslaget av rapporter som kunne forventes å være negative til delprivatisering så å si fraværende. Dette er et klart tegn på at OED var en sterk premissleverandør. Departementet var skeptisk til overføring av betydelig med SDØE-andeler til selskapet. Hadde Statoil og konsulentene fått det som ønsket, ville det blitt overført vesentlig mer av SDØE til selskapet. Hvis OED ikke hadde gått så sterkt ut og avvist en mer betydelig overføring, kan det tenkes at beslutningstakerne i større grad ville lyttet til Statoil og konsulentene. Videre argumenterte både Statoil, Hydro og NHO mot opprettelsen av nye statlige selskaper for ivaretagelsen av resterende SDØE-andeler og transporten av norsk gass til kontinentet. OED argumenterte derimot for opprettelsen av de to nye selskapene – som også ble vedtatt i Stortinget. Departementet hadde slik sett mer påvirkningskraft på beslutningstakerne enn de nevnte aktørene.

Konsulentene som ble leid inn var alle positive til delprivatisering av statsoljeselskapet. McKinsey, ECON, UBS Warburg, Pareto Securities ASA, Morgan Stanley Dean Witter og DnB Markets kom ikke med nye premisser som lå til grunn for delprivatisering, men de støttet opp under Statoils og OEDs allerede etablerte argumenter, og de bidro derfor med ekstra tyngde til de som var for delprivatisering. OED, Statoil og konsulentene var på en måte alle del av et interessefelleskap som ga hverandre legitimitet. Det at Hydro og NHO støttet forslaget var trolig også et viktig premiss for beslutningstakerne.

YS og Norsk Kommuneforbund – LOs største forbund – var negative til delprivatisering. Man skulle tro at dette var et viktig premiss for beslutningstakerne, men slik var det ikke. Langt viktigere var det at LO-utvalget, med alle de mest berørte fagforbundene, og LO-ledelsen, var

positivt innstilt til forslaget. Utvalget og ledelsen, med sitt nære forhold til Ap, var svært viktig for å overbevise de skeptiske røstene i partiet. Siden det var Ap som kom til å avgjøre saken, må derfor utvalget og ledelsen i LO regnes som sentrale premissleverandører for beslutningstakerne. Men det var riktignok norske politikere som skulle ta den endelige beslutningen. Det var tydelige politiske skillelinjer, og Statoil var en sentral aktør også i den politiske prosessen.

5 Den politiske prosessen

I andre halvdel av nittitallet var det lite som tydet på endring i eierskapet til statsoljeselskapet. Før selskapet foreslo endret eierstruktur, var det få politiske partier som var forkjempere for en slik løsning. Etter at Statoil tok initiativet til delprivatisering, ble den politiske debatten satt i gang. I dette kapitlet er det beslutningsprosessen som står i fokus. Hvordan foregikk den politiske prosessen? Vi har tidligere sett hvordan selskapet fikk anledning til å legge premissene i debatten. Videre hvordan embetsverket i OED, Hydro, NHO, en rekke konsulenter og store deler av fagbevegelsen var positivt innstilt til forslaget. Det var dog ikke disse som hadde siste ord i saken. Det var opp til eieren – den norske stat – å avgjøre om delprivatisering skulle være veien å gå. Men også i den politiske debatten var Statoil en aktiv deltager. Hvordan påvirket Statoil partienes holdning til delprivatiseringen? I kapitlet vil også den politiske motstanden bli beskrevet.

5.1 Tydelige politiske skillelinjer

Delprivatisering ble et hett tema blant de politiske partiene etter at Statoil selv hadde tatt initiativ til endret eierskap i selskapet. Flere av partiene representert på Stortinget tok seg god tid til å utrede saken og komme med sitt standpunkt. Men allerede rett etter Norviks utspill på Sandefjord-konferansen tidlig i 1999, ble de politiske skillelinjene tydelige. De to partiene på høyresiden, Høyre og Fremskrittspartiet, uttrykte tidlig støtte til forslaget, mens partiet lengst til venstre i Stortinget, Sosialistisk Venstreparti, var tilsvarende skeptisk til forslaget.

Høyre hadde i lang tid vært skeptiske til Statoils størrelse og makt på den norske kontinentalsokkelen. Partiet hadde regjeringsmakt da SDØE-kompromisset ble vedtatt på midten av åttitallet, og Høyre hadde siden 1970-åra vært ansett som Hydro-vennlige. Høyre var dessuten ett av de mer markedsliberalistiske partiene i Norge. Partiet var også langt mer skeptisk til statlig eierskap rent prinsipielt enn for eksempel Arbeiderpartiet. Da saken om delprivatisering kom på bordet til Norges ledende partier, hadde Høyre argumentert løst for dette i nesten ti år.

Partiet la frem sin første rapport om delprivatisering av Statoil allerede i 1990.¹⁸⁷ Videre hadde Høyre programfestet delprivatisering av statsoljeselskapet før stortingsperioden som startet i 1997. Det var derfor ikke overraskende at partiet var positivt da forslaget kom fra selskapet. Like i etterkant av Norviks foredrag i Sandefjord gikk Høyre ut med sin støtte til forslaget. Partileder Jan Petersen og nestleder i Stortingets energi- og miljøkomite, Jan Tore Sanner, var tidlig ute med å kreve en debatt om saken. Sanner uttalte til Aftenposten 22. januar 1999 at «en diskusjon om delprivatisering av selskapet er overmoden».¹⁸⁸ Høyre så at muligheten var til stede for at en av partiets fanesaker kunne gå igjennom. Partiet hadde faktisk slik hastverk med saken at det forsøkte å få børsnotering av Statoil inn som et element i budsjettforhandlingene for år 2000. Dette ville ikke den sittende regjeringen og Arbeiderpartiet være med på fordi disse partiene ønsket mer tid til å utrede saken.

Fremskrittspartiet var også tidlig ute med sin støtte til forslaget. Dette var, i likhet med Høyres støtte, ikke særlig overraskende. Frp hadde i lang tid vært skeptisk til både Statoil og statlig eierskap generelt. 29. april 1999 uttalte påtroppende nestleder i Frp, Siv Jensen, til Klassekampen at hennes parti støttet Statoils forslag. Hun sa blant annet at «staten har ikke fram til i dag vært noen god eier, en god forvalter av oljeressursene. Vi mener at oljen tilhører det norske folk, og at det norske folk er best tjent med mer markedstilpasning».¹⁸⁹ Jensen la heller ikke skjul på at målet for Frp i fremtiden var å fullt ut privatisere statsoljeselskapet.

Som tidligere nevnt hadde Norvik hatt møter med stortingsgruppene til partiene i 1997-1998, hvor han kommuniserte om behovet for en utvikling av eierrelasjonene. Han hadde møter med stortingsgruppene til både Høyre og FrP. Statoils påvirkning på de to partienes støtte til delprivatisering kan dog ikke oppfattes som særlig sterk. Nettopp fordi de to partiene i lang tid hadde vært for en slik løsning. Da Statoil kom med forslaget tidlig i 1999, var det derfor bare et påskudd til Høyre og FrPs allerede etablerte standpunkter. Selskapets forslag førte riktignok til at de to partiene fremskyndet sine krav om delprivatisering overfor Stortinget fordi muligheten for et kompromiss da var til stede.

Både Høyre og FrP var altså for delprivatisering, mens Sosialistisk Venstreparti var sterk motstander av forslaget. Dette var heller ikke særlig overraskende. SV hadde i mange år vært

¹⁸⁷ Møte i Stortinget 26.04.2001, sak nr. 2 – Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE: 2743 (tilgjengelig på internett: <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/referater/stortinget/2000-2001/s010426.pdf>), Stortinget.

¹⁸⁸ Aftenposten 22.01.1999: *Produksjon av olje og gass bør være statlig.*

¹⁸⁹ Klassekampen 29.04.1999: *Gir bort arvegullet.*

forkjemper for statlig eierskap og en stor offentlig sektor. Av ideologiske grunner var rett og slett partiet motstander av privatisering generelt. SV var tidlig på banen og erklærte motstand mot forslaget. Dagen etter at Statoil-styret hadde avlevert sin utredning, utalte SV at partiet ville si blankt nei til delprivatisering fordi «en privatisering er å gi bort formuen vår», men partiets nestleder, Øystein Djupedal, sa at han var åpen for å diskutere annen organisering av SDØE.¹⁹⁰ Statoil forøkte å overbevise SV og de andre partiene gjennom kommunikasjon og lobbyvirksomhet, men selskapets forsøk på å påvirke SVs standpunkt kom ingen vei. SV var et av to partier som stemte nei til delprivatisering da avgjørelsen ble tatt i Stortinget i april 2001. De tydeligste politiske skillelinjene sto altså mellom Høyre og FrP på den ene siden og SV på den andre. Disse partienes prinsipielle mening var såpass tydelige at Statoil hadde liten påvirkning på partienes standpunkter. Det var derimot større usikkerhet omkring forslaget i den sittende sentrumsregjeringen.

5.2 Splittelse i sentrum

Da Statoil tok initiativ til endret eierskap tidlig i 1999, var det Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre som satt i regjering. Kjell Mange Bondevik hadde ledet den smale mindretallsregjeringen i litt over ett år da saken kom på bordet. Regjeringen hadde 42 representanter i Stortinget, og den hadde derfor ikke alene noe flertall. Dette kan ha vært grunnen til at den sittende regjeringen innledningsvis var noe avventende.

Grunnlaget for regjeringen var den såkalte Voksenåserklæringen, der det sto at Statoils kjernevirksomhet skal være «heleid statlig».¹⁹¹ Partiene hadde altså gått inn i regjeringssamarbeid under forutsetning av at Statoil skulle forbli statlig heleid. I Bondevik-regjeringens stortingsmelding om olje- og gassvirksomheten, som ble lagt frem av Olje- og energidepartementet 28. mai 1998, var det heller ingen uklarhet om Statoils eierform. Her sto det at «regjeringen ønsker at selskapet skal videreutvikles som et forretningsmessig drevet selskap som skaper verdier for eieren, både gjennom skatter, utbytte og økt markedsverdi av

¹⁹⁰ Aftenposten 14.08.1999: *Bare SV sier nei til delprivatisering*. Dagsavisen 14.08.1999: *Vil ha bredt oljekompromiss*. Dagens Næringsliv 14.08.1999: *Politikerne delt i synet*.

¹⁹¹ Møte i Stortinget 26.04.2001, sak nr. 2 – Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE: 2730 (tilgjengelig på internett: <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/referater/stortinget/2000-2001/s010426.pdf>), Stortinget.

selskapet. Statoil videreføres som et statlig heleid selskap».¹⁹² Ett år etter stortingsmeldingen la energi- og miljøkomiteen i Stortinget frem sin innstilling til meldingen. I innstillingen mente representanter fra de tre regjeringspartiene at Statoil burde forbli helstatlig, men at det kunne være riktig å delprivatisere oppgaver som lå utenfor kjernevirksomheten til selskapet.¹⁹³

I mai 1999 la Bondevik-regjeringen frem en ny stortingsmelding. Den sa ingenting om delprivatisering av Statoil, men i den tilhørende innstillingen fra energi- og miljøkomiteen viste medlemmer fra komiteen til at de dramatiske endringene i den internasjonale petroleumsvirksomheten førte til at tiden var moden for en diskusjon om eierskapet.¹⁹⁴ Regjeringspartiene tok altså ikke noe klart standpunkt til delprivatisering gjennom disse stortingsmeldingene, men regjeringen la opp til at saken skulle behandles i forbindelse med en ny petroleumsmelding sommeren 2000.

De tre regjeringspartiene begynte å utrede saken internt etter at Statoil hadde lagt frem sin rapport om videreutvikling av Statoil og SDØE. Ved inngangen av stortingsperioden var det lite som tydet på tilslutning fra regjeringspartiene til delprivatisering, men etter Statoils privatiseringsutspill ble det nødvendig med ny behandling i de tre partiene. Venstre var først ut av regjeringspartiene og behandlet saken på sitt landsstyremøte i desember 1999. Her åpnet partiet for delprivatisering av inntil en tredjedel av Statoil og salg av en mindre andel SDØE til Statoil og Hydro.¹⁹⁵ Venstres landsstyre kom altså frem til at partiet skulle støtte delprivatisering. Partiet hadde ikke lenger det standpunktet som det gikk til valg på drøye to år tidligere.

KrF hadde, i likhet med Venstre, gått til valg på at Statoil skulle forbli helstatlig. Men statsminister Bondevik utelukkete ikke delprivatisering da han i april 1999 uttalte i Stortinget at «en fullstendig fastlåsing av standpunkter nå er ikke klokt fra noens side».¹⁹⁶ Partiet tok ikke noe klart standpunkt tidlig, men på nyåret i 2000 ble det klart at KrF åpnet for delprivatisering og salg av noen SDØE-andeler. Einar Steensnæs, daværende parlamentarisk leder i KrF, mente det var viktig å lytte til Statoils styre. «Når Statoil-styret er så klart i sine anbefalinger, vil jeg gjerne vite hvilke argumenter som er så sterke at man ser bort fra disse

¹⁹² St.meld. nr. 46 (1997-1998).

¹⁹³ Innst. S. nr. 211 (1998-1999): 12.

¹⁹⁴ St. meld. nr. 37 (1998-1999). Innst. S. nr. 221 (1998-1999): 10.

¹⁹⁵ Norsk Telegrambyrå (NTB) 08.12.1999: *Arnstads oljeopplegg avvises ikke*.

¹⁹⁶ Dagsavisen 29.04.1999: *Vil ikke låse seg til Statoil-løsning*.

anbefalingene», sa Steensnæs til Nordlys i januar 2000.¹⁹⁷ Statoils utredning og anbefaling påvirket altså KrFs standpunkt i saken. Men det siste regjeringspartiet lot seg ikke påvirke nevneverdig.

For Senterpartiet ble delprivatiseringen en vanskelig sak. Marit Arnstad var oljeminister da forslaget kom, og det var hun som ga Statoil ansvaret med å utrede. Arnstad uttalte seg hele veien skeptisk til forslaget, men hun gikk heller ikke bastant ut og avviste det. Den tidligere oljeministeren bekrefter at Statoil bedrev lobbyvirksomhet overfor henne da hun satt som minister.¹⁹⁸ Arnstad argumenterte både for og imot delprivatisering overfor Sp, og hun gjorde det klinkende klart at hun ikke delte partifellenes prinsipielle motstand mot privatisering av Statoil – selv om hun så deres argumenter.¹⁹⁹ Arnstad var altså ikke utelukkende skeptisk til delprivatisering. Dette gjør det naturlig å anta at hennes standpunkt ble noe påvirket av Statoil. Men hun var ikke enerådende i Sp. Partiet behandlet saken først i sin fulle bredde etter regjeringsskifte, men det var enighet i partiet om at man ikke ønsket endring i eierskapet. Daværende Sp-leder, Odd Roger Enoksen, uttalte på en pressekonferanse i august 2000 at det var viktig med et fortsatt sterkt statlig eierskap «for å sikre styringen med virksomheten og for å sikre at fellesskapet får tatt ut sin andel av grunnrenten fra sokkelen».²⁰⁰ Sp gikk ikke inn for delprivatisering, men partiet åpnet for overføring av en mindre SDØE-andel.

Regjeringspartiene kom altså ikke frem til noe samlet standpunkt om saken. Regjeringen hadde planlagt en oljemelding sommeren 2000, hvor den skulle forsøke å komme frem til et felles kompromiss. Men etter at regjeringen stilte kabinettsspørsmål og fikk flertallet mot seg i Stortinget, måtte den gå av. I mars 2000 tok Arbeiderpartiet over regjeringsmakten, og det ble helt tydelig at det var Ap som ville avgjøre saken. Med Høyre, FrP, KrF og Venstre positivt innstilt til delprivatisering, var det bare Aps støtte som manglet for å oppnå flertall i Stortinget. Dog var det ikke gitt at Ap ville støtte delprivatisering av statsoljeselskapet – det var stor debatt internt i partiet.

¹⁹⁷ Nordlys 17.01.2000: *Statoil splitter sentrum*.

¹⁹⁸ Intervju med Marit Arnstad 13.02.2018.

¹⁹⁹ Ibid. Adresseavisen 18.01.2000: *Statoil i spill*.

²⁰⁰ Adresseavisen 15.08.2000: *Sp vil holde på Statoil*.

5.3 Sterke krefter i Arbeiderpartiet ønsket delprivatisering

Prosesen internt i Ap begynte da Statoil i 1999 fremmet sitt ønske om delprivatisering, men saken hadde blitt diskutert blant sentrale skikkelser i partiet før den tid. Som nevnt hadde Stoltenberg hatt uformelle samtaler med Norvik og Hågensen angående selskapets eierskap mot slutten av nittitallet. Det skal ikke ha vært et bestemt møte hvor Stoltenberg bestemte seg for å støtte delprivatisering, men etter samtaler med Norvik, Hågensen og aktører i Aps energi- og miljøfraksjon, ble det gradvis klart for Aps nestleder at endringer i eierskapet kunne bli nødvendig.²⁰¹ Norvik hadde gode kontakter i Ap. På syttitallet var han gruppesekretær i Aps stortingsgruppe med ansvar for industri og finansspørsmål, statssekretær i OED, og han hadde også vært personlig sekretær for statsminister Odvar Nordli. Som gammel Ap-mann var det ikke vanskelig for Norvik å fremme sine synspunkter blant sentrale aktører i partiet.

Hågensen var LO-leder og hans støtte til saken ga derfor Stoltenberg ekstra ryggdekning da avgjørelsen ble tatt. Men Hågensen satt også i Statoils styre da prosessen begynte. To av Stoltenbergs diskusjonspartnere i begynnelsen av prosessen var altså begge representanter for Statoil. Norvik representerte konsernledelsen og Hågensen representerte Statoil-styret. Stoltenberg var viktig å overbevise fordi han var en sentral politiker, og særlig energipolitiker, i Ap. Han hadde tidligere vært finansminister og nærings- og energiminister. Han var også leder for energi- og miljøkomiteen i Stortinget da forslaget kom. Samtalene mellom de tre var av uformell art. Det er slett ikke uvanlig at uformell lobbyvirksomhet rettes mot aktører på Stortinget – mange anser slik uformell lobbyvirksomhet for å være den mest effektive.²⁰² Denne uformelle påvirkningen var rettet mot Stoltenberg fordi Statoil visste det var Ap som avgjorde saken. Påvirkning på parlamentariske beslutningstakere som avgjør sakens utfall – for eksempel i kraft av en vippeposisjon – er dessuten svært vanlig innenfor profesjonell lobbyvirksomhet.²⁰³ Det må også nevnes at Statoil, som en hundre prosent statlig bedrift, hadde en privilegert adgang til OED, regjeringen og Stortinget i forhold til andre aktører og institusjoner. Selskapet hadde rett og slett mye makt og innflytelse i norsk politikk.

²⁰¹ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²⁰² Espeli 1999: 175.

²⁰³ Ibid: 261

Det var spesielt tre faktorer som ble avgjørende for Stoltenbergs støtte til delprivatisering av statsoljeselskapet.²⁰⁴ For det første ble det etter EØS-avtalen mer åpenbart at norsk oljevirkosomhet ikke lenger ble styrt gjennom eierskapet i Statoil fordi staten ikke lenger fikk lov å gi selskapet fordeler. Oljevirkosomheten ble i større grad styrt gjennom konsesjoner, regler, skatter og avgifter. For det andre førte Statoils internasjonalisering og store utenlandsinvesteringer til at fellesskapets penger ble mer direkte eksponert – om det ble investert feil kunne store verdier gå tapt. Stoltenberg mente det var tryggere å dele den risikoen med private investorer fordi risikoen for feilinvesteringer ville bli mindre ved at flere vurderte prosjektene. Delprivatisering ville dessuten føre til begrensning av statoil-administrasjonens makt. For det tredje ble Statoil behandlet strengere enn Hydro fordi selskapet var statlig heleid. Statoils mislykkede forsøk på å kjøpe opp Saga gjorde dette særlig tydelig. For Stoltenberg var det også avgjørende at det statlige eierskapet førte til en vilkårlig utbyttepolitikk som ga lite forutsigbarhet for selskapet.²⁰⁵ Det må også nevnes at Stoltenberg var utdannet økonom i en tid hvor nyliberalismen, anført av Milton Friedman, sto sterkt. Han var utdannet i et miljø som hadde større tro på markedet enn det de dominerende Ap-politikerne i etterkrigstiden hadde. Men selv om det etter hvert ble klart for Stoltenberg at han ville støtte delprivatisering, var ikke hans syn enerådende i Ap.

Etter at Norvik holdt sitt foredrag i Sandefjord, var ikke Ap ute i offentligheten med noe klart standpunkt. Men partileder Jagland uttalte at «umiddelbart vil jeg si at det vil være naturlig om dette ble et spørsmål som ble behandlet i programarbeidet, og var en del av en stortingsvalgkamp».²⁰⁶ Hans umiddelbare reaksjon på Statoils privatiseringsutspill var altså at det ikke burde bli behandlet før inngangen til neste stortingsperiode. Ellers uttalte partiets medlemmer seg vagt til pressen, og det kan virke som at Ap ikke ville ta noe klar side i diskusjonen før partiet hadde behandlet saken internt. Men det skjedde mye bak lukkede dører. «I løpet av 1998 og 1999 luftet Yngve, Harald og jeg tanken om en delprivatisering med flere i Arbeiderpartiet», skriver Stoltenberg i sin egen bok.²⁰⁷ Dette skulle vise seg å ha effekt.

Delprivatiseringsalternativet fikk tidlig støtte blant noen av Aps mest sentrale politikere. Landsmoderen Brundtland var ikke negativ. Blant partiets fraksjon i energi- og miljøkomiteen

²⁰⁴ Avsnittet bygger på intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²⁰⁵ Stoltenberg 2016: 164-165.

²⁰⁶ Dagens Næringsliv 26.01.1999: *Ingen hast med Statoil-debatt*.

²⁰⁷ Stoltenberg 2016: 164-165.

i Stortinget var det støtte til forslaget. Allerede i august 1999, før Statoil hadde lagt frem sin rapport, uttalte komiteemedlem Torny Pedersen fra Ap til Aftenposten at «personlig synes jeg at man må vurdere en Hydro-modell for Statoil».²⁰⁸ Olav Akselsen, som også satt i komiteen og var oljeminister da delprivatiseringen ble vedtatt, og Ranveig Frøiland, som var oljeminister i Jaglands regjering og leder for Hordaland-Ap, var også tidlig støttende til forslaget.²⁰⁹ I tillegg var Tore Nordtun, som var leder for energi- og miljøkomiteen da avgjørelsen om delprivatisering ble tatt, positiv til forslaget fra Statoil.

På et møte i Aps sentralstyre 9. august 1999 fikk partiets fraksjon i energi- og miljøkomiteen i Stortinget oppdraget med å tilrettelegge debatten om privatisering av Statoil og organisering av SDØE.²¹⁰ Stoltenberg var leder for utvalget. Arbeidsgruppen utarbeidet et debattopplegg med formål å invitere partiorganisasjonen til delprivatisering av Statoil.²¹¹ Det var noen av Aps mest sentrale energipolitikere som utarbeidet debattopplegget, og med tanke på at flere av dem tidlig uttrykte støtte til forslaget, var det ikke overraskende at gruppens dokument åpnet for endring i eierskapet. I følge Martinsen ble Tom Therkildsen brukt som rådgiver for gruppen.²¹² Therkildsen ble ansatt som statssekretær ved statsministerens kontor da Stoltenberg dannet regjering i mars 2000, men før dette hadde han vært ansatt i Statoil med privatiseringsprosjektet som hovedoppgave. Han hadde, som nevnt i kapittel tre, vært en av Norviks viktigste medarbeidere i utredningsarbeidet. Therkildsen – som var tilknyttet Statoil – var altså rådgiver for gruppen som utarbeidet dokumentet.

En drøy måned etter at arbeidsgruppen i Ap ble nedsatt, talte partileder Jagland til Aps landsstyre. Rett i etterkant av Norviks utspill i Sandefjord, mente Jagland at delprivatisering burde bli diskutert i forbindelse med stortingsvalget i 2001. Men i september – åtte måneder senere – var han ikke like bestemt. Han ville ikke slå døra igjen for en delprivatisering av Statoil før neste stortingsperiode, men han var skeptisk til privatisering av SDØE og uttalte at «løsninger som fører til at private får en større andel av disse ressursene på kontinentalsokkelen kan ikke få vår støtte».²¹³

Det var ikke bare Aps fraksjon i energi- og miljøkomiteen som begynte med utredning i 1999. Etter initiativ fra sentralt partihold ble det i løpet av høsten arrangert seminarer om

²⁰⁸ Aftenposten 09.08.1999: *Ap-topp åpner for delprivatisering.*

²⁰⁹ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²¹⁰ Dagens Næringsliv 10.08.1999: *Ap-utvalg skal vurdere Statoil.*

²¹¹ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²¹² Martinsen 2004: 105.

²¹³ Dagsavisen 24.09.1999: *Jagland knuser Statoils drøm.*

oljepolitikken i «oljefylkene» Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag. Sentrale Ap-politikere var til stedet på flere av seminarene – blant dem Stoltenberg og Frøiland. På flere av disse seminarene var det også eksterne innledere, som for eksempel Therkildsen. Tidligere styremedlem i Statoil, Tormod Hermansen, og daværende nestleder i Statoil-styret, Rune Bjerke, hadde også innlegg på noen av seminarene.²¹⁴ De argumenterte alle for en delprivatisering av Statoil. Hermansen hadde vært tilknyttet Statoil, mens både Therkildsen og Bjerke var tilknyttet Statoil da de talte på seminarene. Bjerke var for øvrig tidligere statssekretær i OED, og han var tidligere partisekretær og finansbyråd i Oslo for Ap. Flere av innleiderne var altså tilknyttet, eller tidligere tilknyttet, statsoljeselskapet. Fylkespartier som kan forventes å ha påvirkning på beslutningstakerne i Stortinget er for øvrig en sentral lobbyarena.²¹⁵ De fire fylkespartiene endte med å utarbeide et felles notat hvor de argumenterte for delprivatisering, og dette notatet inngikk som en del av grunnlaget for beslutningen på landsstyremøte i februar 2000.²¹⁶

10. og 11. februar 2000 var det landsstyremøte i Ap. På møtet behandlet partiet norsk oljepolitikk. Landsstyret endte diskusjonen med et vedtak som fikk navnet «Oljen og gassen vår felles eiendom». I vedtaket gikk landsstyret inn for at «private kan komme inn som medeier i et nytt selskap basert på Statoil og deler av SDØE».²¹⁷ Landsstyret gikk altså inn for at Statoil kunne delprivatiseres og tilføres noen SDØE-andeler, men kun under forutsetningen av at selskapet måtte være statskontrollert med minst to tredjedeler.²¹⁸ De viktigste dokumentene som lå til grunn for behandlingen var Statoils privatiseringsutredning, debattopplegget fra energi- og miljøfraksjonen i Ap og notatet fra de fire oljefylkene. Vi har tidligere sett at Statoil var enten direkte eller indirekte involvert i utarbeidelsen av disse dokumentene, og at aktører tilhørende Statoil hadde luftet tanken om delprivatisering med flere sentrale Ap-politikere. Argumentene i landsstyrevedtaket var dessuten svært sammenfallende med argumentene i Statoils utredning. Britt Hildeng, som var leder for Oslo-Ap frem til år 2000, fremmet riktignok et forslag hvor privatisering ble avvist, men forslaget fikk bare 13 stemmer og ble nedstemt av landsstyret.

Etter at saken var behandlet på landsstyremøtet i februar 2000 trodde Ap-ledelsen at saken var avgjort – landsstyret besto jo av hele partiets sentralstyre og representanter fra alle

²¹⁴ Dagens Næringsliv 24.08.1999: *Ingen Storm om Statoil-privatisering*.

²¹⁵ Espeli 1999: 23-24.

²¹⁶ Martinsen 2004: 104.

²¹⁷ Arbeiderpartiets landsstyrevedtak: 11.02.2000.

²¹⁸ *Ibid.*

fylkespartiene.²¹⁹ Men flere av landsstyremedlemmene hadde mottatt dokumentasjonen, som åpnet for delprivatisering, rett før møtet åpnet 10. februar 2000. Dokumentasjonen hadde blitt mottatt så sent at det var vanskelig å få til en tilstrekkelig saksbehandling og debatt internt i fylkeslagene før landsstyremøtet.²²⁰ Flere av fylkeslagene mente altså at de ikke hadde fått tilstrekkelig med tid til å drøfte dokumentene som lå til grunn for landsstyrebehandlingen. På landsstyremøtet trakk også Jagland seg som statsministerkandidat til fordel for Stoltenberg. Hendelsen tok mye oppmerksomhet fra Statoil-debatten under møtet. Ut over våren 2000 viste det seg at det var stor splittelse blant fylkespartiene, og flere krevde at saken måtte bli behandlet på landsmøtet. Det var da tid for den virkelige debatten internt i Ap.

5.4 Motstand i Arbeiderpartiet

17. mars 2000 dannet Stoltenberg en ny mindretallsregjering, utgått av Det norske Arbeiderpartiet. I regjeringen ble Olav Akselsen ny olje- og energiminister. Da han kom inn i departementet, trodde han og finansminister Karl-Eirik Schjøtt Pedersen at det ville være mulig å overføre 70 prosent av SDØE til selskapet, men det gikk snart opp for de to at det var urealistisk.²²¹ Det ble tidlig klart at Ap ønsket en hurtig behandling i Stortinget etter at landsstyret hadde åpnet for at Statoil kunne delprivatiseres. VG skrev i mai at «regjeringen ønsker å kjøre saken raskt igjennom i Stortinget, for å hindre at Aps landsmøte i november stopper denne historiske beslutningen».²²² Kort tid etterpå bekreftet Aps leder for Stortingets energi- og miljøkomite, Tore Nordtun, at dette stemte. Han mente det ikke var noen grunn til at saken burde bli tatt opp på landsmøtet i november, og uttalte at «vi har gjort en meget grundig jobb med saken innad i partiet og latt partiorganisasjonen delta aktivt i drøftingene. Vi har faktisk jobbet med dette i halvannet år nå».²²³ Stoltenberg bekrefter også at han mente det ikke var behov for landsmøtebehandling fordi vedtaket allerede var behandlet på landsstyremøtet.²²⁴ Men det viste seg at ikke alle i Ap var enige i dette.

²¹⁹ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²²⁰ Eger 2008: 95. Martinsen 2004: 109.

²²¹ Lerøen 2002: 99.

²²² Verdens Gang 12.05.2000: *Selger Statoil*.

²²³ Norsk Telegrambyrå 22.05.2000: *Delprivatisering av Statoil skaper strid i Ap*.

²²⁴ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

Det ble etter hvert klart at flere av partiets medlemmer – og noen sentralstyremedlemmer – var misfornøyde med måten saken var behandlet på. Som nevnt over, mente flere at noen av fylkeslagene ikke hadde fått tilstrekkelig med tid til behandling. I spissen for «opprøret» sto sentralstyremedlem Britt Hildeng. Den 24. mai var Hildeng ute i VG og krevde at saken ble behandlet på det kommende landsmøtet. Hun så ingen saklig grunn til at saken skulle kjøres så raskt frem som regjeringen la opp til, og hun uttrykte at flere i det sentrale Ap-miljøet var opprørt over at Stoltenberg og Jagland forsøkte å hindre landsmøtet i å si sin mening om saken.²²⁵ I den samme artikkelen sa også Grete Fossum og AUF-leder Anniken Huitfeldt, som begge satt i sentralstyret, at de støttet Hildeng. Det var også en rekke andre respekterte Ap-politikere som reagerte på behandlingsmåten, og mente at landsmøtet måtte få anledning til å behandle saken – blant dem Jens Chr. Hauge, Finn Lied, Haakon Lie, Odvar Nordli, Thorbjørn Berntsen og Bjartmar Gjerde.²²⁶ Det fantes også prognoser hos pressen som viste at flere fylkeslag var skeptiske til delprivatisering. For en mindretallsregjering er det vanskelig å vedta en slik sak uten støtte fra sine egne. Ledelsen var da presset til å ta stilling til hvorvidt saken måtte behandles på landsmøtet i november. I mai vedtok sentralstyret at saken skulle behandles på landsmøtet.

I juni viste en meningsmåling i VG at flere av partiets medlemmer var skeptiske til om delprivatisering var rett vei å gå. Utsettelsen var derfor en korrekt avgjørelse. Avisen hadde snakket med 275 av de 300 landsmøtedelegatene som skulle avgjøre spørsmålet om delprivatisering. Av de 275 oppga 103 av delegatene at de var imot delprivatisering, 69 var for, 95 hadde ikke bestemt seg og 8 nektet å oppgi sin mening.²²⁷ Ledelsen hadde altså forsøkt å presse gjennom et vedtak, men gjennom pressen kom motstanden til syne – og den kom fra flere kanter i partiet.

Fra partiet var det særlig den eldre garde som var tidlig ute og uttrykte sin skepsis til delprivatiseringen. Det ble omtalt i pressen som et «eldreopprør». I spissen for dette «opprøret» sto tidligere industriminister Finn Lied – som var en av arkitektene bak opprettelsen av statsoljeselskapet og tidligere styreleder i Statoil. Lied var ute i media like i etterkant av Norviks privatiseringsutspill. Han uttrykte skepsis til måten konsernsjefen tok

²²⁵ Verdens gang 24.05.2000: *Opprør mot Jens*.

²²⁶ Martinsen 2004: 92-97.

²²⁷ Verdens gang 25.06.2000: *Krise for Jens*.

initiativet på, og Lied uttalte at «jeg stiller meg negativ til en delprivatisering av Statoil».²²⁸ Lied fikk med seg Statoils første styreformann, Jens Chr. Hauge, partiveteranen Haakon Lie og tidligere LO-leder Tor Aspengren på «eldreopprøret». 1. mars 2000 signerte de fire veteranene et notat til partiledelsen og sentralstyret i Ap hvor de utdypet sitt syn på saken. De uttrykte skepsis til at partiledelsen hadde tatt et så klart standpunkt, og uttalte at «det ikke bare dreier seg om forvaltning og organisering av virksomheten, men mere grunnleggende om statens rett til kontroll med og styring av veldige naturressurser – en sak av fundamental betydning for generasjoner av norske kvinner og menn».²²⁹ Notatet ble også sendt til Aps stortingsgruppe og alle ledere i fylkespartiene. De var altså redde for at staten og fellesskapet med delprivatisering ville gi avkall på kontroll over ressursene i Nordsjøen. På ulike måter følte de fire et eierskap til det klassiske industrieierskapet, og deres motstand var forventet – noe som var hovedgrunnen til at det på forhånd ble lagt så stor vekt på å sikre Hågensens støtte til delprivatiseringen.²³⁰

De fire partiveteranene var også ute i media og fremmet sine synspunkter – spesielt Finn Lied var aktiv. Argumentasjonen bar preg av ideologiske holdninger mot strukturelle endringer av eierskapet som hadde vært svært vellykket i tre tiår. De var ikke negative til privatisering som prinsipp, men de var opptatt av at naturressurser, slik som fisk, vannkraft og olje, måtte være heleid av staten. Det dreide seg om en slags resursnasjonalisme. Privatiseringstilhengernes argument om at delprivatisering ville bidra til å dele risiko, kompetanse og kapitalinvesteringer kjøpte ikke Lied. Han mente dette argumentet var irrelevant fordi det allerede var en rekke aktører som sto sammen om investeringene, risikoen og kompetanseutviklingen i hver eneste konsesjon.²³¹ Lied var også svært skeptisk til at private skulle få sine hender på de enorme verdiene som lå i SDØE og disponeringen av statsoljeselskapet. I en artikkel i Adresseavisen skrev han blant annet at «det må være mer enn betenkelig å slippe kapitalkreftene inn i forhold til disponering av naturressursene. Selv relativt små aksjeposter gir mulighet for manipulerende berikelse for hensynsløse kapitalkrefter».²³² Lied var spesielt skeptisk til Statoils ønske om overføring av SDØE-andeler. De fire representerte flere tiår med Ap-styre og hadde enorm respekt i partiet. Deres skepsis til

²²⁸ Rogalands Avis 27.01.1999: *Ber Norvik finne seg en ny jobb*. Aftenposten 18.02.1999: *Får «ris» av tidligere sjef*.

²²⁹ Martinsen 2004: 96-97.

²³⁰ Lie, Myklebust og Norvik 2014: 79.

²³¹ Verdens gang 04.11.2000: *Ungdom i Opprør*.

²³² Adresseavisen 06.10.2000: *Statoil – en besynderlig argumentasjon*.

delprivatiseringen ga derfor en ekstra tyngde til motstanden. Stoltenberg innrømmer at det var en belastning for han, som så ung statsminister, at partiveteranene var så uenige med han.²³³

En annen partiveteran som deltok i debatten var Arve Johnsen. Statoils tidligere konsernsjef støttet Stoltenberg i synet på delprivatisering. Johnsen mente at Statoil ville få mer kompetanse om selskapet fikk inn private medeiere, og han mente at Statoil måtte få mulighet til å vokse og videreutvikles om selskapet ikke skulle bli en taper i den stadig mer internasjonalserte bransjen.²³⁴ Det var for øvrig under Johnsens ledelse at Statoil startet den internasjonale ekspansjonen på nedstrømssiden og la grunnlaget for den internasjonaliseringen som fant sted under Norviks ledelse.²³⁵ Johnsen var enige i de argumentene som Norvik hadde lagt til grunn for delprivatisering. Han hadde det samme ideologiske synet som Norvik – at ekspansjon var fundamentalt viktig og at det delvis private eierskapet var mer effektivt og profesjonelt. Johnsen var ikke like opptatt av den type ressursnasjonalisme som Finn Lied var opptatt av. Han hadde altså ikke lenger samme type ideologiske syn som sin tidligere sjef. Statoils første konsernsjef var mer opptatt av selskapets utviklingsmuligheter – i likhet med Statoils andre konsernsjef. De var på en måte begge representanter for markedsliberalismens ånd.

Det var ikke bare flere av de eldre i Ap som var imot, også i partiets ungdomsorganisasjon, AUF, var det motstand. Flere av fylkeslagene avholdt sine årsmøter etter landsstyremøtet. Her ble det klart at Hedmark-Ap, Oppland-Ap, og Sør-Trøndelag-Ap gjorde vedtak mot en delprivatisering av Statoil. Finnmark-Ap og Nordland-Ap hadde vedtatt å gå imot delprivatisering allerede før landsstyremøtet. Det fylkespartiet som var mest aktiv i å argumentere mot delprivatiseringen var Oslo-Ap. Her ble det mobilisert en uformell gruppe på mellom fem og ti personer som forøkte å få frem synspunkter og argumenter om hvilke alvorlige konsekvenser den foreslåtte endringen i eierskapet kunne medføre.²³⁶

Gruppen besto av blant andre Britt Hildeng, Finn Lied, Haakon Lie, Bjørgulf Froyn og Trond Jensrud. Gruppen var aktivt ute med innlegg i pressen og uttrykte bekymring for de konsekvenser enn omorganisering av Statoil kunne medføre for det norske samfunnet og Aps fremtidige politikk. «Hvis vi privatiserer Statoil, må vi være klar over at Ap ikke har noen

²³³ Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²³⁴ Aftenposten 18.02.1999: *Arve Johnsen vil ha utenlandske medeiere i Statoil*. Aftenposten 20.06.2000: *Frykter at Statoil kan bli en taper*.

²³⁵ Ryggvik 2000: 205.

²³⁶ Eger 2008: 91.

prinsipielle argumenter tilbake mot privatisering av andre i neste omgang, eller mot høyresidens krav om privatisering over en lav sko», uttalte Trond Jensrud til VG.²³⁷ Noe forenklet er venstre-høyre-dimensjonen for øvrig en tydelig distinksjon i synet på delprivatiseringen – det var særlig venstresiden i Ap som var motstandere. Pressen ble en viktig kanal for å få fremme motargumentene siden store deler av partiledelsen var såpass positive til forslaget. I Statoils administrasjon skal konsernrådgiverne i en periode ha sittet kontinuerlig og skrevet svar på innleggene fra Oslo-Ap.²³⁸ Dette ble åpenbart gjort for å sørge for at motargumentene til delprivatisering ikke fikk for stort innpass i pressen og deler av Aps partiorganisasjon.

Også blant regjeringsmedlemmene skal det ha vært motstand. VG hevdet at nærings- og handelsminister Grete Knudsen, samferdselsminister Terje Moe Gustavsen, kirke- og undervisningsminister Trond Giske og arbeids- og administrasjonsminister Jørgen Kosmo var sterkt kritiske til delprivatisering av statsoljeselskapet.²³⁹ Det skal også ha vært betydelig motstand i Aps sentralstyre – spesielt fra Kommuneforbundet og dets leder, Jan Davidsen.²⁴⁰

Delprivatiseringen var ikke første gang en debatt, som i stor grad dreide seg om kontroll og eierskap til naturressurser, skapte splittelse i Ap. Det er for øvrig påfallende at tidligere debatter angående kontroll over naturressurser har skapt de samme politiske skillelinjene som delprivatiseringsdebatten. EF/EU debattene i 1972 og 1994 er eksempler på dette. Disse debattene dreide seg riktignok om medlemskap i EF/EU, men kontroll og eierskap til naturressurser var et sentralt element. Argumentene til motstanderne av medlemskap bar preg av en slags resursnasjonalisme. Det samme gjorde argumentene til motstanderne av delprivatisering. Motstanderne i begge debatter var redd for at markeds- og kapitalkrefter skulle få makt og innflytelse over naturressurser på bekostning av det norske samfunnet og det norske folk. I EF/EU debatten var Høyre det eneste rene ja partiet, både i 1972 og 1994. Høyre var også det eneste partiet som hadde programfestet delprivatisering. De to klareste nei-partiene i 1972 og 1994 var Sp og SV. Det var bare disse som stemte mot delprivatisering. I Venstre og KrF var det intern splittelse under begge EU-debattene. Begge partiene gikk inn for delprivatisering, men det var noe splittelse internt også i den debatten. I Ap var det stor splittelse i EU-debattene – særlig i 1972, men også i 1994. Ledelsen i partiet gikk inn for

²³⁷ Verdens gang 27.06.2000: *Partisekretær skal stoppe Jens.*

²³⁸ Eger 2008: 92.

²³⁹ Martinsen 2004: 113.

²⁴⁰ Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

medlemskap, mens venstresiden og offentlige ansatte i Ap var svært skeptiske. Her fikk også ledelsen i Ap kritikk for å alliere seg med høyresiden. Splittelsen i Ap under EU-debatten var altså svært sammenfallende med splittelsen i partiet under debatten om delprivatisering av statsoljeselskapet. Men i begge EU-debattene var det folkeavstemming som avgjorde utfallet. I delprivatiseringsdebatten ble landsmøtevedtaket i Ap tungen på vektskålen.

Det var altså betydelig motstand til delprivatisering internt i Ap. Det var derfor knyttet stor spenning i hele det politiske miljø, fagbevegelsen, internt i Statoil og i det norske samfunnet generelt til hvilket standpunkt Ap ville ta i saken. Dette skulle bli avgjort på landsmøtet i november 2000.

5.5 Arbeiderpartiets landsmøte

Lenge før landsmøtet hadde representanter for partiet og selskapet samhandlet for å fremme et privatiseringsforslag. Som vist hadde det vært uformelle møter mellom aktører fra Ap og Statoil. Etter at partiet fikk regjeringsmakt ble denne møtevirksomheten jevnere og mer formell. 9. mai var det for eksempel et møte mellom styreformannen i Statoil, Ole Lund, konsernsjefen i selskapet, Olav Fjell, statsminister Stoltenberg og oljeminister Akselsen. Her viste Statoil til at selskapets foreslåtte løsning ville løse norsk sokkel, selskapet og statens utfordringer ved at selskapene på norsk sokkel ble styrket gjennom SDØE-overføring. I tillegg mente Statoil at selskapet ville få tyngde til internasjonal satsing og en struktur som ville bedre lønnsomheten, mens statens risiko ville bli mer diversifisert fordi selskapet ble mer effektivt drevet og fordi deler av oljeformuen ble finansformue.²⁴¹ På det samme møtet argumenterte Statoil for en tilførsel på mellom 55 og 60 prosent av SDØE til selskapet. Olav Akselsen hadde også et møte med styret i selskapet 23. august, hvor statsråden informerte om sine vurderinger og styret fikk anledning til å kommentere disse.²⁴² Det var ikke unaturlig at det var møter mellom statsministeren, olje- og energiministeren og Statoil da selskapet fremdeles var et statsoljeselskap.

²⁴¹ Materialet til møte mellom Stoltenberg, Akselsen og Statoil vedrørende videreutvikling av Statoil og SDØE, 09.05.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-8, Iron Mountain Norge.

²⁴² Dok. Nr. 36/00, orienteringsnotat om videreutvikling av Statoil og SDØE, til Statoilstyret fra Olav Fjell, 17.08.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-8, Iron Mountain Norge.

Det var ikke bare Statoil Ap-ledelsen hadde mulighet til å samhandle med før den endelige avgjørelsen ble tatt. Det skal også ha vært tett kontakt mellom sentrale aktører i partiet og i fagbevegelsen. Gjennom samarbeidskomiteen, det formaliserte samarbeidet mellom LO og Ap, hadde ledelsen i LO, de største fagforbundene og Ap tett kontakt. Samarbeidskomiteen hadde møter ukentlig, og det var mulighet for interesseformidling mellom aktørene som deltok.²⁴³ Som vist nedsatte LO et eget utvalg for å utrede delprivatisering. Utvalget stilte seg positivt til forslaget. Det samme gjorde ledelsen i LO – henholdsvis Hågensen og Balstad. LO-utvalgets anbefalinger om eierskapet skal ha blitt gjort rede for og drøftet i samarbeidskomiteen før offentliggjøringen av LOs endelige utredning i juni 2000.²⁴⁴ Aktører i LO-utvalget, LO-ledelsen og Ap-ledelsen hadde altså anledning til å samordne sine synspunkter og argumenter før partiet skulle ta den endelige avgjørelsen på landsmøtet i november. Dette var viktig for toppledelsen i Ap da LOs støtte nærmest var en forutsetning for gjennomslag i saken.

Sommeren 2000 la Stoltenberg-regjeringen frem en stortingsmelding om olje- og gassvirksomheten. Planen var opprinnelig at delprivatisering her skulle være i fokus, men grunnet utsettelsen av partiets endelige standpunkt til landsmøtet ble meldingen noe amputert. Meldingen sa ikke noe om delprivatisering, annet enn at regjeringen tok sikte på å fremme saken for Stortinget i løpet av høstsesjonen 2000, men den fokuserte i stor grad på internasjonaliseringen av oljeindustrien og svakhetene med den norske sokkelens konkurransekraft.²⁴⁵ Fokuset var altså svært sammenfallende med de utfordringene Statoil hadde pekt på som grunnlag for delprivatisering, og meldingene var derfor et steg på veien mot delprivatiseringsvedtak. Men først skulle Aps landsmøte fatte sitt vedtak. Til tross for ledelsens tette samhandling med Statoil og positive røster i LO hadde motstanderne i partiet fremdeles tro på at landsmøtet kunne si nei til delprivatisering. En snau uke før landsmøtet, uttalte Finn Lied til VG at det var «fifty-fifty», og Haakon Lie slo fast at «det politiske kuppforsøket ble slått ned».²⁴⁶

Fra 9. til 12. november var det tid for landsmøte i det norske Arbeiderpartiet. Ved siden av en ny reform om sykehusvesenet, var det delprivatisering av statsoljeselskapet og omstrukturering av SDØE som var fremste punkt på møteorden. Etter åpning av møtet og

²⁴³ Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

²⁴⁴ Eger 2008: 79.

²⁴⁵ St. meld. nr. 39 (1999-2000).

²⁴⁶ Verdens gang 04.11.2000: *Ungdom i opprør*.

konstituering holdt Jagland innledning til nytt prinsipp- og arbeidsprogram. Jagland hadde stort fokus på Statoil i innledningen. Han mente at Statoil måtte ha mulighet til å inngå partnerskap og få inn eiere som kunne bringe selskapet inn i hele verdikjeden helt frem til forbrukere på kontinentet, og han fremhevet at industrialisering av SDØE ville skape produktivetsforbedring, som igjen ville føre til at Norge fikk mer igjen for sine oljeressurser. «De som gjør det til ideologi at statens direkte eierandeler SDØE skal være akkurat like store som i dag og at Statoil skal være organisert akkurat som i dag, forvalter en ideologi som kan gå ut på å frarøve fellesskapet store verdier og distriktene mange arbeidsplasser», uttalte Jagland.²⁴⁷ Som vist hadde Jagland uttalt seg svært skeptisk til salg av SDØE-andeler i september 1999. Men under landsmøtet hadde altså pipa en annen lyd.

Olav Akselsen holdt også en lengere innledning hvor han argumenterte for delprivatisering på bakgrunn av svakere utsikter på norsk sokkel, store muligheter internasjonalt, fusjoner og liberalisering av gassmarkedet. Olje- og energiministeren brukte altså de samme argumentene som Statoil hadde presentert i privatiseringsrapporten. 10. november holdt statsminister Stoltenberg også et lengere innlegg om den politiske situasjonen. Han argumenterte sterkt for delprivatisering. Stoltenberg dro blant annet frem et argument fra en annen landsmøtedelegat som mente det var bedre å eie to tredjedeler av et Statoil som var dobbelt så stort, enn å eie 100 prosent av et selskap som bare var halvparten så stort. Stoltenberg uttalte også at «Statoil fulgte med norsk sokkel på vei opp. Vi må unngå at selskaper også følger sokkelen på vei ned».²⁴⁸

Den eneste som holdt et lenger innlegg imot delprivatisering var Bjørgulf Froyn. Han var leder i Oslo-Ap og delaktig i den uformelle gruppen fylkespartiet hadde nedsatt for å argumentere imot forslaget. Froyn la frem mindretallets innstilling. Han argumenterte for at Norge ville få mest igjen ved å eie og drive Statoil og SDØE, at norsk sokkel fortsatt hadde lang levetid og måtte komme foran internasjonal virksomhet, at flertallet lyttet til Statoils argumenter – og at det norske samfunnets interesser ikke nødvendigvis korresponderte med selskapets ønsker.²⁴⁹

²⁴⁷ Arbeiderpartiets landsmøteprotokoll 2000: 29.

²⁴⁸ Ibid: 84-85.

²⁴⁹ Ibid: 65-67.

Til tross for en relativt bred protestbevegelse i partiet kom landsmøtet frem til et kompromiss. Dette ble vedtatt med et overveldende flertall.²⁵⁰ Landsmøtet gikk inn for at Statoil kunne delprivatiseres, men at staten fortsatt skulle være majoritetsseier med minst to tredjedeler av aksjene. Dette ble begrunnet med at selskapet måtte få muligheten til å vokse og inngå allianser for å møte sterkere konkurranse nasjonalt og internasjonalt. Videre gikk Ap inn for at SDØEs nåværende og fremtidige andeler i all hovedsak skulle forbli i statlig eie, men at begrensede andeler på sokkelen kunne overføres/selges til Statoil og Hydro der det totalt sett ville gi en bedre verdiskaping og ressursutnyttelse.²⁵¹ Etter landsmøtet brøt det ut strid om hva vedtaket innebar. Finn Lied mente begrensede SDØE-andeler betydde 10 prosent, mens Akselsen mente staten kunne selge opp til 40 prosent.²⁵² Dette tolkningsspørsmålet hadde dog liten betydning da det måtte være flertall i Stortinget for et vedtak – et flertall Ap ikke kunne sikre alene. Etter vedtaket uttalte konsernsjefen i Statoil, Olav Fjell, at «jeg oppfatter det som en klar støtte til Statoils eget forslag om videreutviklingen av selskapet. Jeg imøteser med stor interesse regjeringens proposisjon».²⁵³ Da vedtaket i stor grad ble tatt på bakgrunn av Statoils egne argumenter, var det ikke underlig at konsernsjefen var tilfreds med vedtaket på Aps landsmøte.

Som vist over var det mye motstand internt i partiet. Men saken hadde også bred støtte i Ap, og dette var grunnen til at Norges daværende største parti gikk inn for delprivatisering. Motstanden kom særlig fra venstresiden i partiet og fra fylkeslag som hadde liten tilknytning til oljeindustrien. Ryggvik hevder at det også var stor skepsis til delprivatisering i mer oljerelaterte deler av partiet, men at Statoil her hadde et fastere nettverk til de viktigste beslutningstakere.²⁵⁴ Påvirkningen fra Statoil bar stort sett preg av å være normal lobbyvirksomhet. I ettertid har det dog vist seg at det også fantes et oljennettverk hvor Statoil hadde muligheten til å påvirke Ap.

5.6 Oljegruppen

²⁵⁰ Bergens Tidende 13.11.2000: *Nå skal barnet ut i verden.*

²⁵¹ Arbeiderpartiets landsmøteprotokoll 2000: 207-208.

²⁵² Aftenposten 13.11.2000: *Arbeiderpartiets landsmøte enstemmig, men uenighet i Ap.*

²⁵³ Orienteringsnotat vedrørende videreutvikling av Statoil og SDØE, til Statoilstyret fra Olav Fjell, 14.11.2000, Statoil, arkivstk 11.C95.366-8, Iron Mountain Norge.

²⁵⁴ Ryggvik 2009: 273-274.

I januar 2004 skrev Dagsavisen at det hadde eksistert et skjult oljenettverk i Ap, og at verken partiets sentralstyre eller energifraksjonen i Stortinget hadde vært orientert om dette.²⁵⁵

Nettverket ble betegnet som oljegruppen. Den hadde eksistert i over 20 år da delprivatiseringsprosessen foregikk. Oljegruppen ble startet på 1980-tallet av tidligere nærings- og energiminister Finn Kristensen. Men gruppens leder og største drivkraft var Egil Bergsager. Det skal ha vært Bergsager som hovedsakelig avgjorde hvem som fikk delta i det skjulte nettverket, hvor sentrale spørsmål innen olje, energi og industripolitikk ble diskutert.

Oljegruppen besto av mange sentrale olje- og energipolitikere i Ap – blant dem Stoltenberg, Akselsen, Nordtun, Frøiland og Schjøtt-Pedersen. Alle disse var sentrale i delprivatiseringsprosessen og positivt innstilt til forslaget. Akselsen, som var olje- og energiminister da eierskapet i Statoil ble endret, og Nordtun, som var leder for energi- og miljøkomiteen i Stortinget da delprivatiseringen ble vedtatt, bekreftet begge at saken var oppe som tema i gruppen da prosessen foregikk, men Akselsen presiserte at det var generelle diskusjoner, og at spesifikke forslag ikke ble drøftet.²⁵⁶

I gruppen deltok også industritopper fra næringslivet og flere aktører tilknyttet Statoil. Norvik bekrefter at han var medlem, men hevder han ikke deltok da han var konsernsjef i Statoil.²⁵⁷ Det skal derimot ha vært flere aktører tilhørende Statoil som møtte i gruppen under prosessen. Norviks nærmeste rådgiver i initiativfasen, Tom Therkildsen, skal ha vært til stede i gruppen under prosessen. Willy Olsen skal også ha møtt i gruppen under prosessen – han var informasjonsmedarbeider i Statoil og rådgiver for både Norvik og Fjell. Videre skal Rune Bjerke, som var nestleder i Statoil-styret frem til sommeren 2000, også ha deltatt da privatiseringsdiskusjonen pågikk. Det har derfor blitt spekulert i om aktører fra Statoil påvirket Aps støtte til delprivatiseringen gjennom oljegruppen.²⁵⁸ Dette ville ikke vært unaturlig da det ligger i lobbyvirksomhetenes egenart at viktige deler av den foregår i lukkede rom unntatt fra offentlighetens søkelys.²⁵⁹

Therkildsen og Olsen skal ha argumentert for delprivatisering på møter i oljegruppen så tidlig som i 1999.²⁶⁰ Therkildsen var, som tidligere nevnt, sentral i utformingen av Statoils

²⁵⁵ Dagsavisen 28.01.2004: *Skjult Ap-nettverk for oljeinteressene.*

²⁵⁶ Dagsavisen 29.01.2004: *Sentrale da Statoil ble delprivatisert.*

²⁵⁷ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

²⁵⁸ Dagsavisen 29.01.2004: *Sentrale da Statoil ble delprivatisert.* Dagsavisen 12.04.2004: *Kunne hindret Statoil-salget.* Klassekampen 26.09.2007: *Oljegruppa lever videre.*

²⁵⁹ Espeli 1999: 283.

²⁶⁰ Eger 2008: 99.

utredning, og han var også involvert i prosessen for Ap. At privatiseringstilhengere fra Statoil fikk anledning til å fremme delprivatisering i møter med sentrale Ap-politikere før beslutningen ble tatt i partiet, er et tegn på at Statoil hadde muligheten til å påvirke Aps støtte til forslaget. At sentrale privatiseringsmotstandere og Ap-skikkelser, slik som Finn Lied, ikke ble invitert til å delta i gruppen, styrker denne antagelsen.²⁶¹ På den annen side, hevder Stoltenberg, som på mange måter var en av prosessens mest sentrale beslutningstakere, at han sjeldent deltok, og at gruppen hadde liten påvirkning på hans standpunkt i saken.²⁶² For Stoltenberg var det i større grad samtaler med Norvik, Hågensen og Jagland som avgjorde hans standpunkter i oljepolitikken. Eger hevder også – gjennom anonymiserte intervjuer med flere informanter og medlemmer av gruppen – at den hadde liten innflytelse da delprivatiseringsprosessen pågikk.²⁶³ Det finnes altså ikke et tilstrekkelig kildegrunnlag for å hevde at oljegruppen hadde betydelig innflytelse på prosessen. Men med tanke på at det var sentrale tilhengere av endret eierskap fra både Ap og Statoil som deltok i gruppen, er det tydelige at Statoil i alle fall hadde muligheten til å påvirke Aps holdning til delprivatiseringen gjennom denne.

5.7 Vedtaket

15. desember 2000 la Stoltenberg-regjeringen frem stortingsproposisjonen om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE. Proposisjonen la opp til å introdusere flere eiere i Statoil. Dette ble begrunnet med at det ikke lenger var hensiktsmessig å eie Statoil for å oppnå samfunnsmessige mål, at EØS avtalen la føringer på bruken av selskapet som et politisk virkemiddel, at Statoil var et internasjonalt selskap og derfor mer krevende å eie, at delprivatisering ville gi Statoil tilsvarende forretningsmessige betingelser som Hydro, at selskapet ville bli mer effektivt drevet, at selskapet ville få større mulighet til å ekspandere ved bruk av aksjer som betalingsmiddel, at konkurransekraften og verdiskapingen til selskapet ville bli styrket og at Statoil opererte i et kommersielt miljø der aktørene – kunder, partnere og leverandører – i all hovedsak var private.²⁶⁴ Argumentene for delprivatisering av statsoljeselskapet var altså svært sammenfallende med de argumentene som Statoil hadde

²⁶¹ Martinsen 2004: 116-117.

²⁶² Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

²⁶³ Eger 2008: 99.

²⁶⁴ St. prp. nr. 36 (2000-2001): 37-38.

fremlagt nesten halvannet år i forveien. Dette viser tydelig hvordan Statoil påvirket støtten til forslaget, men det er også et tegn på at politikere og embetsmenn var enige i de argumentene som selskapet hadde fremlagt.

I den tilhørende innstillingen viste det brede flertallet i energi- og miljøkomiteen til at målet om å bygge opp petroleumskompetansen var nådd, og at det derfor ikke var nødvendig med statlig eierskap for å videreutvikle kompetansen.²⁶⁵ Videre pekte flertallet på at de økonomiske og styringsmessige begrunnelsene for helstatlig eierskap ikke lenger var relevante. Dels fordi et for omfattende statlig eierskap kunne redusere incentivene til økt verdiskaping på sokkelen, og dels fordi styringen av virksomheten bedre kunne sikres gjennom andre virkemidler enn helstatlig eierskap i selskaper.²⁶⁶ Det ble dessuten lagt vekt på at staten kunne utføre sin oppgave som kontrollør og regulator på en mer effektiv måte med mindre omfang av statlig eierskap.

26. april 2001 sto innstillingen fra energi- og miljøkomiteen om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE på Stortingets dagsorden. Stortingsdebatten viste at det var stort flertall for å delprivatisere Statoil og overføre deler av SDØE til selskapet. Sp og SV mente det ikke fantes gode argumenter for delprivatisering, og de to partiene la frem et forslag om at Statoil skulle forbli et helstatlig selskap.²⁶⁷ De to partiene var dog åpne for at deler av SDØE kunne overføres til Statoil og Hydro. Alle de andre partiene var for delprivatisering, mens FrP var mest opptatt av at utenlandske selskaper burde ha lik mulighet til å kjøpe SDØE-andeler, at 15 prosent av Statoils aksjer burde gis bort til det norske folk og at staten burde selge seg ned til en tredjedel eierskap i selskapet i løpet av ti år.²⁶⁸ Det var til slutt et overveldende flertall – bare Sp og SV var imot delprivatisering. Stortinget fattet følgende vedtak:²⁶⁹

Stortinget samtykker i at Olje- og energidepartementet får fullmakt til:

1. å selge SDØE-andeler tilsvarende 21,5 prosent av SDØEs verdi til Den norske stats oljeselskap a.s, Norsk Hydro og andre,

²⁶⁵ Innst. S. nr. 198 (2000-2001): 6.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ Møte i Stortinget 26.04.2001, sak nr. 2 – Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE (tilgjengelig på internett: <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/referater/stortinget/2000-2001/s010426.pdf>), Stortinget.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

2. at Den norske stats oljeselskap a.s dels skal betale for SDØE-andeler i kontanter, dels vil SDØE-andeler kunne inngå i selskapet som tingsinnskudd, og å ta endelig stilling til den mest hensiktsmessige betalingsform i lys av den best egnede kapitalstruktur for oljeselskapet,
3. å foreta et bytte av SDØE-andeler mellom staten og Den norske stats oljeselskap a.s, slik at staten reduserer sine andeler i Europipe II og utvalgte felt og øker sine andeler i Norpipe og Statpipe og får eierandeler i råoljeterminalen på Mongstad,
4. å åpne for nye eiere i Den norske stats oljeselskap a.s med inntil 1/3 av selskapets verdi. I første omgang vil det tas inn nye eiere tilsvarende 15-25 prosent av selskapets verdi. Dette vil skje ved emisjon og nedsalg av statens aksjer,
5. å opprette et nytt statsaksjeselskap for ivaretagelse av SDØE, og
6. å opprette et nytt statsaksjeselskap for transport av naturgass.

5.8 Konklusjon

Statoils påvirkning på holdningen til Høyre, FrP, SV og Sp var ikke særlig sterk. Disse partienes prinsipielle standpunkt var såpass tydelig at selskapet hadde liten innflytelse på deres syn. Selv om det kan virke som at Statoil klarte å omvende Arnstad til en viss grad.

Selskapets påvirkning på Venstre og KrFs støtte til delprivatisering virker noe sterkere. Begge partiene hadde gått inn i regjeringssamarbeid med et klart standpunkt – at Statoil skulle forbli helstatlig. Bondevik-regjeringen la også frem stortingsmeldinger om oljevirkksomheten både i mai 1998 og i mai 1999. Det var ingen antydning i disse meldingene om en delprivatisering av Statoil. På nyåret i 2000 hadde begge partiene åpnet for delprivatisering. Begge partiene gikk altså inn for delprivatisering etter at Statoil hadde presentert selskapets synspunkter. Da partiene tok sine standpunkter ved årsskiftet 1999-2000, var det bare Statoil og Hydro som hadde kommet med utredninger angående saken. Ledelsen i Statoil hadde også, som nevnt i kapitel tre, hatt møter med alle de politiske partiene i Stortinget i løpet av 1999. Det er

vanskelig å måle Statoils påvirkning på partiene fordi politikerne kunne ha kommet frem til samme standpunkt på egenhånd. Men med tanke på at det ikke lå noen annen utredning til grunn for Venstre og KrFs støtte til saken, og med kjennskapen til Statoils lobbyvirksomhet overfor partiene, er det naturlig å konkludere med at Statoil hadde noe påvirkning på de to partienes holdning til delprivatisering. Dog må det nevnes at begge satt i en mindretallsregjering da de tok avgjørelsen. For en mindretallsregjering er det vanskelig å ha Stortinget mot seg i en så viktig sak. Med tanke på at ledelsen i Ap tidlig ga signaler om støtte til saken, og at det var Ap som ville sikre flertall i Stortinget på den ene eller den andre siden, kan det tenkes at de to regjeringspartienes standpunkt ble noe påvirket av dette.

Statoils påvirkning på Aps støtte til delprivatisering bar stort sett preg av å være normal lobbyvirksomhet. Men som vist hadde selskapet et bredt kontaktnettverk i partiet, som avgjorde saken. De uformelle samtalene mellom Norvik, Hågensen og Stoltenberg var påvirkning fra Statoil fordi både Norvik og Hågensen var tilknyttet selskapet. Disse samtalene ville trolig ikke funnet sted uten Norviks og Hågensens brede nettverk i Ap. Stoltenberg var viktig å overbevise fordi han hadde stor innflytelse i partiet. Jagland var tidlig skeptisk til delprivatiseringsdiskusjon før stortingsvalget i 2001, og han uttrykte i september 1999 at han var negativ til Statoils forslag om SDØE. Men på landsmøtet til Ap i november 2000 argumenterte han sterkt for både delprivatisering og overføring av SDØE-andeler. Det er tydelig at noen klarte å endre hans mening. Det var en bred protestbevegelse i Ap, men på landsmøtet ble delprivatisering vedtatt med overveldende flertall. Dette tyder på at flere endret mening, men det kan også skyldes partidisiplin.

Videre er oljegruppen og seminarene i de viktige oljefylkene nok et eksempel på Statoils tilknytning til Ap. Bjerke, Hermansen og Therkildsen var tilknyttet, eller tidligere tilknyttet Statoil da de holdt innledning på seminarene. Alle var for øvrig tidligere Ap-menn, og Therkildsen ble ansatt som statssekretær for Stoltenberg da partiet dannet regjering i mars 2000. Her arbeidet Therkildsen videre med privatiseringssaken. Han var også en bidragsyter til utredningsgruppen i Ap. Debattopplegget som gruppen utarbeidet ble brukt som grunnlagsdokument for behandlingen i Aps sentralstyre, landsstyre og senere på landsmøtet. Ledelsen i Ap hadde dessuten flere møter med ledelsen i Statoil før partiet hadde tatt endelig standpunkt på landsmøtet. At konsernrådgiverne i Statoil kontinuerlig satt og svarte på avisinnleggene fra Oslo-Ap, var åpenbart et forsøk på å påvirke de negative røstene i partiet.

Men det er naturlig å konkludere med at det var Statoils tette kontaktnettverk i Ap som var det avgjørende. Ap-ledelsens argumenter var svært sammenfallende med Statoils argumenter.

6 Konklusjon

At Statoil tok initiativet, er en svært sentral faktor i prosessen. Hadde ikke selskapet satt i gang debatten ville delprivatisering ikke blitt en realitet. Som vist hadde Norvik tidlig ambisjon om delprivatisering, men omstruktureringene i bransjen og den lave oljeprisen førte til at ambisjonen ble omsatt til handling. Konsernsjefen hadde dessuten støtte fra konsernledelsen og styret i selskapet.

Videre var Norvik fullt klar over at det var Ap som ville avgjøre saken. Konsernsjefen hadde drøftet ideen med både Stoltenberg og Hågensen før han tok initiativet. Han hadde rett og slett brukt tid på uformell møtevirksomhet med to av de mest avgjørende aktørene i beslutningsprosessen. Hågensens støtte ga ryggdekning til Stoltenberg da beslutningsprosessen begynte internt i Ap. LO-lederen hadde stor innflytelse på venstresiden i Ap og LO. Det var også her motstanden kom fra. I tillegg var det skeptiske røster blant den eldre garde i partiet. Denne motstanden var forventet, og det var en hovedgrunn til at det på forhånd ble lagt så stor vekt på å sikre Hågensens støtte til delprivatiseringen.

En viktig grunn til at motstanden var forutsigbar er at den var svært ideologisk fundert. Den kom først og fremst fra SV, Sp og deler av Ap og LO. Motstanden bar preg av skepsis til Statoils internasjonalisering. Selskapet ble opprettet helstatlig for å ivareta norske interesser på norsk sokkel. Motstanderne mente at Statoils primære oppgave fortsatt skulle være å ivareta nasjonenes interesser på norsk sokkel, mens det sekundære måtte være å satse utenlands. Altså at målet med Statoil fortsatt var det samme som da selskapet ble opprettet. Det var på en måte ideologiske holdninger mot strukturelle endringer i eierskapet som hadde vært så vellykket i tre tiår. Motstanderne ga dessuten uttrykk for skepsis til å alliere seg med høyresiden i en privatiseringssak, dette var spesielt synlig i Ap. Et parti som SV var motstander av privatisering generelt. Men det mest sentrale argumentet til motstanderne dreide seg om en slags ressursnasjonalisme. Naturressurser, slik som olje og gass, måtte være heleid av staten for å hindre at markedskreftene og utenlandske kapitalkrefter skulle få innflytelse over disse på bekostning av det norske folk og samfunn. Motstanderne fryktet rett og slett at staten og felleskapet med delprivatisering ville gi avkall på kontrollen over ressursene i Nordsjøen.

En klar indikasjon på motstandens ideologiske preg får man ved å se på lignende saker som også har dreid seg om kontroll med naturressurser. Som vist var de politiske skillelinjene

nesten identiske ved delprivatiseringen som de var ved EF/EU debatten på sytti- og nittitallet. Disse debattene dreide seg også i stor grad om kontroll med naturressurser, og argumentene bar preg av skepsis mot markedets innflytelse på utnyttelsen av disse. En sentral delprivatiseringsmotstander som Finn Lied har riktignok vært for norsk medlemskap i EU, men i 2006 uttalte Lied at han da var motstander av EU – nettopp fordi unionen var blitt for «liberalistisk og markedsstyrt».²⁷⁰ Et nyere eksempel er Acer-diskusjonen i 2018.²⁷¹ Acer er et EU-byrå med ansvar for å koordinere de nasjonale energibyråenes arbeid med EUs energiunion. Det har vært stor debatt i 2018 om Norges tilslutning til Acer. Motstanderne har gitt uttrykk for at EU gradvis vil få mer kontroll over hvor og hvordan norske kraftressurser skal utnyttes. De har fryktet at tilslutning til Acer vil føre til at Norge mister sin suverenitet over kraftressursene i landet. Norsk selvråderett over norske ressurser vil gå tapt har kritikerne ment. Det er altså snakk om en lignende type ressursnasjonalisme som preget motstanden til delprivatiseringen av Statoil. De politiske skillelinjene i Acer-diskusjonen er dessuten svært sammenfallende med skillelinjene i diskusjonen om Statoils delprivatisering. SV og Sp har vært de klareste motstanderne til Acer, mens Høyre og FrP har vært de klareste forkjemperne – akkurat som ved delprivatiseringen. Venstre fulgte etter og stemte ja til Acer, som partiet også gjorde ved delprivatiseringen. KrF stemte nei til Acer tilslutning, men var i tvil – som partiet også var i delprivatiseringsprosessen. I Ap var det stor konflikt rundt Acer saken. Partiledelsen var for, mens for eksempel AUF var imot. Altså var det lignende splittelse internt i partiet som ved diskusjonen om delprivatisering. Ap gikk til slutt inn for å støtte tilslutning til Acer, og partiet ble derfor tungen på vektskålen – som det også ble under delprivatiseringsdiskusjonen.

Støtten til delprivatiseringen var også ideologisk fundert. Norvik hadde en holdning som gikk ut på at vekst var det eneste riktige for et selskap som skulle lykkes. Dette var en ideologi som også dominerte industrien han var en del av. Det synes i den internasjonale ekspansjonen, privatiseringene og fusjonene som preget oljeindustrien på nittitallet. Norvik kom fra det private næringslivet og forvaltet en ideologi som gikk ut på at det var mer effektivitet og mer profesjonelt eierskap i det private. Han var på en måte en eksponent for den markedsliberalistiske «bevegelsen» i Norge, en slags agent for de nyliberalistiske tankene

²⁷⁰ Finn Lied intervjuet av Cathrine Sandnes 2006.

²⁷¹ Acer (Agency for the Cooperation of Energy Regulators) er EU-byrået for samarbeid mellom energiregulatorer. EUs tredje energipakke er rettsgrunnlaget for Acer, som ble grunnlagt i 2009.

som var typiske og utbredte i samtiden. Denne oppfatningen var også den dominerende tankegangen til resten av ledelsen i selskapet – både under Norvik og Fjell.

Statoils første konsernsjef, Arve Johnsen, var enig med Norvik i at det var selskapets utvikling og mulighet for vekst som var det viktigste. Johnsen var ikke like opptatt av Statoils rolle som redskap for den norske staten som han var da han sto i front for etableringen av statsoljeselskapet. Han var mer opptatt av kompetansen som fantes i det private enn resursnasjonalismen som motstanderne var så opptatt av. Tormod Hermansen hadde ledet utvalget som la premissene for den sterke fristillingen omkring tusenårsskiftet. Videre var han som konsernsjef i Telenor en viktig pådriver for at selskapet ble børsnotert, og i Statoil-styret var han en av de fremste forkjemperne for delprivatiseringen av selskapet. Både Johnsen og Hermansen var på en måte representanter for markedsliberalismens ånd.

Johnsen, Hermansen, Norvik og Stoltenberg var alle tilknyttet, eller tidligere tilknyttet Ap.²⁷² De var alle eksponenter for det «nye», mer markedsliberalistiske Ap. Finn Lied, Haakon Lie og Jens Chr. Hauge representerte det mer sosialdemokratiske Ap. De var opptatt av statlig eierskap og kontroll med naturressurser, mens Stoltenberg og den nye generasjonen i partiet la mer vekt på de fordelene med forvaltningen av naturressursene som de mente fantes i en mer nyliberalistisk tilnærming. Delprivatiseringen av Statoil er ett av de fremste eksemplene på det som tyder på en ideologisk reorientering i partiet.²⁷³

Da Statoil tok initiativet til delprivatisering, ble de politiske skillelinjene tydelige. Høyresiden i norsk politikk, representert med Høyre og FrP, var av rene ideologiske grunner for, mens SV og Sp var imot – også på ideologisk grunnlag. Sentrumspartiene, Venstre og KrF, var mer i tvil – som partiene ofte har vært da det har dreid seg om eierskap til naturressurser. Begge endte med å støtte saken, og som vist ble de trolig påvirket av Statoil. Dog er påvirkningsaspektet mer sentralt da det gjaldt Ap. Som i de fleste andre politiske beslutninger om statlig eierskap, var det Ap som avgjorde saken – og det visste Statoil.

Statoils påvirkning på Ap bar stort sett preg av å være normal og profesjonell lobbyvirksomhet. At selskapets lobbyvirksomhet var svært profesjonell og vellykket, er ikke

²⁷² Alle fire var for øvrig utdannet som økonomer. Johnsen og Norvik var siviløkonomer, mens Hermansen og Stoltenberg var samfunnsøkonomer.

²⁷³ En lignende reorientering finner man hos Aps søsterparti i Storbritannia, Labour Party. Under ledelse av Tony Blair beveget partiet seg i retning av en mer nyliberalistisk politikk fra midten av nittitallet. I sammenheng med partiets bevegelse til høyre fikk det betegnelsen «New Labour», en kontrast til «Old Labour», som var en betegnelse brukt om eldre, mer venstreorienterte medlemmene av partiet.

underlig. Harald Espeli, som har forsket på lobbyvirksomhet rettet mot Stortinget, viser hvordan lobbyvirksomheten rettet mot parlamentariske beslutningstakere ble profesjonalisert i 70- og 80-årene ved at bedrifter som Hydro, Saga og Statoil ikke bare økte den formaliserte kontakten med stortingspolitikere, men også bedrev møtevirksomhet i egen regi for å skape flere og bedre kontakter i stortingsmiljøet.²⁷⁴ Særlig den uformelle lobbyvirksomheten rettet mot parlamentariske beslutningstakere økte med oljeindustriens gjennombrudd i Norge, og det var nettopp slik type uformell påvirkning som dominerte delprivatiseringsprosessen. Statoil var dessuten et selskap med mye makt og innflytelse i norsk politikk.

Statoils kontaktnettverk i Ap var også glimrende – dette var en avgjørende faktor for at delprivatiseringen av statsoljeselskapet ble en realitet. Som vist hadde Norvik en fortid i partiet, Hågensen var både styremedlem i Statoil og LO-leder da initiativet ble tatt, Bjerke ble nestleder i Statoil-styret midt i prosessen og hadde en fortid i Ap, mens Therkildsen var involvert i prosessen både fra selskapets side og Aps side. Både Norvik, Hågensen, Bjerke og Therkildsen argumenterte for delprivatisering i sentrale Ap-miljøer og blant sentrale beslutningstakere i partiet før Ap hadde tatt endelig standpunkt i saken. Therkildsen var også rådgiver for utredningsgruppen i Ap, og han bidro derfor til debattopplegget som var ett av de viktigste dokumentene til grunn for behandlingen i Aps partiorganisasjon. I ettertid har det vist seg at Statoil også hadde mulighet til å påvirke partiet gjennom den såkalte oljegruppen.

Motstanden internt i Ap kom til syne ut over våren 2000, men den ble mobilisert på et tidspunkt da prinsippene for det nye eierskapet på mange måter allerede var lagt. Da hadde Statoil fremlagt sin privatiseringsutredning, som vist var denne rapporten en av de viktigste premissleverandørene for beslutningstakerne i prosessen. OED hadde utnevnt et nytt privatiseringsvennlig styre som igjen hadde utnevnt en ny privatiseringsvennlig konsernledelse. I departementet var det dessuten stor støtte til forslaget – hadde det sterke embetsverket sagt nei til delprivatisering ville det trolig aldri skjedd. Da motstanden ble mobilisert, hadde departementet kommet langt i forhandlingene med selskapet. Innleide eksterne rådgivere var godt i gang med å utrede saken og var positive til forslaget. Både Hydro og NHO hadde også fremlagt rapporter som stilte seg positive til forslaget. Forsøket på å stanse delprivatisering var derfor kun et overkommelig hinder for de kreftene som gikk i retning av endret eierskap.

²⁷⁴ Espeli 1999: 171-217.

I Ap hadde dessuten forslaget bred støtte, og dette var grunnen til at Norges daværende største parti gikk inn for delprivatisering. Statsminister Stoltenberg var for og partileder Jagland fulgte noe mindre entusiastisk med. Olje- og energiminister Akselsen og finansminister Schjøtt Pedersen var positive til forslaget. Det samme var alle av de mest sentrale aktørene i partiets energi- og miljøfraksjon – blant dem Tore Nordtun, som var leder for energi- og miljøkomiteen i Stortinget da avgjørelsen ble tatt, Torny Pedersen, som var medlem av samme komite under hele prosessen, Ranveig Frøiland, som var oljeminister i Jaglands regjering og leder for Hordaland-Ap og nevnte Stoltenberg og Akselsen. De var alle eksponenter for den mer markedsliberalistiske tilnærmingen i partiet.

Videre var utvalget som LO hadde nedsatt for å utrede delprivatisering støttende til forslaget. Lars Anders Myhre, NOPEFs leder, var særlig viktig for å overvinne motstanden i partiet fordi han hadde stor innflytelse i både LO og Ap²⁷⁵. Både LO-leder Hågensen og nestleder Balstad var også forkjempere for delprivatisering. Norvik mener det ikke hadde vært mulig å få gjennom saken uten Hågensens støtte, og på spørsmål om det hadde vært mulig å vinne konflikten i Ap uten Hågensen og LO med på laget, svarer Stoltenberg at «nei, det hadde aldri skjedd».²⁷⁶ Motstanden i Ap kom dessuten fra fylkespartier med liten tilknytning til oljeindustrien og stor offentlig sektor, blant dem Oslo-Ap, mens støtten kom fra «oljefylker» som hadde tett kontakt med industrien, blant dem Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag. I disse fylkene var det lokale interesser og ønsket om nærings- og sysselsettingsmessige fordeler som ble utslagsgivende for støtten. Det fantes trolig skepsis til delprivatisering også i mer oljerelaterte deler av partiet, men her hadde Statoil et langt tettere nettverk til de viktigste beslutningstakerne.

Delprivatiseringen ble vedtatt i Stortinget 26. april 2001, og Statoil ble børsnotert 18. juni 2001. Vedtaket innebar også at Statoil fikk rett til å kjøpe 15 prosent av SDØE. I første omgang beholdt den norske staten 81.7 prosent av eierandelene i selskapet. Etter videre nedsalg i 2004 og 2005 ble den norske statens eierandel i Statoil redusert til 70.9 prosent. Fra og med 2009 er den norske statens eierandel i Statoil 67 prosent.

²⁷⁵ Lerøen 2002: 99. Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

²⁷⁶ Intervju med Harald Norvik 25.04.2017. Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

Kilder og litteratur

Arkivoversikt:

Iron Mountain Norge

Diverse presentasjoner og referater fra møter mellom Statoil og Olje- og energidepartementet, Statoil, arkivstykkenummer: -PRIVAT-0003.

Innkallelser til styremøter og sakspapirer for perioden 28.01.1998 til 24.11.1998, Statoil, arkivstykkenummer: 11.C95.366-6.

Innkallelser til styremøter og sakspapirer for perioden 26.01.1999 til 05.12.1999, Statoil, arkivstykkenummer: 11.C95.366-7.

Innkallelser til styremøter og sakspapirer for perioden 17.01.2000 til 13.12.2000, Statoil, arkivstykkenummer: 11.C95.366-8.

KL-meeting 02.05.2000 til 12.02.2001, Statoil, arkivstykkenummer: 11.S95.294-6.

Signert styremøteprotokoll for perioden 26.08.1996 til 03.05.1999, Statoil, arkivstykkenummer: 11.S95.333-3.

Signert styremøteprotokoll for perioden 18.05.1999 til 21.03.2002, Statoil, arkivstykkenummer: 11.S95.333-4.

Statsarkivet i Stavanger, Statoilarkivet

Problemstillinger vedrørende en eventuell delprivatisering, 24.01.1990, Pa 1339-Statoil ASA: Eg-L0016, arkivstykkenummer: 10.C95.223-1.

Statoils strategiplan for 1990 (Statoil mot 2000), 03.05.1990, Pa 1339-Statoil ASA: Abb-L0020, arkivstykkenummer: 00.S95.103-7.

Avisartikler:

Adresseavisen 18.01.2000: *Statoil i spill.*

Adresseavisen 15.08.2000: *Sp vil holde på Statoil.*

Adresseavisen 06.10.2000: *Statoil – en besynderlig argumentasjon.*

Aftenposten 22.01.1999: *Vil ha Nytt olje-Norge.*

Aftenposten 22.01.1999: *Produksjon av olje og gass bør være statlig.*

Aftenposten 18.02.1999: *Arve Johnsen vil ha utenlandske medeiere i Statoil.*

Aftenposten 18.02.1999: *Får «ris» av tidligere sjef.*

Aftenposten 09.08.1999: *Ap-topp åpner for delprivatisering.*

Aftenposten 14.08.1999: *Bare SV sier nei til delprivatisering.*

Aftenposten 27.04.2000: *Forskningscenteret ECON: Vil samle Statoil, Hydro og Statkraft i ett selskap.*

Aftenposten 20.06.2000: *Frykter at Statoil kan bli en taper.*

Aftenposten 07.09.2000: *Full splittelse i LO om delprivatisering.*

Aftenposten 08.11.2000: *Dyre råd til Akselsen.*

Aftenposten 13.11.2000: *Arbeiderpartiets landsmøte enstemmig, men uenighet i Ap.*

Aftenposten 06.03.2001: *Fransk-norsk front mot oljeprivatisering.*

Bergens Tidende 21.10.2000: *Økonomiske notiser.*

Bergens Tidende 13.11.2000: *Nå skal barnet ut i verden.*

Dagbladet 02.02.1999: *Statro og Hydoil?*

Dagens Næringsliv 26.01.1999: *Ingen hast med Statoil-debatt.*

Dagens Næringsliv 27.01.1999: *Statoil lobber blant partiene.*

Dagens Næringsliv 14.05.1999: *En Boomerang.*

Dagens Næringsliv 10.08.1999: *Ap-utvalg skal vurdere Statoil.*

Dagens Næringsliv 14.08.1999: *Politikerne delt i synet.*

Dagens Næringsliv 24.08.1999: *Ingen Storm om Statoil-privatisering.*

Dagens Næringsliv 25.08.1999: *To år før Statoil er klar for børs.*

Dagens Næringsliv 24.09.1999: *Forvaltningen av oljeformuen.*

Dagsavisen 29.04.1999: *Vil ikke låse seg til Statoil-løsning.*

Dagsavisen 14.08.1999: *Vil ha bredt oljekompromiss.*

Dagsavisen 02.09.1999: *Vil ha den siste olje.*

Dagsavisen 24.09.1999: *Jagland knuser Statoils drøm.*

Dagsavisen 24.09.1999: *Videreutvikling av Statoil og SDØE.*

Dagsavisen 28.01.2004: *Skjult Ap-nettverk for oljeinteressene.*

Dagsavisen 29.01.2004: *Sentrale da Statoil ble delprivatisert.*

Dagsavisen 12.04.2004: *Kunne hindret Statoil-salget.*

Klassekampen 29.04.1999: *Gir bort arvegullet.*

Klassekampen 14.08.1999: *Støtter ikke Statoils røvertøkt.*

Klassekampen 26.09.2007: *Oljegruppa lever videre.*

Nordlys 17.01.2000: *Statoil splitter sentrum.*

Norsk Telegrambyrå (NTB) 08.12.1999: *Arnstads oljeopplegg avvises ikke.*

Norsk Telegrambyrå (NTB) 22.05.2000: *Delprivatisering av Statoil skaper strid i Ap.*

Norsk Telegrambyrå (NTB) 09.06.2000: *LO-utvalg åpner for delprivatisering av Statoil.*

Rogalands Avis 27.01.1999: *Ber Norvik finne seg en ny jobb.*

Verdens Gang 23.01.1999: *Hva vil vi med Statoil?*

Verdens Gang 12.05.2000: *Selger Statoil.*

Verdens gang 24.05.2000: *Opprør mot Jens.*

Verdens gang 25.06.2000: *Krise for Jens.*

Verdens gang 27.06.2000: *Partisekretær skal stoppe Jens.*

Verdens gang 04.11.2000: *Ungdom i Opprør.*

Intervjuer og samtaler

Intervju med Harald Norvik 25.04.2017.

Intervju med Jens Stoltenberg 19.01.2018.

Intervju med Karl-Edwin Manshaus 30.01.2018.

Intervju med Marit Arnstad 13.02.2018.

Intervju med Yngve Hågensen 07.02.2018.

Samtale med Elisabeth Berge 02.11.2017.

Samtale med Harald Norvik 09.03.2017.

Offentlige dokumenter

Det Norske Arbeiderparti (2000): *Oljen og gassen vår felles eiendom.* Vedtak fra Arbeiderpartiets landsstyremøte 11.02.2000.

Det Norske Arbeiderpartiet (2000): *Landsmøteprotokoll fra Det Norske Arbeiderpartiets landsmøte 2000.* Arbeiderpartiets landsmøte 9-12.11.2000.

Innst. S. nr. 211 (1998-1999): *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om olje- og gassvirksomheten.*

Innst. S. nr. 221 (1998-1999): *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om tillegg til St.meld. nr. 46 (1997-1998) om olje- og gassvirksomheten; oljemarkedspolitik og rammebetingelser.*

Innst. S. nr. 198 (2000-2001): *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE.*

Møte i Stortinget 26.04.2001: Sak nr. 2 – *Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE.*

St.meld. nr. 46 (1997-1998): *Olje- og gassvirksomheten.*

St.meld. nr. 37 (1998-1999): *Tillegg til St meld nr 46 (1997-1998) om olje- og gassvirksomheten; oljemarkedspolitik, rammebetingelser, Investeringsutvalgets rapport om kostnadsoverskridelsene i Åsgardkjeden.*

St.meld. nr. 39 (1999-2000): *Olje- gassvirksomheten.*

St.prp. nr. 66 (1999-2000): *Om Telenor.*

St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Eierskap i Statoil og fremtidig forvaltning av SDØE.*

Vedlegg 1 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Videreutvikling av Statoil og SDØE – Statoil-styrets rapport av 13. august 1999.*

Vedlegg 2 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Ivaretakerordning for SDØE – brev fra Statoil av 1. september 1999.*

Vedlegg 3 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Norsk Hydros vurdering av det statlige engasjementet i oljevirksomheten – brev fra Norsk Hydro av 1. september 1999.*

Vedlegg 4 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Uttalelse fra den internasjonale oljeindustri om fremtidig disponering av statens direkte økonomiske eierandel i utvinningstillatelsene – brev fra Oljeindustriens Landsforening og Norsk oljeforening for rettighetshavere av 10. november 1999.*

Vedlegg 5 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) og statlig/privat eierskap i oljesektoren – brev fra Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) den 29. mars 2000.*

Vedlegg 6 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Report on the structure of the State's oil and gas interests Submission to the Norwegian Ministry of Petroleum and Energy - Rapport fra UBS Warburg av 8. desember 2000.*

Vedlegg 7 i St.prp. nr. 36 (2000-2001): *Sammendrag og anbefalinger til Olje- og energidepartementet vedrørende statens engasjement i petroleumsvirksomheten – rapport fra Pareto Securities ASA av 30. november 2000.*

Litteratur og trykte kilder

Amdam, Rolf Petter, Haakon Gran, Svein Olav Hansen og Knut Sogner. *Markedsøkonomiens utvikling*, 2. utgave, 5. opplag. Fagforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen, 2005.

Andersen, Svein S. og Ole Gunnar Austvik. *Norge som petroleumsland – modent for endring*, artikkel i Tranøy og Østerud (red): *Mot et globalisert Norge*. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003: ss. 373-403. Gyldendal Akademisk, 2001.

Andersen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida: Innføring i historisk forståing og metode*. Det norske samlaget, Oslo, 2012.

Byrkjeland, Martin og Ove Langeland. *Statlig eierskap i Norge 1945-2000*. Fafo-notat 2000: 22, forskningsstiftelsen Fafo, 2000.

Chandler jr, Alfred D. *Scale and scope: The dynamics og industrial capitalism*. Harvard University Press, Cambridge (MA), 1990.

Eger, Karl Magnus Løvlien. *Spillet om Statoil: En casestudie av beslutningsprosessen som endte med delprivatiseringen av Statoil*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2008.

Espeli, Harald. *Lobbyvirksomhet på Stortinget: Lange linjer og aktuelle perspektiver med hovedvekt på næringsinteresser og næringspolitikk*. Tano Aschehoug, Oslo, 1999.

Grønlie, Tore. *Statsdrift: Staten som industrieier i Norge 1945-1963*. TANO, Oslo, 1989.

Grønlie, Tore og Yngve Flo. *Den nye staten? Tiden etter 1980: Sentraladministrasjonens historie etter 1945, bind 2*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen, 2009.

Hanisch, Tore Jørgen og Gunnar Nerheim. *Norsk oljehistorie: Fra vantro til overmot? bind 1*. Norsk Petroleumsforening, Lesefelleskapet, Oslo, 1992.

Institutt for arkeologi, konservering og historie. *Statoils historie 1972-2022*. Forprosjekt, Universitetet i Oslo, 2016.

Johnsen, Arve. *Utfordringen: Statoil år*. Gyldendal, Oslo, 1988.

Kaldal, Ingar. *Trakassering og autoritære sjefer: Naturliggjøring av nyliberale tenke- og talemåter fra starten av 1980-årene*, artikkel i *Arbeiderhistorie 2012*: ss. 125-145. Årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo, 2012.

Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo, 1999.

Kjeldstadli, Knut. *Hva er nyliberalisme? Fem perspektiver*, artikkel i *Arbeiderhistorie 2012*: ss. 39-47. Årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo, 2012.

Lerøen, Bjørn Vidar. *Dråper av svart gull: Statoil 1972-2022*. Statoil, Stavanger, 2002.

Lie, Einar, Egil Myklebust og Harald Norvik. *Staten som kapitalist: Rikdom og eierskap for det 21. århundre*. Pax Forlag A/S, Oslo, 2014.

Lie, Einar. *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Universitetsforlaget, Oslo, 2012.

Martinsen, Wiktor A. *Statoil til salgs*. Kolofon, Oslo, 2004.

Myhre, Jan Eivind. *Historie: En introduksjon til grunnlagsproblemer*. Pax Forlag A/S, Oslo, 2014.

Osmundsen, Terje. *Gjøkungen: Skal Statoil styre Norge?* Dreyers Forlag, Oslo, 1981.

Ryggvik, Helge. *Norsk oljevirkosomhet mellom det nasjonale og det internasjonale: En studie av selskapsstruktur og internasjonalisering*. Unipub forlag, Universitetet i Oslo, 2000.

Ryggvik, Helge. *Statoil og kollektivet*, artikkel i *Arbeiderhistorie 2012*: ss. 49-77. Årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo, 2012.

Ryggvik, Helge. *Til siste dråpe: Om oljens politiske økonomi*. Aschehoug, Oslo, 2009.

Sandnes, Cathrine. *De som bygde landet: Intervju med Finn Lied*, artikkel i Samtiden 3: ss. 56-64. Aschehoug, 2006.

Sejersted, Francis. *Demokratisk kapitalisme*. Universitetsforlaget, Oslo, 1993.

Statoil. *Behov for gjennomgang av Statoils eierstruktur*. Pressemelding, 22.01.1999, Statoil.

Stoltenberg, Jens. *Min Historie*. Gyldendal norsk forlag AS, 2016.

Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse*. Fagbokforlaget, Oslo, 2003.

Toninelli, Pier Angelo. *The rise and fall of state-owned enterprise in the western world*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Widerberg, Karin. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, 4. opplag. Universitetsforlaget, Oslo, 2001.

Willoch, Kåre. *Statsminister*. Schibsted, Oslo, 1990.